

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Diplomová práce

2014

Iva Pospíšilová

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Fonetický ústav

Diplomová práce

Iva Pospíšilová

**Strukturně motivovaná analýza gravitačních intonačních jevů
tří nářečí češtiny**

Structurally motivated analysis of intonation downtrends
in three Czech accents

Praha 2014

Vedoucí práce doc. PhDr. Jan Volín, Ph.D.

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala vedoucímu práce doc. PhDr. Janu Volínovi, PhD. za odbornou pomoc a užitečné rady při zpracování této diplomové práce. Dále děkuji všem respondentům, bez jejichž přispění by praktická část této práce nemohla vzniknout, a v neposlední řadě také své rodině za jejich podporu a pochopení v průběhu celého mého studia.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Plzni, dne 15. 5. 2014

podpis

Anotace

Tato diplomová práce se zabývá problematikou gravitačních jevů v intonaci češtiny v závislosti na geografickém původu mluvčích. Teoretická část se věnuje důležité části suprasegmentální roviny jazyka – intonaci, intonační variabilitě a především gravitačním jevům v intonaci. Dále přináší výběrový dialektologický popis tří českých regionů, jimž se práce věnuje: Plzeňska, Štítecka a Břeclavska. Praktická část je zaměřena na intonologickou analýzu řečového materiálu (celkem od 74 mluvčích) získaného ve zmíněných regionech: průměrné hodnoty směrnic, získané aplikací regresní přímky, pro dané skupiny mluvčích byly porovnány a okomentovány, a to s ohledem na věk a pohlaví respondentů, (ideální) počet taktů či relativní přítomnost zjišťovacích otázek.

klíčová slova: intonace, intonační gravitace, region, mluvčí, regresní přímka

Annotation

This thesis pursues the topic of downtrends in Czech intonation in correlation with the geographical origin of speakers. The theoretical part is devoted to the section on the suprasegmental plateaux of the language – the intonation, the intonation variability, and mainly the intonation downtrends. It also brings a selective dialectical description of three Czech regions, which this thesis deals with: Plzeňsko, Štítecko and Břeclavsko. The practical part is targeted to the intonational analysis of the speech material (74 speakers overall), acquired in the previously mentioned regions. The average caliber of the guidelines, acquired by the application of the regressive line, were – for the given groups of speakers – compared and annotated, considering the age and sex of the respondents, (ideal) number of tacts or relative presence of the finding questions.

key words: intonation, intonational downtrends, region, speaker, regressive line

Obsah

1	Úvod	6
2	Intonace, intonační variabilita	8
	2.1 Gravitační jevy v intonaci	11
3	Popis nářečí	19
	3.1 Plzeňsko	21
	3.2 Štítecko/Zábřežsko	25
	3.3 Břeclavsko	28
	3.4 Městská mluva	31
4	Hypotézy	34
5	Metoda, materiál, postup	35
6	Výsledky	38
7	Diskuse	85
8	Závěr	94
9	Seznam použité literatury	96
10	Seznam obrázků	98
11	Seznam příloh	99
	Příloha 1	I
	Příloha 2	III
	Příloha 3	IV

1 Úvod

Cílem této práce je přiblížit problematiku gravitačních jevů v intonaci češtiny v závislosti na geografickém původu mluvčích. Jmenovitě se věnuje třem českým regionům:

1. Plzni a okolí (jihozápadočeská nářeční podskupina)

2. Štítecku/Zábřežsku (nářeční oblast tzv. přechodného pásu česko-moravského, částečně oblast nářečně různorodá – před rokem 1945 osídlená zčásti Němci a posléze dosídlená českým či slovenským obyvatelstvem z jiných oblastí)

3. Břeclavsku (východomoravská nářeční skupina)

Na základě získaných dat bude pojednána otázka, zda je možné ve spádových intonačních jevech češtiny pozorovat určitou pro dané regiony příznačnou variabilitu, a pokud ano, jak lze tuto variabilitu popsat.

Téma práce a zejména výběr zmíněných regionů jsou autorce osobně blízké, protože ve dvou ze tří zkoumaných oblastí (konkrétně v Plzni a ve Štítech) po určitou dobu svého života žila nebo žije, v posledním zkoumaném regionu má řadu přátel. Bylo tudíž možno předpokládat, že najde (na Štítecku s pomocí rodiny, v breclavském regionu za pomoci zmíněných přátel) dostatek mluvčích, kteří budou ochotni nechat se nahrát a zároveň přečtou text relativně přirozeně.

Největší přínos této práce je možné spatřovat ve skutečnosti, že česká dialektologie se dosud věnovala zejména rovině hláskoslovné, morfologické a lexikální, zatímco intonační rysy bývaly upozadřovány či popisovány pouze okrajově. I z fonetického hlediska – při systematickém popisu zvukového plánu jazyka – byla dlouhou dobu (do 60. let 20. století) preferována rovina segmentální, čili týkající se jednotek na úrovni hlásek. Česká intonologie se pak zabývala především problematikou tzv. melodému, zatímco otázka, co se děje „v těle“ intonačních frází a nakolik mohou být spádové jevy v jazyce ovlivněny geografickým původem mluvčích, zůstává z velké

části nezodpovězená. Záměrem práce je tedy také to, upozornit na problematiku, která byla dosud českou fonetikou do značné míry opomíjena.

2 Intonace, intonační variabilita

Při systematickém popisu zvukového plánu jazyka je užitečné pracovat s jeho již tradičním rozdělením na tzv. rovinu segmentální a suprasegmentální. Samotný pojem *intonace* řadíme do suprasegmentální roviny jazyka, která souvisí s prozodickými jevy (na rozdíl od roviny segmentální, která se věnuje pouze jednotkám na úrovni hlásek, viz výše). Pojem využíváme především k popisu zvukových vlastností na strukturní úrovni věty – hovoříme pak o tzv. větě intonaci. Průběh intonace je pokládán za součást artikulační báze jazyka, k jeho osvojování dochází v raném dětství, dokonce dříve než k osvojování vlastní artikulace jednotlivých hlásek. Člověk změny v melodii pamatuje – je schopen fixovat daný zvukový obraz a následně jej napodobit. Navíc přitom platí, viz např. Volín (2009), že některé části akustického signálu jsou před samotným lingvistickým zpracováním eliminovány, jiné naopak přidány. Jinými slovy, „během raného dětství se naučíme neslyšet vše, co opravdu zní, a získáme trvalou schopnost ‚slyšet‘ i takové prvky, které řečový signál ve skutečnosti neobsahuje“ (Volín, 2009, s. 228).

Základ zvuku lidského hlasu tvoří pravidelný rychlý pohyb respektive kmitání hlasivek. Za základ intonace respektive melodie řeči je možné považovat průběh výšky tónu ve větě nebo její části, „tj. melodické změny hlasu, které uživatel jazyka hodnotí jako součást výpovědi (nebo její části),“ (Palková, 1992, s. 160) přičemž k vyjádření některých syntaktických funkcí ji využívají nejen tzv. netónové jazyky (někdy označované právě jako intonační; řadíme mezi ně právě i češtinu), ale i jazyky tónové.

V souvislosti s rozvojem techniky, zejména s nástupem tzv. extraktorů základní hlasové frekvence (čili extraktorů F0), bylo konečně možné z pořízených nahrávek jednoduše zjistit zmíněnou F0 – rychlost, jakou hlasivky kmitají. Díky automatickým přístrojům se práce intonologů nejen zjednodušila a samozřejmě zrychlila (následkem čehož mohly být analyzovány mnohem rozsáhlejší vzorky), ale jejich pozornost se mohla zaměřit i na jiná místa ve výpovědi, než bylo dosud takřka výlučně zkoumané intonační jádro (tzv. *melodém*; melodémem, realizovaným nejčastěji na posledním přízvukovém taktu, se tradičně rozumí stabilizované melodické schéma, jehož použití je vázáno na typ věty). Tento pohled má jistě svůj smysl, neboť jak píše např. Volín (2009,

s. 229), „intonace před nástupem melodému není rovná a konfigurace, které vytváří, také mají své funkce. Jednou z nejzásadnějších je pomoci členit zvukové kontinuum na takty a přes ně na slova. Dále je možno melodickým průběhem před melodémem modifikovat např. důraznost, naléhavost promluvy nebo signalizovat zaujetí sdělovanou skutečností či míru účasti na komunikačním aktu.“

Velkou nevýhodou práce s extraktory je ovšem jejich chybovost – ač je tedy s jejich pomocí možné pracovat s rozsáhlým materiálem, je současně nutné každou položku překontrolovat poslechem a případně ručně opravit.

Ještě problematičtější je vztah základní frekvence k intonaci. Obě kontury úzce souvisejí, nicméně zatímco F0 je exaktně změřitelná, intonaci z ní musíme složitě odvozovat. Roli v tomto procesu hraje jednak fakt, že objektivní, nicméně pro naše vnímání výškových rozdílů málo spolehlivé hertze (v nichž F0 jako každou jinou frekvenci měříme) je nutno převést na půltóny (ST, z anglického semitone), ale pokud přijmeme obecně rozšířený fakt, že „základem melodie řeči jsou změny vnímané výšky jednotlivých slabik v určité řečové jednotce“ (Volín, 2009, s. 230), je nutné počítat i s další komplikací, totiž že základní frekvence není v jednotlivých slabikách statická (přestože jsme si zvykli ji vnímat jako jeden tón – např. F0 v souhláskách do intonace vůbec nezahrnujeme a výškový pohyb v ní registrujeme jen, pokud je dostatečně dlouhá). Vjem výšky totiž znesnadňují i další skutečnosti: vyšší hlasitost budí dojem vyššího tónu, určitý typ jazyka s sebou zase nese jisté fonotaktické uspořádání případně uplatnění tónu v něm na lexikální úrovni (viz čínština X čeština apod.) atd. Roli hraje i tzv. inherentní F0 a inherentní výška. Samohlásky i-ové a u-ové totiž obecně mají vyšší F0 než samohlásky a-ové (inherentní F0), což jsme se – manipulací s F0 – naučili kompenzovat (inherentní výška). Není to ovšem žádné minus – právě díky této neobjektivnosti slyšení můžeme efektivně komunikovat.

Jak částečně vyplývá z výše uvedeného, relevantní změny F0 se neuskutečňují „uvnitř vokálů“ (slabik), tak je tomu pouze u jednoslabičných slov, nýbrž především mezi slabikami.

Samotná intonace je záležitostí polyfunkční, nicméně zejména se jí využívá k rozlišení různých komunikativních platností výpovědí. Jinak řečeno, jak píše Palková (1992, s. 160), „určitý druh intonace je příznakem věty určitého typu“. V první řadě je

pomocí ní odlišena ukončená výpověď od neukončené. Ve většině jazyků je následně prostředkem odlišení jednotlivých ukončených výpovědí podle komunikativní funkce: zjišťovací otázky od prostého sdělení apod. Někdy, a platí to i pro češtinu, je intonace jediným univerzálním prostředkem, jenž toto odlišení jinak zcela shodných větných celků umožňuje. (V jazycích, jako je němčina či spisovná angličtina, je tato funkce podpořena ještě prostředky dalšími: změnou pořádku slov ve větě, existencí určitého pomocného slova apod.) Pomocí intonace lze ovšem také modifikovat neutrální výpověď respektive základní intonační schéma, a tím ji využít k vyjádření tzv. aktuálního postoje mluvčího v dané komunikační situaci (Palková, 1997).

Jak už bylo naznačeno výše, intonace tedy umožňuje realizovat výrazovou, expresivní funkci jazyka. Hovoříme pak o kontrastu intelektuální a pragmatické složky výpovědi, jehož výsledkem jsou především nějak afektivně zabarvené (a mnohdy v jazyce značně stabilizované a univerzálně interpretované) celky (ironie, emfáze apod.).

Vedle toho někteří autoři hovoří o různých dalších funkcích větné intonace, Roach (1983, s. 174) mezi jinými uvádí (ovšem na příkladu angličtiny) i její význam pro frázování – dělení řeči na jednotky významově spojené. Uvádí např.: | Those who 'sold | quickly made a profit. | X | Those who sold 'quickly | made a profit. | V češtině bychom zřejmě mohli mluvit o vlivu intonace na členění na *promluvové úseky* (PÚ, skupiny taktů – někdy i takt jediný –, které jsou posluchačem vnímány jako jeden intonační celek). Ukončená výpověď obsahuje jeden či více promluvových úseků, její hranici pak signalizuje výlučně určitý druh intonační kadence v posledním PÚ, přičemž záleží na konkrétní zvukové realizaci, nakolik těsný bude vztah PÚ k syntaktické stavbě věty. Jinými slovy, zda intonace bude, či nebude ctít její významové členění. V textu lze PÚ naznačit interpunkcí, v mluveném projevu se musíme spolehnout na jeho (správnou) zvukovou realizaci. Při členění na PÚ se vedle intonace uplatňují (ovšem nikoli nutně) i pauzy a poměrně spolehlivě též závěrové zpomalování (Volín, 2009, s. 235).

Podle Roache (1983, s. 172) – ale i Palkové (1992) – taktéž zvuková prominence některých slov v promluvě (ať už z významového, strukturního či prostě technického hlediska – jako vedlejší produkt techniky řeči), tradičně označovaná jako větný přízvuk, vychází z určitého intonačního průběhu (podporovaného i změnami dynamiky či tempa a v neposlední řadě i samotným významem zdůrazněného slova). Jinými slovy,

intonační schéma výpovědi (případně promluвовého úseku) vychází z tzv. intonačního centra (přízvučná slabika jádra výpovědi nebo promluвовého úseku), jímž je místo s tzv. větným přízvukem (eventuálně důrazem). Tento tzv. větný přízvuk bývá nejčastěji umístěn na posledním (plnovýznamovém) slově, přesněji řečeno na posledním taktu, pokud ovšem jeho umístění není motivováno záměrem mluvčího ozvláštnit, zdůraznit slovo jiné – pak dochází k jeho „přesunu“ a lze jej označit za prostředek textotvorný (viz Roach, 1983, s. 173: You mustn't talk so **loudly**. X You **mustn't** talk so loudly.).

Pojem, respektive význam pojmu *intonace* bývá někdy zaměňován či ztotožňován nejen s termínem *základní frekvence*, ale zejména s již zmíněným pojmem *melodie*. Palková (1992, s. 161) intonaci rozumí určitou „komplexní zvukovou kvalitou (zahrnující především tónovou a silovou modulaci)“, zatímco termínem *melodie* označuje fonologický prostředek na úrovni výpovědi – „výhradně průběh výšky základního tónu“. Z toho je možné vyvodit, že „melodie tvoří (základní) složku intonace“. Já budu ve své práci vedle termínu *melodie* užívat i označení „průběh základního tónu“, respektive „průběh F0“. Činím tak zejména s ohledem na anglicky píšící autory, z nichž ve své práci vycházím a kteří až na výjimky hovoří právě o F0 a jejím průběhu: vzestupu, poklesu atd.

2.1 Gravitační jevy v intonaci

Jak již bylo naznačeno výše, jedním ze základních suprasegmentálních prostředků každého jazyka je intonace, respektive *melodie* – která má základ v F0 – a její změny v čase. Gravitačními jevy v intonaci se pak rozumí průběh hodnot F0 směrem dolů, k nule, přičemž je tento pokles možné označit za jev kontinuální a systematický či alespoň předpokladatelný. Přesněji řečeno, jak píše Volín (2009), „určité intonační vrcholy nebo naopak sedla mohou v průběhu dané jednotky vykazovat stále nižší hodnoty“.

Zmínky o „postupném poklesu hodnot F0 u srovnatelných melodických událostí v rámci nějaké řečové nebo jazykové jednotky“ (Volín, 2009) byly pozorovány již před

desítkami let. Za vůbec prvního autora, který si postupného snižování hodnot F0 v průběhu celé promluvy všímá, bývá nejčastěji označován K. L. Pike (Pike, K. L. (1945). *The intonation of American English*. Ann Arbor: University of Michigan), nicméně jisté deklinační tendence zmiňují již v roce 1926 Armstrong a Ward (Armstrong, L. & Ward, I. C. (1926). *Handbook of English Intonation*. Cambridge: Heffner), přičemž se lze domnívat, že samotný jev, ač nepopsán, byl znám ještě dříve. Trager a Smith (Trager, G. L. & Smith, H. L. (1951). *An outline of English structure. Studies in Linguistics occasional papers* (No. 3). Norman: Battenberg Press) postupný pokles hodnot F0 připisují promluvám (ale i kratším intonačním jednotkám), a to jak v jazycích tónových, tak netónových. Za univerzální jej pak v roce 1964 označuje Bolinger (Bolinger, D. (1964). *Intonation as a Universal*. In: Lunt, H. G. (Ed.), *Proceeding of the Ninth International Congress of Linguists*. Cambridge: HUP). V 60. letech se pak také pro tento jev ujal termín *intonační deklinace* (Volín, 2009).

Dodnes ovšem v oblasti takzvaných gravitačních jevů existují značné terminologické nejasnosti (používání téhož pojmenování pro různé jevy, či naopak různých termínů pro tentýž jev), často vedoucí až k „protichůdným“ závěrům – které pochopitelně plynou právě z těchto nejasností. Ve své práci proto přejímám terminologii, jak ji, s odkazem na Connella a Ladda (Connell, B. & Ladd, D. R. (1990). *Aspects of pitch realisation in Yoruba*. Phonology 7), navrhuje Hirst a Di Cristo (1998), respektive, částečně zjednodušeně a s drobnými úpravami, Gussenhoven a Rietveld (Gussenhoven, C. & Rietveld, A. (1988). *Fundamental frequency declination in Dutch: Testing three hypothesis*. *Journal of Phonetics* 20) a Volín (2008a, 2009):

Zastřešujícím pojmem pro všechny spádové jevy v intonaci je tzv. *intonační gravitace*. Již zmíněný termín *intonační deklinace* se naproti tomu dnes používá pouze pro určitý typ poklesu hodnot. Tzv. „downtrends“, tedy obecně jevy, které se vyznačují poklesem hodnot F0, pak lze dále rozdělit do minimálně tří skupin. Jejich vzájemné odlišení je vhodné zejména proto, že se v rámci jednoho jazyka, ba i jedné jednotky (např. věty) mohou vyskytovat současně, s různým funkčním zatížením a za různých podmínek. Jsou to:

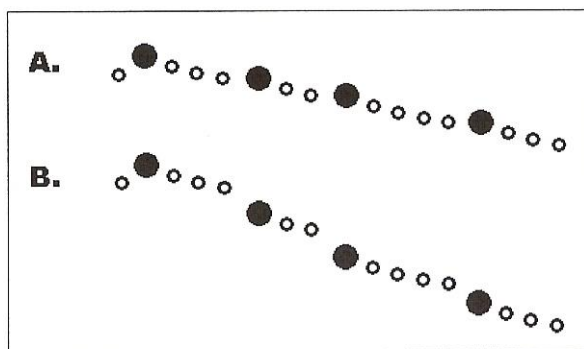
- A) **Deklinace**: Rovnoměrné a percepčně nenápadné snižování hodnot F0 po celou dobu trvání intonační jednotky; na čas závislý (v rámci jedné prozodické

jednotky platí, že čím vzdálenější od sebe dvě melodické události jsou, tím větší výškový rozdíl mezi nimi je), výhradně fonetický jev, bez fonologické platnosti.

B) **Katateze**: Na čase nezávislé (čas, respektive počet slabik, který dvě po sobě jdoucí události odděluje, nemá na rozdíl mezi nimi vliv), nicméně fonologicky funkční postupné snižování po sobě jdoucích vrcholů (posléze lze ještě dále rozlišit, zda jsou (*katateze pilová*), respektive nejsou (*katateze kaskádová*) jednotlivé vrcholy melodického akcentu odděleny tzv. sedlem – propadem v intonační kontuře – apod. (Někdy bývají termíny *deklinace* a *katateze* rozlišeny i na základě metodologického či koncepčního přístupu: Zastánci tzv. lineárních modelů pracují s termínem *katateze*, zatímco zastánci tzv. vícevrstevného modelování s *deklinací*. Obě kategorie se pak různě využívají i v řečových syntézách – modelování intonace, a to v závislosti na tom, zda je spádový komponent nasazen na celou prozodickou jednotku, pak hovoříme o *deklinaci*, viz např. Fujisakiho model, nebo zda je použit pouze pro dva po sobě jdoucí vrcholy, pak se jedná o *katatezi*, viz např. Kohlerův model.)

- Katateze (případně tzv. *downstep* – Gussenhoven, 2004) byla poprvé pozorována v souvislosti s výhradně tónovými jazyky západní subsaharské Afriky. Projevuje se například tak, že každý vysoký tón dosahuje maximálně takové výšky jako vysoký tón jemu předcházející. Z výzkumů vyplývá, že k takzvanému *automatickému downstepu* – *katatezi* – dochází tehdy, když vysokému tónu předchází tón nízký. Tento nízký tón vlastně *katatezi* vyvolává. Existují jazyky, ve kterých se vyskytuje nejen na vysokých, ale i na nízkých tónech. U obou těchto druhů tónů je hodnota, o niž jsou snižovány, přibližně stejně velká. V sekvenci tónů pouze vysokých, respektive pouze nízkých, se vyskytuje *katateze neautomatická*. Předpokládá se, že zde existuje tzv. *neukotvený* (nestálý, pohyblivý) *nízký* (floating L) *tón*, který ji způsobuje. Tento tón může vzniknout dvěma procesy: 1) nízký tón se zachová, i když se vokál, se kterým byl spjat, vypustí (tzv. *tónová stabilita*), 2) vlivem předchozího vysokého tónu je nízký tón „odsunut“ a stává se z něj *neukotvený nízký tón*, který ale i přesto způsobuje *katatezi* následujícího tónu. (C. Gussenhoven, 2004)
- Jeden ze základních rozdílů mezi *deklinací* a *katatezí* popisuje Ladd (Ladd, B. (1983). *Phonological features of intonational peaks*. *Lanhuage* 59. Viz Obr. 1). V prvním případě, kdy je pokles hodnot F0 stejný bez ohledu na přízvuk, se jedná o *deklinaci* (A). Pokud jsou ovšem rozdíly mezi nepřízvukovanými slabikami menší než mezi přízvukovanými, pak hovoříme o *katatezi* (B).

Obr. 1: Rozdíl mezi deklinací a katetézí

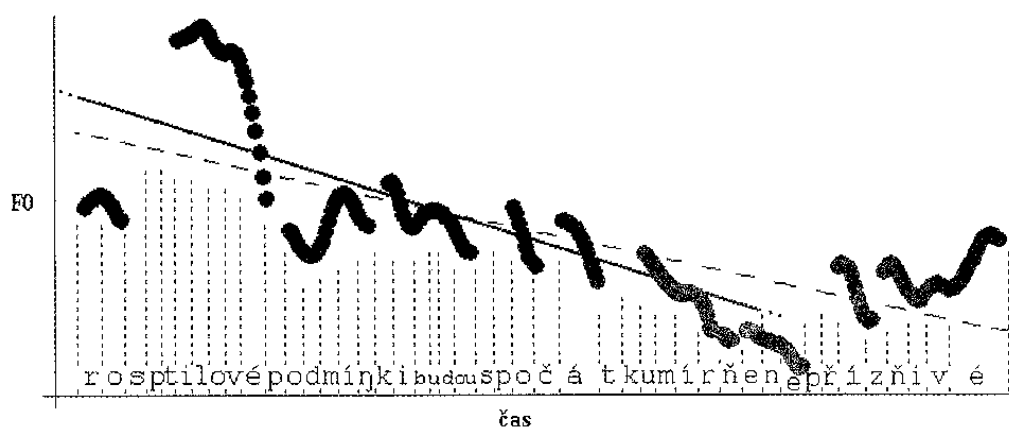
(Zdroj: Volín 2008a, 13. Fig. 2.2)

C) Závěrový pokles: Nápadné celkové snížení hodnot F_0 , které se objevuje v krátkém úseku těsně před hranicí prozodické jednotky, v netónových jazycích často určitým způsobem funkční. (Pokles na konci oznamovací věty je často doprovázen i snížením intenzity a dloužením, což zřejmě přispívá k dojmu ukončení. Od tohoto – finálního a svým způsobem funkčního – poklesu je ovšem nutno odlišit samotný tvar koncové kontury – tzv. funkční zvukové schéma (Palková, 1992, s. 162), označované termínem melodém. Závěrový pokles nemá nutně závislost na tvaru kontury – může se tedy projevit de facto na jakémkoli melodému. Více k problematice melodému viz výše.)

- Z jevů, jež se obecně vyznačují poklesem hodnot F_0 , je závěrový pokles nejvíce opomíjené téma. Výzkumy naznačují, že jej spíše než náhlý pokles subglotálního tlaku způsobuje povolání (mezižeberních, bráničních) svalů (Volín, 2009). Nicméně vzhledem k tomu, že individuální volní vlivy jsou mnohými stále zpochybňovány, lze s určitostí tvrdit pouze to, že s největší pravděpodobností souvisí s poklesem artikulační energie (podobně jako je tomu s finálním poklesem intenzity).
- Byly vysloveny domněnky, že finální pokles souvisí s délkou promluvy. Autoři se ovšem rozcházejí v tom, zda je možné relativně přesně stanovit, kdy k němu dochází (Lieberman apod.), či zda je to jev do značné míry proměnlivý (Silverman, respektive 't Hart). Beckmanová a Pierrehumbertová si nicméně všimly, že v promluvách skládajících se z více než jedné intonační fráze se závěrový pokles objevuje pouze na té poslední, nikoli na ostatních – nefinálních. Samy při řečových syntézách používají až 10% závěrový pokles, což pro mužský hlas představuje asi 7 Hz.

Přítomnost respektive nepřítomnost celkového spádového trendu lze nejnázne ověřit pomocí tzv. regresní přímky. Ta je jakýmsi „dynamickým dvourozměrným průměrem struktury dat“ (Volín, 2009, s. 233) a vypočítává se přímo z kontury F0 dané jednotky. Coby transformovaný průměr hodnot je tedy značně zjednodušující, nicméně právě díky tomu ukazuje na určitý trend, v tomto případě na změny F0 v závislosti na čase.

Obr. 2: **Kontura F0 se dvěma regresními přímkami zachycujícími gravitační trend.** Přerušovaná čára se týká celé kontury, plná se vztahuje ke kontuře bez melodému (realizovanému na slově *nepříznivé*).

(Zdroj: Volín 2009, obr. 2)

Gravitační jevy v intonaci bývají tradičně vysvětlovány jako jev zejména fyziologický – související s tzv. subglotálním tlakem a jeho poklesem při výdechu. Jak popisuje např. Carlos Gussenhoven (2004), toto zdánlivě jednoduché logické vysvětlení je ovšem komplikovanější a mnohem komplexnější: Po zvětšení objemu plic při nádechu mluvčí pomalu povoluje napětí svalů, které při nádechu použil (tj. zpravidla bránice a mezižeberních svalů). Tím se zpomaluje pružný pohyb plic, následkem čehož se prodlužuje i doba, která je potřebná k produkci plynulého úseku řeči. Pokud mluvčí během této zpomalené výdechové fáze nevyužije k vytlačení zbývajících vzduchu z plic svaly, tlak pod hrtanem se sníží. A protože nižší subglotální tlak povede k pomalejším vibracím hlasivek, bude výsledkem celkový pokles F0. Zatímco vzestup F0 je realizován zejména napětím hlasivek, pokles F0 úzce souvisí s uvolňováním tohoto

napětí. Trénovaní zpěváci tento jev vědomě potlačují a snaží se poklesu vyvarovat, ale běžný mluvčí si jej mnohdy ani neuvědomuje. To ovšem nic nemění na faktu, že určitý volní vklad ze strany mluvčího spočívající právě v práci se svaly může následně ovlivnit i tlak (a potažmo intonační křivku), a to dokonce ve větší míře než výdech jako takový, mluvčí si tak potřebný subglotální tlak může podržet konstantní i přesto, že objem vzduchu v plicích klesá.

Carlos Gussenhoven ve své práci *The Phonology of Tone and Intonation* spádové jevy rozlišuje (i když jak říká, vždy je od sebe nelze oddělit jednoznačně) na tři skupiny. Vedle celkově klesavé tendence v průběhu celé výpovědi (tedy deklinace v užším slova smyslu, jak byla popsána výše) a finálního (dodatečného) poklesu hovoří o tzv. *resetování* – přerušení klesání a novém začátku výpovědi, respektive návratu k vyššímu vrcholu. Volín (2009) pro tentýž jev používá termín *deklinální přenastavení*. Jak oba termíny naznačují, v principu vyjadřují totéž: spád v jedné jednotce nepokračuje bez přerušení v jednotce následující.

Mimo jiné i kvůli tomuto jevu bývá někdy z analýzy regresní přímky vypouštěn melodém na konci jednotky, jenž je určitým autonomním funkčním prvkem a zejména u kratších jednotek by výslednou přímku značně ovlivnil (čím je zkoumaná jednotka kratší, tím větší vliv může melodém mít). Před realizací melodému totiž obvykle dochází právě k již zmíněnému deklinálnímu přenastavení – spád začíná znovu, a je tudíž mnohem strmější. Vedle toho ovšem můžeme přenastavení pozorovat i u jednotky (syntaktické struktury), jež je příliš dlouhá na to, aby mohla být realizována jako jeden promluvový úsek.

Jak lze očekávat, v mnoha jazycích můžeme nalézt gramatikalizaci všech druhů poklesů, jak o nich hovoří Gussenhoven (2004):

Celkovou klesavou tendenci může mluvčí modifikovat v závislosti na konkrétní komunikační funkci, pak mluvíme o tzv. gramatikalizaci deklinace (v užším slova smyslu): *downstepu* (viz též výše, katateze). Pokles zde má specifický fonologický nebo morfologický kontext a přítomnost, respektive nepřítomnost poklesu spolu kontrastuje. Deklinace je tedy jev fonetický, „snížení“ již fonologický, přičemž katatetický tón není zvláštní fonologickou jednotkou – i katatetický vysoký tón je fonologicky stále tónem vysokým. (V jazycích, v nichž se vyskytuje katateze, se může objevovat i tzv. *upstep*, vycházející ze snahy mluvčího, aby jeho výpověď nebyla interpretována jako výpověď

celkové klesavé struktury. Vedle toho slouží ke zvýšení kontrastu mezi nízkým a katatetickým vysokým tónem.)

V netónových jazycích, tedy i v češtině, může být gramatikalizován též závěrový pokles – v tomto případě signalizuje ukončenost, respektive neukončenost výpovědi. V jazykce Kikuyu zase podle autora dochází k downstepu vysokého tónu (či sekvencí vysokých tónů) na konci výpovědi. Tento jev nazývá *zplošťování* (flattening) a ve své podstatě je též gramatikalizací finálního poklesu.

Gramatikalizace resetu je naproti tomu podle autora vzácná, její výskyt je doložen například v holandštině.

Podobně jako v případě spádových jevů obecně, tak ani celková strmost poklesu není dána toliko fyziologicky, ale z velké části ji určuje právě mluvčí – jak už bylo naznačeno výše, často je regulována v závislosti na délce promluvy. (Čím je promluva kratší, tím je celkový pokles strmější, a to zejména v izolovaných nepříznakových větách; v kontextu, stejně jako v řeči spontánní, je tato tendence méně zřejmá). Už předem tedy dochází k takzvanému plánování (Gussenhoven, 2004). Vzhledem k závěrovému poklesu však může mluvčí strmost klesání přizpůsobit délce promluvy ještě v jejím samotném průběhu (ke konci snižuje tóny o něco méně, aby zabránili přílišnému propadu), případně rovnou začne o něco výše než obvykle, a snižování je postupné. Pravděpodobně se tady jedná o poloautomatický proces, kdy mluvčí nejprve sám zvolí vhodnou deklinační „konstantu“ následujícího úseku a dále už jej „slabiku po slabice“ (Terken, 1991; Volín, 2008a) nekontroluje, tato konstanta se stala součástí respirační a fonační činnosti. Vedle délky jednotky má ovšem na deklinační křivku vliv i řečový styl, struktura textu a v neposlední řadě i postoj mluvčího (Volín, 2008a).

Problematicčnost zkoumání spádových jevů v intonaci v závěru své kapitoly *Downtrends*, in: *The Phonology of Tone and Intonation*, popisuje Gussenhoven: „Studie o deklinaci jsou kritizovány pro směřování různých aspektů... Než například dojdeme k závěru, že určitá výpověď má deklinaci, musíme vyloučit jevy jako lokální downstepy, stejně jako jakákoli počáteční stoupání a finální poklesy.“ (Gussenhoven, 2004)

S vědomím výše uvedeného lze nicméně shrnout, že normální rozsah variace F0 (v rámci něhož dochází k lokálním vzestupům a poklesům) se obecně zužuje jako funkce

času – lokální maxima a minima se v jednoduché oznamovací větě od počátku do konce snižují, přičemž hodnoty lokálních maxim klesají strměji než hodnoty lokálních minim. (Vaissière, 1983). Doplnila bych ovšem, že toto snižování se objevuje nejen v „jednoduchých oznamovacích větách“, jak uvádí Vaissièreová, ale i v otázkách a složitějších syntaktických konstrukcích – pokud jsou normálně členěny na jednotky významově spojené.

3 Popis nářečí

Nářečí (dialekt) je nespisovný útvar národního jazyka, který je používán pouze mluvčími z určité geografické oblasti. Komplexní definici dialektu přináší ve své monografii Chloupek: „Dialekt je relativně stabilizovaná jazyková struktura bez vnitřní variability. Funguje omezeně, toliko ve formě mluvené.“ (1971, s. 28)

Osobně mám k citované definici dvě výhrady: O tom, že se jedná o jazykovou strukturu s omezenou vnitřní variabilitou, snad není sporu, dle mého názoru ji však nelze nepřipouštět, jak to činí Chloupek; jen se v různých vrstvách jazyka se uplatňuje různě silně. (Ostatně, některé z příkladu dokládajících tuto omezenou variabilitu přináším v následujících kapitolách.) Stejně tak autorovo vymezení „toliko forma mluvená“ si zaslouží upřesnění – nejen dnes tak oblíbené internetové diskuze dokazují, že mluvčí svým dialektem neváhají komunikovat ani písemnou formou (i když se v tomto případě jedná o formu komunikace na pomezí mluvenosti a psanosti; podobně též příklady z umělecké literatury apod.).

Studiem nářečí se zabývá dialektologie.

Ve své práci budu porovnávat projevy tří skupin lidí z navzájem rozdílných nářečních oblastí České republiky. Skupina první po celý svůj život žila a žije v Plzni a jejím nejbližším okolí, skupina druhá je z okolí severomoravských Štítů respektive Zábřehu (okres Šumperk), skupina třetí z Břeclavska (vedle samotného města Břeclavi pak zejména z obcí Kostice a Hrušky).

Při výběru skupin respondentů, respektive nářečních oblastí, kde žijí, jsem vycházela z předpokladu, že pro lingvistu je z pochopitelných důvodů jednodušší osvojit si a potažmo pracovat s několika dialekty jednoho jazyka než se stejným počtem různých – cizích – jazyků. Variabilita (i intonační) pozorovatelná mezi jazyky jedné jazykové skupiny se totiž do značné míry vyskytuje i mezi nářečími jednoho jazyka (viz rozdíly mezi indoevropskými jazyky – také vycházejí z rozdílů mezi dialekty praindoevropštiny), a tak by právě studium dialektů mohlo poskytnout hodnotný zdroj informací o tom, které rysy intonačních systémů jsou v systému hluboce zakořeněny a které jsou naopak často proměnlivé.

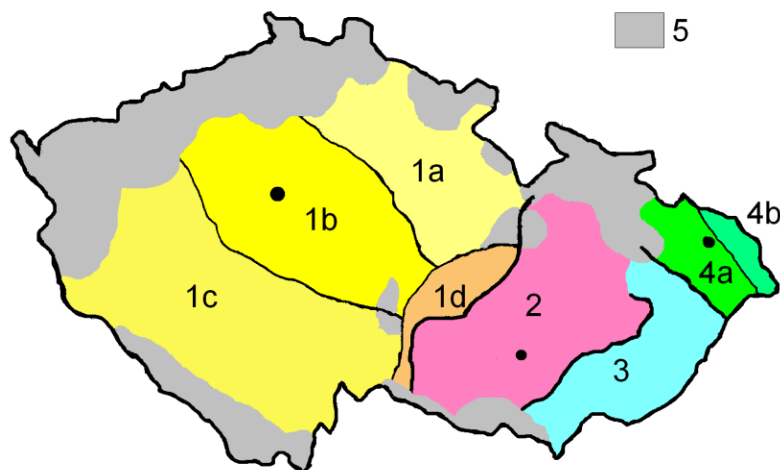
Uvedený předpoklad se objevuje mimo jiné v práci Daniela Hirsta a Alberta Di Crista: *Intonation Systems: A Survey of Twenty Languages* (1998, s. 43). Podle autorů byly kvalitativní intonační rozdíly mezi dialekty pozorovány v řadě jazyků (dánštině, portugalštině, španělštině, rumunštině, řečtině či arabštině). Coby příklad uvádějí evropskou portugalštinu, kde jsou zjišťovací otázky vyslovovány s klesavou intonací na nukleu a následuje stoupnutí na finální, nepřízvučné slabice; zatímco v brazilské portugalštině intonace na nukleu stoupá a na finální slabice klesá. Vedle toho autoři popisují kontury se stoupavou finální intonací v oznamovacích větách (které ostatním mluvčím daného jazyka mohou znít jako standardní zjišťovací otázky), jež jsou běžné v severních dialektech britské angličtiny, ale i v některých dialektch španělštiny či řečtiny (1998, s. 39–40).

V následující kapitole vyličím, čím se výše zmíněné regiony, které jsou předmětem mého zájmu, vyznačují z hlediska dialektologického, jakým se na jejich území mluví nářečím (pokud nějakým) a jaké jsou jeho případné rysy. V souladu s českou dialektologickou tradicí skutečnou výslovnost naznačuji pouze tzv. zjednodušeným fonetickým přepisem (kurzívou), bez přímé fonetické transkripce.

Ve svém popisu se až na výjimky nebudu věnovat historickým (staročeským) změnám, které byly provedeny nejen ve spisovném jazyce, ale i ve většině dialektů (bez výjimky pak ve všech českých nářečích v užším smyslu). Pokud to dostupná literatura umožní, zaměřím se naopak zejména na oblast větné intonace.

Za základ dnešního pojetí rozdělení českých a moravských dialektů je považována práce Jaromíra Běliče (1972a). Území České republiky autor rozděluje z nářečního hlediska na čtyři základní skupiny (primárně podle provedení, respektive neprovedení hláskových změn *ú>ou* a *y>ej*), a to na nářečí česká v užším slova smyslu, nářečí středomoravská, nářečí východomoravská a nářečí slezská (viz Obr. 3).

Obr. 3: **Základní rozdělení českých nářečí.** 1 – česká skupina (1a – severovýchodočeská podskupina, 1b – středočeská podskupina, 1c – jihozápadočeská podskupina, 1d – jihovýchodočeská); 2 – středomoravská skupina; 3 – východomoravská skupina; 4 – slezská skupina (4a – slezskomoravská podskupina, 4b – slezskopolská podskupina); 5 – nářečně různorodé oblasti.

(Zdroj: http://kcjl.upol.cz/zshml/dialektologie_prednaska.pdf)

3.1 Plzeňsko

Plzeňsko řadíme do oblasti nářečí českých v užším slova smyslu. Tato nářečí jsou mezi sebou rozlišena jevy méně výraznými, než je tomu u nářečí moravských, nicméně i zde hovoříme o jeho podskupinách, nejčastěji čtyřech: středočeské, jihozápadočeské, severovýchodočeské a jihovýchodočeské.

Plzeňsko řadíme do skupiny jihozápadočeské, s přihlédnutím k faktu, že zejména v případě města Plzně je nutno brát v úvahu značnou mobilitu obyvatelstva –

směřují sem např. za prací či studiem lidé nejen z celého kraje, ale často i jiných oblastí České republiky (o problematice tzv. městské mluvy viz dále, str. 31–33).

Následující charakteristika této nářeční skupiny je kompilována z publikací: Voráč, Jaroslav: *Jihozápadočeská podskupina*. In: Lamprecht, A. & kol.: *České nářeční texty*, s. 40–68; Voráč, Jaroslav: *Nářečí*. In: Klimeš, L. & kol.: *Západočeská vlastivěda – Jazyk*; respektive Bělič, Jaromír: *Nástin české dialektologie*, zejména s. 224–228. Popis těchto autorů se v zásadě shoduje s nejnovější dostupnou prací – *Českým jazykovým atlasem* autorů Balhara, Jančáka a kol. (1992–2002), tato práce však byla pro základ popisu nářečí použita jen okrajově, neboť nepopisuje všechny podstatné nářeční znaky.

Všechna česká nářečí v užším smyslu mají určité společné znaky, které je až na výjimky odlišují od spisovného jazyka a současně od většiny nářečí moravských. Zejména rozdíly ve střídnicích za staré *y* a *ú* se zpravidla berou jako základní diferenční znak českých nářečí vůbec: Česká nářečí v užším smyslu mají za původní *y* dvojhlásku *ej* (*starej mlejn*), za původní *ú* pak, ve shodě se spisovnou češtinou, diftong *ou* (*nesou* apod.); naproti tomu středomoravská (hanácká) nářečí mají za zmíněné střídnice hlásky *é* a *ó* (*staré bék*, *nesó*), východomoravská *í* (respektive skutečně vyslovované *y*) a *ú* (*starí/starý bík/býk*, *nesú*) a tzv. slezská nářečí *y* a *u* (*stary byk*, *ňesu*).

Mezi další znaky společné všem českým nářečím v užším smyslu patří zejména úženi *é* > *í* (ve slovech jako *mlíko*, *polívka*), následkem čehož se *é* vyskytuje pouze v omezeném počtu slov, zejména pak ve slovech cizího původu, slovech nějak expresivně zabarvených, případně obojí (např. *šofér* apod.).

V celé skupině je pochopitelně rozšířena řada obecněčeských prvků, které se žádné z českých nářečních skupin v užším smyslu (ale mnohdy ani nářečím moravským) nevyhýbají – mluvíme o interdialektičnosti obecné češtiny (OČ), jež bývá nejčastěji definována jak „nespisovná forma českého jazyka používaná v běžné ústní komunikaci a ... interdialekt používaný zejména v Čechách a na západní Moravě. ... Vznikla na středočeském základě nivelizací českých nářečí v užším smyslu. Liší se od ostatních interdialektů tím, že je odolnější a v oblasti českých nářečí v užším smyslu se jí často užívá též ve funkci hovorové spisovné češtiny, tj. objevuje se i v méně oficiálních promluvách, ve kterých se v jiných oblastech dává přednost užití spisovného jazyka. Není kodifikována, a vyvíjí se proto rychleji a plynuleji než spisovný jazyk.

Některé prvky obecné češtiny pronikají do hovorové podoby spisovného jazyka.“ (Dialektologie, <http://kcjl.upol.cz>)

Mezi i zde rozšířené znaky OČ patří zánik slabičného *-l* v zakončení přičestí minulého maskulin (*utek* namísto *utekl* atd.), protetické *v* před *o-* na začátku slova a na švu složenin (ve slovech jako *vokno*, *zavopatřit* apod.) či unifikace koncovek plurálu adjektiv (*malý lidi*, *ženy*, *děti...*). Rozšířená je i koncovka *-ma* v instrumentálu plurálu (*těma dobřejma lidma*).

Pouze v západní části této nářeční skupiny (kam samotné město Plzeň a jeho okolí spadá) v nominativu (respektive akuzativu) plurálu maskulin životných (v protikladu k ostatním rodům) však bývá realizována koncovka *-í* (*naší tři kluci* X *naše dvě holky*, *děvčata* apod.). Autoři, z nichž jsem v této pasáži vycházela, tento jev shodně považují za velmi živý, a to u všech generací.

Nápadným znakem morfologickým jsou nesklonné tvary posesivních adjektiv typu *sousedovo kabát*, *sestrino dcera* atd. Podle Voráče (1992, s. 83) se vyskytují i ve složitějších konstrukcích (*mího strejčkovo louka* atp.). Rysem, jímž je podle Voráče (1992, s. 79–80) „západočeská oblast jako celek dodnes vymezena nejvýrazněji“ a jenž podle něj proniká i do nových slov, je ovšem jednotný sufix *-om* v dativu plurálu substantiv všech rodů (podle Běliče, 1972, s. 162, v ženském rodě méně často), tedy *chlapom*, *kuřatom*, *slepicom*, *dětom* (namísto *chlapům*, *kuřatům*, *slepicím*, *dětem*). Objevuje se i anticipace měkkosti, tj. výslovnost *j* před *t'*, *d'* v zavřených slabikách, např. *zaplajt'* apod.

Dalšími důležitými znaky této nářeční skupiny jsou: Míšení zájmenných tvarů *mně*, *tě*, *mi*, *tě*, částečně i *se*, *si* v genitivu, akuzativu a dativu, např. *ti se mi bojíš*, *nezlop mi* (místo *ti se mně bojíš*, *nezlop mně*); dále vyrovnání koncovky lokálu singuláru maskulin a neuter měkkého skloňování rodových zájmen se skloňováním tvrdým, např. *vo našom*, *f čom*, *vo ňom* (místo *vo našem*, *f čem*, *vo ňem* v obecné češtině); vyrovnání tvarů tvrdých rodových zájmen v nepřímých pádech plurálu s měkkým skloněním, např. *tích*, *tím*, *tíma* (namísto *těch*, *těm*, *těmi/těma* v obecné češtině) a relativně častá koncovka *-u* v dativu singuláru tvrdých životných substantiv (*g doktoru* místo *g doktorovi*).

V oblasti slovo tvorby je zde nejpatrnější (a dnes už stylisticky bezpříznakové) tvoření substantiv označujících členy rodiny, respektive posesivních adjektiv, která rodinnou příslušnost naznačují příponou *-ovic* (realizovanou nejčastěji jako *-ojc* případně *-uoc*). Tato přípona se pak připojuje ke jménu otce, popř. k názvu jeho povolání apod. (jako *Novákojc, zahradníkojc, sousedojc*, podobně *Novákouc, ...*)

Nápadná jsou zejména ukazovací zájmena typu *tuten, tuta, tuto* (namísto *ten/tento/tenhle, ta/tato/tahle, to/toto/tohle*), skloňované často rozloženě: *tu vot toho, tu k tomu*, často i se zdvojenou předložkou: *s tu s tím*.

Ve složených formách minulého času a v přísudku se sponou se tvar slovesa „být“ užívá častěji ve formě *si*, nikoliv *-s* jako ve východnějších částech českého jazykového území; např. *gdi si přišel, ti si to zapomněl*, (nikoli *gdis přišel / gdi přišels* apod).

Co se týče lexika, je podle Běliče (1972a, 1972b) pro západní Čechy typická například vysoká frekvence slova *chlapec* (v OČ *kluk*) či *suk, kmen, kmínek* namísto *větev*.

Popsat vztah syntaktické roviny k nářečnímu základu je obecně takřka nemožné, poněvadž chybí systematické popisy nářeční syntaxe. (Výjimkou jsou práce věnující se zejména výkladu stavby věty a souvětí v nářečích východní Moravy; např. Michálková, 1971; případně Chloupek, 1971; viz dále. Jinak jsou k dispozici jen jednotlivá dílčí pozorování zaměřená na konkrétní rysy.) Roli v tom bezpochyby hraje i fakt, že skladební rozdíly mezi nářečími nejsou tak hojné ani nápadné, jako je tomu např. v rovině hláskoslovné. Obecně lze říci, že se syntax nářeční věty blíží mluvené řeči, případně v ní má původ, jde tedy spíše o jevy stylové, nikoli veskrze strukturní.

Ani oblasti intonace se dialektologické práce takřka výlučně nevěnují, ovšem Plzeňsko bývá výjimkou. Často je zde totiž popisována z hlediska zaměření této diplomové práce jedna z nejdůležitějších diferencí: jev tradičně označovaný jako *plzeňské zpívání* (vyskytuje se nejen na Plzeňsku, ale i na Domažlicku či Klatovsku; jev podrobně popisuje Jančák (1966), ve shodě s Běličem (1972a, 1972b) a dalšími). Zvukové jádro výpovědi zde bývá vyznačeno tak, že mu bezprostředně předchází melodický vrchol věty. Jinými slovy, nejvyšší tón je na poslední slabice před samotným intonačním centrem věty (větným přízvukem), zatímco ono jádro výpovědi je posazeno

níže. Pro daný intonační typ je uváděna řada obměn (např. Bělič 1972a, s. 207), nicméně vždy platí, že v úseku, jenž předchází jádru výpovědi, melodie plynule stoupá, dokud nedosáhne intonačního vrcholu; poté může stagnovat, kolísat (někdy se objevuje druhý intonační vrchol), klesat či znovu stoupat, nicméně ani v takovém případě již nepřekročí hodnotu prvního intonačního vrcholu. V případě klesavé melodie pak naopak mluvčí znovu nedosáhne úrovně nejnižší, následkem čehož má výsledná výpověď ráz neukončenosti.

Zejména v mluveném spontánním projevu se tento rys uplatňuje masivně, a to zejména jako prostředek aktualizací. Jančák (1966) i další autoři jej považují za jeden z nejvýraznějších znaků jihozápadočeské nářeční oblasti vůbec.

3.2 Štítecko/Zábřežsko

Zejména samotné město Štíty (méně pak okolní obce a oblast Zábřežska) bylo před rokem 1945 zčásti osídlené německým obyvatelstvem, respektive po konci války dosídlené českým či slovenským obyvatelstvem z jiných oblastí. S přihlédnutím k této skutečnosti je třeba nahlížet následující dialektologickou charakteristiku dané oblasti, potažmo její možný vliv na projevy nahrávaných mluvčích.

Tradičně bývá region Štítecka a Zábřežska, ležící v blízkosti bývalé zemské hranice, řazen do částečně problematické oblasti tzv. přechodného pásu česko-moravského (např. Utěšený, 1960). Tento pás je tvořen skupinou dialektů mezi vlastními nářečími českými v užším smyslu na jedné straně (v případě Zábřežska a Štítecka konkrétně jejich severovýchodočeskou podskupinou) a nářečími středomoravskými, jež bývají též označovány jako nářečí hanácká (např. Utěšený, 1960), na straně druhé.

Někdy (zejména v posledních letech) bývá i středomoravská nářeční skupina ještě dále dělena, pak bychom mluvili o její západní podskupině a severním – zábřežském – úseku (Bělič, 1988).

Společně s Utěšeným (1960) předesílám, že oblast přechodného pásu česko-moravského „není oblastí homogenní, jako je tomu u ostatních základních nářečních oblastí... nýbrž typickou oblastí přechodnou, v níž je úzus rozkolísanější,“ a že zde „nejde téměř nikdy o hranice rovnocenných nářečních podob, nýbrž častěji o hranice nadřazené a vítězně pronikající podoby širší, zpravidla obecně české, s ustupující, místně i sociálně omezenější tradiční podobou nářeční“.

V následujícím popisu vycházím zejména z přehledové práce Utěšeného (1960).

Za hraniční izoglosu mezi oběma výše zmíněnými nářečími je tradičně považována izoglosa *ej, ou / é, ó (hloupej proti hlópé)*. Ta probíhá poměrně hluboko na území západní Moravy. Po obou stranách této linie (jihovýchodním okrajem českých nářečí a západním okrajem samotných hanáckých nářečí) pak vedou ještě dvě další, s hlavní linií víceméně souběžné hranice mnoha dalších česko-hanáckých jevů a společně tvoří tento poměrně široký, přechodný česko-moravský pás. V následujícím výkladu vycházím z popisu Slavomíra Utěšeného (1960) a přejímám i jeho další členění na jemnější linie (*a, A, B, b*). Pokud není uvedeno jinak, uvádím příklady v logickém pořadí na západ / na východ od izoglosy.

Linii nejzápadnějších česko-moravských diferencí v kvantitě typu *rána / rana* tedy označuji jako linii *a*, zatímco z hlediska mnou zkoumané problematiky nejvýchodnější hranici, kterou představuje izoglosa *e, o* oproti českému *i, u* typu *ribu / rebo* (někdy se hovoří o tzv. dvojím *e* a *o*), značím *b*. Mezi těmito vnějšími liniemi pak leží pás vlastních českomoravských nářečí, ohraničených na západě (linie *A*) izoglosou typu *do roboti / do robote* a na východě již zmiňovanou primární hranicí česko-hanáckou, tedy typu *hloupej / hlópé*. Tím je onen širší česko-moravský pás odstupňován a plynule oddělen od s ním sousedících dvou velkých nářečních skupin: vlastních nářečí českých, stejně jako od tzv. „hanáckého jádra“ (Havránek, 1934).

Vymezení a dokonalé popsání místního dialektu je ještě do značné míry komplikováno faktem, že se v případě přechodného česko-moravského pásu jedná o území, na němž se minulosti nacházely dva velké německojazyčné ostrovy: jihlavský a svitavský (někdy též tzv. lanškrounsko-svitavský (např. Bělič, 1972a). Tím je dáno, že zdánlivě jednolitý nářeční „pruh“ tvoří vlastně tři víceméně samostatné úseky (můžeme mluvit o jižní, centrální a severní části). Já se z pochopitelných důvodů zaměřím na severní úsek, do nějž Štítecko a Zábřežsko spadá.

Mezi další hláskoslovné rysy, jimiž se tato oblast vyznačuje, patří další znaky „linie A“: vedle systému flektivních koncovek již zmíněného typu *do roboti / do robote* jsou to i některé typy slovesné jako *su, seš* či *chcou, nosijou* (realizováno i jako *nosijó*). Za jeden z hlavních rysů (česko-moravského nářečního pruhu vůbec, oblast mého zájmu nevyjímaje) pak lze označit koncové *-a, -u, -ou, -o* po původních měkkých souhláskách (v koncovkách měkkých vzorů substantiv a zájmen) typu *kaša, kašu, kašou, naša, našu, ju, s ňou* apod.

Zatímco existence krátkých typů jako *rana* či *blato* je zde jen jevem okrajovým (setkáváme se s nimi přece jen o něco západněji, viz linie *a*), udržují se tu v hojně míře „ryzí“ moravismy jako *viděl jich, přindíte, šupně, slípka* (respektive *slépka*) apod. Přestože dochází i k výraznému pronikání českých prvků (zejména obecné češtiny; lze říci, že se i zde vytváří jakýsi nadnářeční, interdialektický útvar, respektive dochází k pronikání tohoto útvaru jako takového – obecné češtiny – směrem na východ, do moravského vnitrozemí), jsou tu stále živé i výrazné interdialektismy moravské: typ *zhoda, nosijou* či *nesl* (namísto obecně českého *nes*; tento jev je podpořený i faktem, že se jedná o tvar spisovný).

Okrajově a pouze v lexikalizované podobě se na Zábřežsku udrželo neslabičné *u* (původní obouretné *w*) v zavřených slabikách (*zrouna, prauða, vodeuřít*), typický jev severovýchodočeský. Podobně je na ústupu dříve poměrně rozšířené zachovávání znělosti párových znělých konsonant v postavení na konci slova (které někdy bývalo doprovázeno neutrálním vokálem *ə*). Ve zbytcích zůstala zachována i mezislovní asimilace typu *tag vidíš*, naproti tomu „moravskou“ výslovnost *zhořet* na úkor *schořet* lze podle autora považovat za progresivní – šíří se i v místech s původně výlučným typem *schořet* (tento fakt je připisován tomu, že se typ *zhořet* stal kodifikovanou variantou výslovnosti spisovné češtiny).

Ve slovníku, vedle ojedinělých případů, jako jsou zpodstatnělá adjektiva typu *mušskej* či *ženská*, která se vyskytují u obou nářečí, najdeme i řadu lokálně příznakových variant. Obecně známé jsou dvojice výrazů, jejichž výskyt a užívání kopíruje bývalou zemskou hranici, potažmo hranici mezi českými nářečími v užším smyslu a nářečími středomoravskými. Jsou to výrazy jako *truhlář X stolař, sud X bečka, překážet X zavazet* či *brambori X zemský japka* (případně jen *japka*, či naopak pouze *zemáki*).

V oblasti syntaxe ani větné intonace dostupná literatura neuvádí pro daný region žádnou zvláštnost. Při výstavbě věty lze uvažovat o výše zmíněných podobnostech s běžně mluvenou řečí.

Popis dané nářeční oblasti se v několika detailech liší v přehledové práci Běličové (1972a). Mezi jevy, které Utěšený (1960) nezmiňuje, patří zvláštnosti ve způsobu tvoření slov, konkrétně obecných jmen s místním významem, je zde převažující přípona *-isko* ve slovech jako *strnisko*, *spálenisko* apod. Se Slavomírem Utěšeným (1960) se Bělič (1972a) v několika jednotlivostech i rozchází, tak je tomu např. v případě nepravidelného slovesa být, konkrétně jeho tvaru pro 2. osobu singuláru: Bělič zejména Zábřežsku většinově připisuje tvar *si* (zatímco Utěšený *seš*). Vzhledem k tomu, že (jak bylo popsáno výše) se jedná o oblast v mnoha ohledech hraniční, jejíž přesné vymezení je značně problematické, tuto nuanci považuji za bezpředmětnou.

Závěrem lze shrnout, že i přes zachování určitých hláskových, tvaroslovných a lexikálních rysů česko-moravských (případně tzv. moravismů), dochází zvláště na západní Moravě (včetně Štítce a Zábřežska) k poměrně rychlému vývoji, a to k ústupu jevů moravských na úkor obecně českých. Jako nejmasivnější bývá označováno úzení *é > í* a protetické *v* (*mlíko*; *vokno*).

3.3 Břeclavsko

Břeclavsko je obvykle řazeno do nářeční skupiny východomoravské (jinak také moravskoslovenské, např. Bělič, 1972b), přesněji do jižní (slovácké) východomoravské podskupiny (tamtéž). V minulosti se nicméně objevily i jiné přístupy, například Šembera (1964) ve své monografii oblast východní Moravy pro shodné rysy s mluvou na Slovensku řadil k nářečím slovenským. Následující charakteristika dané nářeční oblasti a podoblasti nicméně vychází zejména z přehledových prací Běličových (1972a, 1972b, 1988), částečně též z prací Chloupek (1971) a Michálkové (1971).

Zkoumaná oblast se „tradičně prohlašuje za jednu z nejarchaičtějších oblastí v rámci našeho národního jazyka“ (Michálková, 1971, s. 169). Společné znaky všech

východomoravských nářečí (jejich jižní podskupinu nevyjímaje), které je vydělují od spisovné češtiny a většiny dalších, zejména sousedních nářečních skupin a podskupin, jsou v rovině hláskoslovné zejména tyto:

Neproběhly zde změny $y > ej$ (*stríc, vozík*), $aj > ej$ (*daj vajce*), respektive $a > ě > e$ (*ležat*). Staré *u, ú* po tvrdých a částečně i měkkých a bývalých měkkých konsonantech zůstalo též zachováno (např. *břuch, múka*, v 3. os. plurálu *nesú* atp.), jen částečně bylo *ú* nahrazeno *ou* (vymezuje se vůči středomoravské nářeční skupině, kde je za staré *ú* foném *ó* – *móka, nesó* atp.). Stejně jako například u nářečí středomoravských zde ovšem dochází k asimilaci *sh > zh*, stejně tak jsou zachovány skupiny *šč* a *žž* (*ešče, spožžení*).

Ve slovesných tvarech má sloveso „být“ v 1. osobě singuláru tvar *sem* pouze coby pomocné sloveso ve složených formách minulého času, v ostatních případech – zejména ve významu existencionálním a ve funkci spony – převažuje tvar *su*. (Podobně pak ve 2. osobě singuláru tvar *si*.) Příčestí trpné se zde vyskytuje pouze ve tvaru složeného sklonění (a to i ve výrazech výsledného stavu) – jako *je zametené* apod.

Podobně jako ve středomoravských nářečí převažují u neurčitých zájmen a zájmenných příslovcích tvary *negdo, negde* (namísto *ňegdo, ňegde*).

Mezi další rysy patří pravidelná je znělá výslovnost párových souhlásek před samohláskami či souhláskami jedinečnými na morfematickém švu a na mezislovní hranici (*núž nechcu, g mostu, kubme*). Obvyklé je i *ó* před *j* a částečně též *ň* v případech *jako dójí – dójit, zvóní, bójí sa* atp, stejně jako dlouhý vokál v tvarech příčestí minulého u sloves 1. třídy infinitivní se slovním základem končícím na konsonant (*nésl, nésu*), mnohdy i v příponě sloves 2. třídy (*minúl*) a konečně singuláru maskulina u sloves s vokálem před koncovým *l* (*býl, volál*). Ve 3. pádě plurálu maskulin a neuter se objevuje – podobně jako ve výše popsaném jihozápadočeském nářečí – koncovka *-om* – *pekařom, mňestom*; v 6. pádě téhož pak koncovka *-och (-óch)* – *súsedoch, kamnoch*. V této nářeční skupině též převažují nestažené podoby zájmen *múj, tvůj, svůj: mojeho, mojemu* ap. Ve 3. osobě plurálu slovesa „chtít“ se pak objevuje tvar *chcú*.

V řadě jevů se naproti tomu jednotlivá východomoravská nářečí navzájem liší, a to více než jakákoli jiná nářeční skupina. Směrem k východu totiž přibývá znaků, které mají tato nářečí společné se sousední slovenštinou. Nejvýraznějším předělem je

zde patrně izoglosa změny *aj > ej* a přehlasovaných podob typu *kuře* X *kuřa* či *mňe* X *mňa*, která odděluje západní úseky od „jádra“ východomoravských nářečí.

Pro jižní (slováckou) podskupinu východomoravských nářečí, kam Břeclavsko spadá, jsou pak typické zejména tyto znaky: ve 2., 3., a 6. pádě singuláru feminin přivlastňovacích zájmen se objevují tvary s tvrdým skloňováním jako *mojej*, *našej* ap. a ve tvarech 2. osoby singuláru minulého času má pomocné sloveso vždy podobu *-s* (*-z*), tedy *dálz mu to*, *ud'elál sis to* atd.

Dále, jak píše Bělič (1972a, s. 269), se „... na rozdíl od většiny jiných východomoravských nářečí porůznu téměř po celém území vyskytují nepřehlasované tvary 2. p. množ. č. *očí*, *ušů*...“.

V tvaroslovné rovině se zejména v jižních partiích této podoblasti (což lze prakticky ztotožnit právě s Břeclavskem) nijak neliší 4. pád plurálu maskulin životných od 2. pádu téhož – viz *máme dobrích súsedů* atp. Pro stejnou oblast je příznačná i nesklonnost číslovky *sto* po číslovkách typu *pjet*, zatímco v severnějších regionech, jakož i ve spisovné češtině, se skloňuje. Podle Běliče (1972a) též v jižnějších částech podskupiny převažují ve 3. osobě plurálu sloves 4. třídy původní tvary bez přehlásky: *prosá*, *ležá*. A konečně tvary 1. a 2. osoby plurálu imperativu, kde 2. osoba singuláru končí na *-i*, mívají v jižní části zmíněné podskupiny zakončení *-ima*, *-ite* – např. *pošlime*, *pomodlite sa* (zatímco v severnějších částech jsou tvary shodné se spisovným jazykem).

Ve slovníku východomoravských nářečí pochopitelně nechybějí typické moravismy (*dědina*, *stolař*, *zavazet*), v jižnějších částech této nářeční skupiny se pro odrostlejší dítě užívá výraz *pacholek*, pro dívku *d'efčica*. Ve významu českého (v užším slova smyslu) *posvícení* se nejen ve východomoravských, ale i středomoravských nářečích užívá výraz *hodi*, obdobně např. pro českou *větev* výraz *haluz*. Vzhledem k blízkosti slovenských hranic nepřekvapí řada slov shodných se slovenštinou, jež se ve východomoravských nářečích objevují – např. *dláška* (podlaha) či *fčíl* (teď).

Poměrně systematický popis syntaxe východomoravské věty přináší Michálková (1971) a Chloupek (1971), okrajově se jí zabývá též Bělič (1972a, 1988): Podle všech výše zmíněných je pro tuto nářeční oblast typické relativně časté užívání tzv. deiktických slov (opět podobně jako v běžné mluvě; to pochopitelně souvisí s výše

zmíněnou komunikační situaci, kde se dialektu nejčastěji užívá – nářeční texty jsou téměř výhradně mluvené, nejčastěji dialogické). U nejstarší generace je poměrně pevně zakořeněné užívání plurálu úcty.

Michálková (1971) navíc zmiňuje i skutečnost, že na místě akuzativu stojí mnohdy genitiv (*Daj sem ponoški, já ti jih zaštopuju*. Viz i tvarosloví výše.), namísto dativu pak lokál (*Říká sa tom kordula.*). Za poměrně hojně v dané oblasti autorka označuje např. věty s jednotnou neutrální sponou typu *bylo vdolky*. Bělič (1972a, s. 207) pak uvádí, že „zhruba po celé Moravě... se na rozdíl od západnějších oblastí užívá předložky *z (s) / ze* se 4. pádem v adverbálních určeních času a míry s významem přibližnosti“ – *ze tři litre* apod. Tuto charakteristiku by tedy částečně bylo možné vztáhnout i na výše popsanou oblast Štítecka/Zábřežska.

Co se týče intonace, systematický popis taktéž není dostupný, a pokud je nám známo, nebyla pro danou oblast popsána žádná zvláštnost.

3.4 Městská mluva

Výše popsaná, relativně jednoznačně vymezená situace je ovšem komplikována faktem tzv. městské mluvy, jež se ze své podstaty vyznačuje určitou nejednotností. Jak říká Bělič (1972c, s. 326), „k mezinářečnímu styku, tj. k interferenci různých nářečních systémů, dochází hojněji ve městech než na venkově, zvláště ve velkých průmyslových střediscích s prudkým přílivem obyvatelstva nestejného nářečního základu...“. (Podle posledních dostupných čísel, tj. sčítání obyvatelstva v roce 2001, žije v ČR ve městech – pokud za sídliště městského typu budeme považovat obce od 2 000 trvale usazených obyvatel – téměř 75 % lidí, tj. skoro tři čtvrtiny obyvatel. I pokud za město označíme teprve sídlo od 10 000 trvale usedlých, dojdeme k číslu výrazně převyšujícímu čtyřicet procent. Z hlediska mluvčích, jejichž projevy jsou zkoumány v této práci, je třeba připomenout, že toto označení vedle Plzně, odkud je většina mých západočeských respondentů, splňují i samotná města Břeclav a Zábřeh, odkud je menší část zbylých dvou skupin mluvčích.)

Interference a vyrovnávání nářečních systémů v běžném denním styku má za následek to, že mluvčí upouštějí především od nápadných znaků svého nářečí a přizpůsobují se mluvě většiny v daném prostředí. Tímto způsobem vznikají v rámci jednotlivých nářečních skupin (zejména pak ve skupině českých nářečí v užším smyslu, kde hovoříme o tzv. obecné češtině) neutralizovaná tzv. obecná nářečí (interdialekty), jež se vyznačují tím, že zachovávají jen základní znaky společné celé nebo téměř celé skupině. Oblastní rozdíly uvnitř skupin jsou pak víceméně vyrovnány, a to většinou ve prospěch podob shodných se spisovnou češtinou. Lze tedy říci, že v oblasti českých nářečí v užším smyslu je dnes základní vrstvou běžné mluvy ve městech v podstatě obecná čeština, ve městech moravských a slezských pak příslušné oblastní interdialekty (v obecném povědomí je zejména brněnská či ostravská městská mluva).

Jak jsem již zmínila, věnovala se dosavadní česká dialektologie téměř výlučně mluvě venkova (výjimkou je např. Marie Krčmová a její práce o brněnské mluvě, „hantecu“ – *Hantec jako fenomén dnešních dnů*. Plzeň: ZČU), nicméně lze říci, že ve městech dochází k rozpadu mluvy do té doby relativně kompaktní a více či méně výrazně se projevují tendence k unifikaci: regionální, nadregionální, ale i celonárodní. Společně s Běličem (1972a, s. 323–332) lze tedy říci, že obecná čeština má vliv nejen na městskou mluvu v oblasti českých nářečí v užším smyslu (v porovnání se spisovnou češtinou se tu jeví jako relativně mocnější činitel než místní nářeční základ mluvy), ale též ve městech moravských a slezských funguje jako sjednocující nástroj (vedle příslušných oblastních interdialektů, jejichž faktická existence ovšem bývá někdy zpochybňována). V tomto druhém případě se realizace konkrétních jevů odlišuje v závislosti na tom, zda jsou, nebo nejsou ve shodě se spisovným jazykem. V případě, že ano (tedy že je zde shoda obecné a spisovné češtiny), dochází k ústupu regionálního jevu na úkor obecně-českého, zatímco ve druhém případě (shody obecné češtiny se starým regionálním jevem) je varianta spisovná odsunuta na okraj a tento obecně-český / regionální vliv posiluje. Pokud se obecná čeština zcela odlišuje jak od spisovné, tak od regionální mluvy, zpravidla se neprosadí. V tom případě bývají původní regionální jevy, pokud se shodují s jazykem spisovným, velmi odolné.

Lze tedy shrnout, že městská mluva v žádném případě není náhodnou směsicí prvků různých nářečí, i zde dochází k utváření určitých norem jazyka, jež je ovšem možné vymezit nikoli pouhým výčtem užívaných prvků, byť různého původu, nýbrž spíše na základě takových rysů, které v normě nejsou (Krčmová, 1997, s. 7). Přesněji

řečeno, „výsledkem nemůže být mluva jednotná ve smyslu omezeného souboru jednotek a zásad jejich užívání, naopak vytváří se tu mluva diferencovaná, vymezitelná už nikoli pomocí tradičních přístupů lingvistiky, ale sociolingvisticky – jako soubor výrazových prostředků užívaných v komunikaci běžné – spontánní a především mluvené, určené menšímu okruhu vnímatelů s bezprostředním kontaktem, tematicky spojené s každodenní existencí člověka ve smyslu fyzickém i sociálním. To vymezení je – podobně jako u mnoha společenskovědních pojmů – velmi vágní, zachycuje jen pravděpodobně nejtypičtější situace, kde se tato mluva uplatní. Těžko o ní můžeme říci, že by byla ‚monofunkční a stylově plochá‘, jak se dříve přisuzovalo (opět v zobecnění) dialektu (Chloupek v Čechová aj. 1997, s. 41).“ (Krčmová, 1997, s. 7–8)

Vytvářejí se tedy normy živé a proměnlivé, přičemž je možné predikovat, že další vývoj směřující ke stírání nářečních diferencí bude pokračovat. Lze se domnívat, že k tomu v neposlední řadě přispívají i všudypřítomné a stále se rozšiřující prostředky hromadné komunikace, které sice příjemce staví do pasivní role, nicméně mu současně předkládají jistý vzor vyjadřování. Stejně tak narůstající mobilita lidí a komunikace především prostřednictvím internetu s sebou, zejména u mladších generací, nese zjevné důsledky tohoto mezinářečního styku, jež se pochopitelně projevují nejen ve městech, ale i na venkově. Otázkou pak je, který (které) z vlivů u mluvčího převáží a co bude naopak potlačeno.

Pokud shrneme předešlá tvrzení, lze říci, že intonace je v dostupné literatuře popsána pouze chudě – ať už se jedná o popis zvukového plánu jazyka, kde byla pozornost vědců dlouho zaměřena pouze na segmentální rovinu, nebo, a to zejména, o oblast české dialektologie, která se až na výjimky rovině intonační nevěnovala a nevěnuje.

4 Hypotézy

Pro praktický výzkum gravitačních intonačních jevů tří nářečí češtiny byly stanoveny následující cíle a hypotézy:

Cíl 1: Zjistit, zda se průměrný deklinační spád tří skupin mluvčích, tj. skupiny mluvčích z Plzeňska, Břeclavska a Štítecka, liší, nebo je stejný či srovnatelný.

H₀₁ Mezi zkoumanými třemi skupinami mluvčích není žádný rozdíl.

H_{A1} Jedna skupina ze tří zkoumaných se od ostatních liší, případně se liší všechny tři navzájem.

Cíl 2: Zjistit, zda se deklinační spád v každé ze tří zkoumaných skupin mluvčích, tj. v rámci skupiny mluvčích z Břeclavska, Plzeňska a Štítecka, liší v závislosti na věku respondentů.

H₀₂ Ani v jedné ze skupiny mluvčích se deklinační spás neliší v závislosti na věku respondentů.

H_{A2} Alespoň v jedné ze zkoumaných skupin, případně ve všech třech skupinách mluvčích se výsledky liší v závislosti na věku respondentů.

Cíl 3: Zjistit, zda se deklinační spád v každé ze tří zkoumaných skupin mluvčích, tj. v rámci skupiny mluvčích z Břeclavska, Plzeňska a Štítecka, liší v závislosti na pohlaví respondentů.

H₀₃ Ani v jedné ze skupiny mluvčích se deklinační spás neliší v závislosti na pohlaví respondentů.

H_{A3} Alespoň v jedné ze zkoumaných skupin, případně ve všech třech skupinách mluvčích se výsledky liší v závislosti na pohlaví respondentů.

Kromě těchto hlavních cílů a hypotéz bude nutno prozkoumat vliv relativní délky nádechových úseků, respektive (ne)přítomnosti zjišťovacích otázek.

5 Metoda, materiál, postup

Předkládaná práce je založena na rozboru řečového materiálu pořízeného v průběhu asi šesti měsíců. Sběru materiálu předcházelo nastudování a zpracování literatury týkající se zkoumaného problému.

Přímo v terénu bylo nahráno celkem 74 osob z Plzně, Štítce a Břeclavska. V každé oblasti byly pořízeny dva vzorky řečového materiálu – jedna skupina mluvčích (vždy minimálně 12 osob) spadá do věkového pásma 20–30 let, druhá (opět alespoň 12 osob) do pásma 50–65 let. Každá skupina je genderově vyvážená, ve většině případů se tedy jedná o šest žen a šest mužů (výjimkou je skupina starších mluvčích z břeclavské oblasti; zde bylo pracováno s nahrávkami pěti mužů). Respondenti nikdy dlouhodoběji nepobývali v jiném než svém rodném městě (vesnici) a všichni jsou rodilí mluvčí češtiny. Případné další jazyky, jimiž respondenti hovoří, jsou uvedeny v příložené tabulce (viz Příloha 1). Pokud je autorce známo, nemají mluvčí filologické vzdělání.

Nahrávky byly pořizovány na nahrávacím zařízení Roland Edirol R-09HR s vestavěným mikrofonom, při vzorkovací frekvenci 48 kHz, a to formou jednotného čteného projevu. Čtený text, v podobě, v jaké byl respondentům předložen, je také připojen v příloze (viz Příloha 2); jedná se o experimentální text FÚ FF UK Praha. Pro potřeby této práce jsme si jednotlivé nádechové úseky (NÚ) tohoto textu očíslovali takto:

- NÚ 1 Maminka se zeptala Milana.
- NÚ 2 Milánku, už máš hotový úkol?
- NÚ 3 Kdy ho budeš psát?
- NÚ 4 Milan chvíli přemýšlel, a pak odpověděl.
- NÚ 5 Já musím napsat pár souvětí na Říhovou, kde budou nějaké gramatické figle.
- NÚ 6 Například vztažné věty, čárky před „a“ a podobně.
- NÚ 7 Vlastně jsem tě chtěl poprosit, jestli mi s tím nepomůžeš.
- NÚ 8 Můžeme se na to mrknout klidně hned, řekla maminka.

- NÚ 9 Jen bych dala vařit vodu na čaj a podívám se, jestli máme citróny.
- NÚ 10 Jak dlouho nám ten úkol zabere?
- NÚ 11 Bude to těžké?
- NÚ 12 No, mají tam být i různé příklady na zastaralou a knižní slovní zásobu.
- NÚ 13 Skoro půlku jsem už ve škole udělal, ale moc dobře mi to nešlo.
- NÚ 14 Chtěl bych začít co nejdřív.
- NÚ 15 Až budu hotov, došel bych ti do lékárny pro ten *PNEUMOCYT*.
- NÚ 16 A potom půjdu hrát fotbal.
- NÚ 17 Včera jsem dal čtyři góly.
- NÚ 18 Nebýt Láďových faulů, mohlo jich být víc.
- NÚ 19 Jen míč budu muset přifouknout.
- NÚ 20 Neboj se, dám pozor na auta.

Respondenti byli před samotným nahráváním instruováni, aby daný text četli pokud možno přirozeně, beze spěchu a aby se v případě přeroknutí se či jiné chyby vrátili na začátek dané věty a tu přečetli znovu celou. Nahrávky nebyly – vzhledem k regionální roztržitosti mluvčích – pořizovány v jednotném prostředí, maximálně jsme se však snažili, aby byly okolnosti nahrávání srovnatelné: probíhalo v tiché místnosti s relativně dobrou akustikou. Kromě zvukových záznamů čteného textu byly v terénu pořízeny i drobnější kontrolní dialogy, s nimi však dál nebylo nijak pracováno.

Získaný materiál, tj. záznamy čteného textu, byl posléze zpracován pomocí počítačového programu Praat, a to takto:

U jednotlivých nahrávek byly označeny začátky a konce NÚ a poté byla každá z nahrávek opatřena unikátním kódem. Tento kód je vždy složen ze čtyř písmen, přičemž: první písmeno je zkratkou regionu, z něž dotyčný mluvčí pochází (tj. B pro Břeclavsko, P pro Plzeňsko a S pro Štítecko). Druhé a třetí písmeno čtyřmístného kódu zastupuje jméno daného respondenta (obvykle jsou to počáteční písmena jeho křestního jména a příjmení; pokud nám celé jméno mluvčího nebylo známo, byla pro zkratku použita první dvě písmena jeho křestního jména, případně první dvě písmena jeho příjmení). Poslední písmeno kódu vyjadřuje pohlaví mluvčího: pro ženy byl použit vokál (obvykle písmeno A, popř. O nebo E), pro muže konsonant (obvykle C, popř. B).

K jednotlivým nádechovým úsekům byly následně vytvořeny popisné objekty (TextGrids, tj. TGs), dočasně obsahují pouze číselné označení úseků, a k usnadnění následující práce byly k těmto TGs vytvořeny tzv. kolekce. Pomocí skriptu byly poté NÚ olabelovány: do jejich TGs byly zaneseny odpovídající texty, přičemž v první vrstvě byl tento text vždy ponechán jako celek, ve druhé vrstvě bylo – v závislosti na konkrétní realizaci – číselně vyjádřeno, kolik promluvových úseků (tj. PÚ, intonační fráze, intonation phrases) v daném textu jednotliví mluvčí realizovali, ve třetí vrstvě bylo naznačeno skutečné členění těchto PÚ na takty a v poslední, čtvrté vrstvě byla vyznačena slabičná jádra v pozicích bezprostředně následujících po slabikách nesoucích slovní přízvuk (s výjimkou posledních taktů PÚ – ty obvykle bývají nositeli melodému).

V dalším kroku byly extrakcí pomocí autokorelace vygenerovány intonační objekty (PitchTiers, tj. PTs) jednotlivých zvukových souborů a tyto objekty pak opět zabaleny do kolekce. Autokorelační mechanismus byl vždy přizpůsoben konkrétnímu mluvčímu (základní hodnoty 80/500 Hz pro muže, respektive 50/350 pro ženy). Takto získané kontury byly vyhlazeny filtrem s dolní pásmovou propustností 10 Hz a poté ještě manuálně začištěny – byly na nich provedeny opravy zjevných chyb a anomálií (např. chyby ve znělosti segmentů, oktavové skoky apod.).

Na tento materiál byla posléze – znovu pomocí skriptu – aplikována tzv. regresní přímka: její aplikací byla získána data vypovídající o směrnici deklinační (regresní) přímky v jednotlivých NÚ. (Matematicky vyjádřeno jde o dvourozměrný průměr – každý bod intonační křivky je určen dvěma souřadnicemi a přímka prokládá sadu bodů tak, aby součet vzdáleností od přímky byl vždy co nejmenší, jde tudíž o určité vystižení trendu v dostupných datech, přímka ukazuje na to, kam data tíhnou.) U našeho vzorku (tj. celkem 1540 nádechových úseků) jsme vždy počítali směrnice celých kontur, tedy včetně realizací melodémů a bez ohledu na jejich vnitřní prozodické členění.

Průměrné hodnoty směrnic pro břeclavskou, plzeňskou a štíteckou/zábřežskou skupinu byly následně porovnány a okomentovány, a to i s ohledem na věk a pohlaví respondentů, (ideální) počet taktů či relativní přítomnost zjišťovacích otázek. Výraznější rozdíly mezi regiony a případy, kde došlo k výrazným výkyvům v hodnotách u jednoho mluvčího, respektive k výrazným výkyvům v rámci jedné položky (úseku), byly následně podrobeny ještě detailnějšímu zkoumání.

6 Výsledky

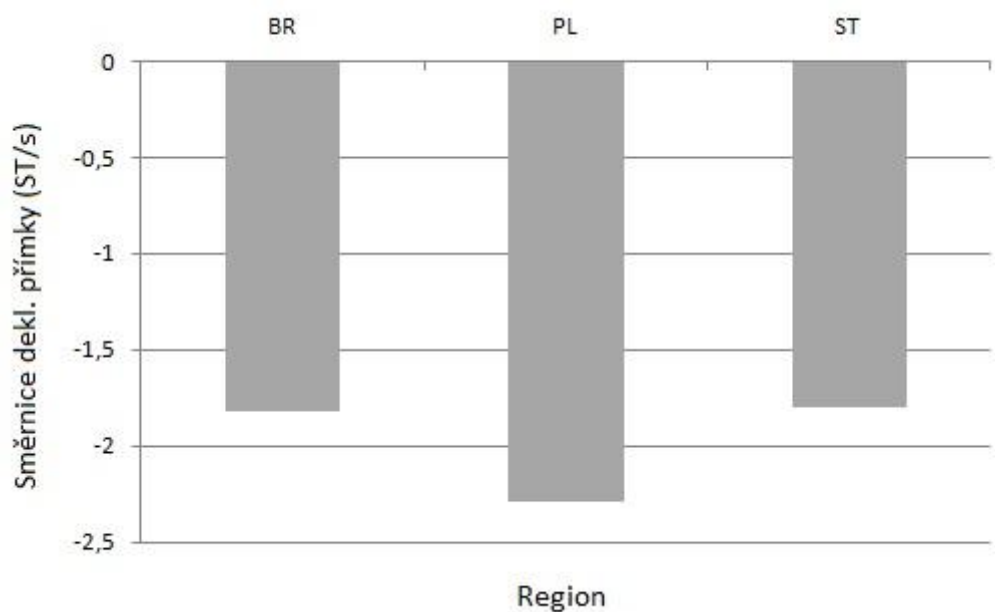
V následující kapitole budou formou komentovaných grafů prezentovány výsledky porovnávání průměrných hodnot směrnic pro břeclavskou, plzeňskou a štíteckou/zábřežskou skupinu, a to v tomto pořadí:

- všichni mluvčí z Břeclavska, Plzeňska a Štítecka
- všichni mluvčí Břeclavska, Plzeňska a Štítecka, s vyloučením úseků s otázkami (zjišťovacími)
- mluvčí-muži z Břeclavska, Plzeňska a Štítecka
- mluvčí-ženy z Břeclavska, Plzeňska a Štítecka
- mluvčí z Břeclavska, Plzeňska a Štítecka ve věku 20 až 30 let
- mluvčí z Břeclavska, Plzeňska a Štítecka ve věku 50 až 65 let
- všichni mluvčí Břeclavska, Plzeňska a Štítecka, s vyloučením úseků kratších než tři takty včetně
- mluvčí-ženy ve věku 50 až 65 let
- mluvčí-muži ve věku 50 až 65 let
- mluvčí ve věku 50 až 65 let, s vyloučením úseků s otázkami
- mluvčí ve věku 50 až 65 let, s vyloučením úseků kratších než tři takty včetně
- všichni mluvčí Břeclavska, Plzeňska a Štítecka, pro NÚ 1–20
- mluvčí ve věku 50 až 65 let, pro NÚ 3
- mluvčí ve věku 50 až 65 let, pro NÚ 11

Dále bude v této kapitole prezentována konzistentnost mluvčích a v závěru se budeme věnovat položkové analýze. Zaměříme se přitom na ty případy, kde došlo k výrazným výkyvům v hodnotách u jednoho mluvčího, nebo se výrazné výkyvy objevily v rámci jedné položky (úseku). Jak již bylo naznačeno výše nebudeme přitom zkoumat pouze obecný gravitační trend F_0 , tj. směrnici regresní přímky, která konturou F_0 prochází, ale zaměříme se i na samotnou strukturu zkoumaných jednotek, tedy na jednotlivé části kontury F_0 a jejich případnou důležitost.

V rámci našeho vzorku jsme nejprve porovnávali průměrné hodnoty spádu regresní přímky pro všechny mluvčí ze všech tří zkoumaných regionů.

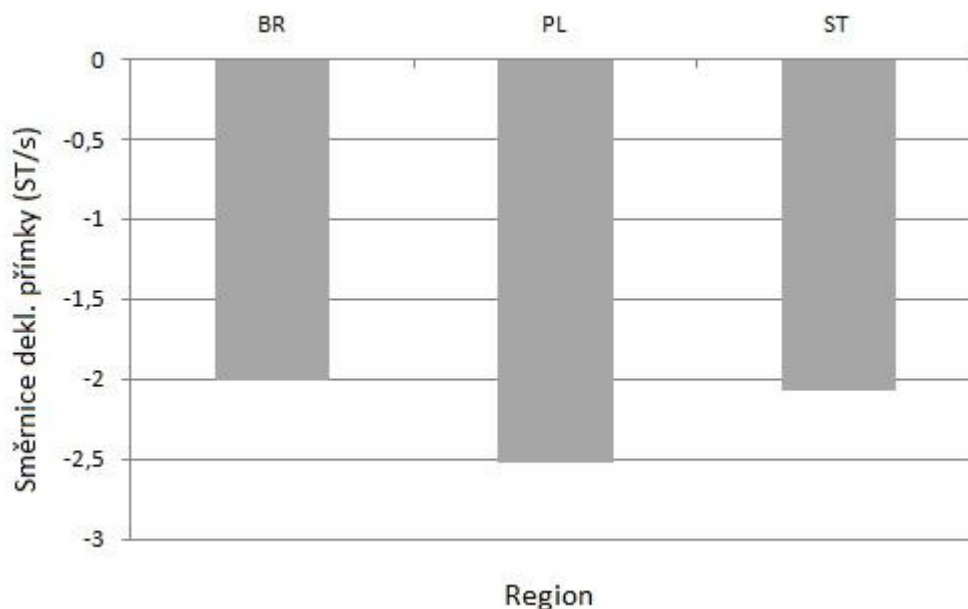
Graf 4.1: Průměrné hodnoty spádu deklinační křivky pro skupiny mluvčích z Břeclavska (BR), Plzně (PL) a Štítceka (ST), v půltónech za sekundu.

Z grafu 4.1 je zřejmé, že hodnoty pro dané regiony nejsou stejné. Nejvýraznější spád deklinační křivky se objevuje u vzorku plzeňských mluvčích (PL; -2,281 ST/s), regiony BR (Břeclavsko) a ST (Štítcecko) vykazují hodnoty velmi podobné (-1,816 ST/s, respektive -1,789 ST/s).

Dále budou porovnány rozdíly mezi regiony při vyřazení úseků s otázkami (myšleno otázkami zjišťovacími); ty byly v textu celkem dva (NÚ 2 a NÚ 11, viz str. 35–36), následující srovnání se tak týká 18 nádechových úseků.

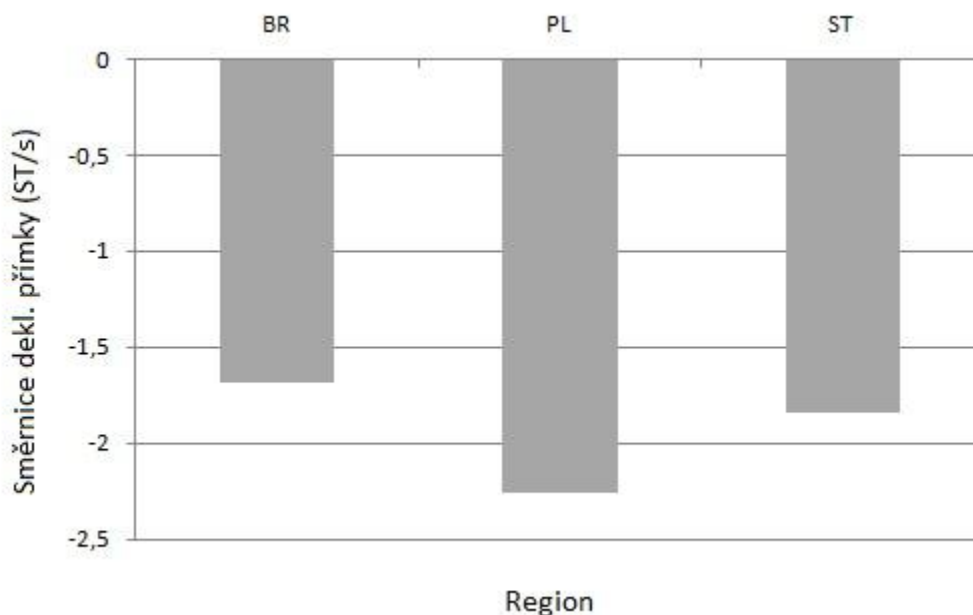
Graf 4.2: Průměrné hodnoty spádu deklinační křivky pro skupinu mluvčích z Břeclavska (BR), Plzně (PL) a Štítecka (ST) bez úseků s otázkami, v půltónech za sekundu.

Graf 4.2 do značné míry kopíruje hodnoty grafu 4.1, v případě grafu 4.2 je ovšem spád deklinační křivky u všech tří skupin větší, než tomu bylo v předchozím srovnání. Hodnoty pro dané regiony ani zde nejsou stejné, nejvýraznější spád se projevuje u skupiny PL (mluvčí z Plzně; -2,514 ST/s), skupina BR (Břeclavsko) a ST (Štítecko) vypadá znovu velmi podobně (-2,005 ST/s, respektive -2,065 ST/s). Je užitečné porovnat tyto průměry s průměry všech NÚ, tj. s grafem 4.1: zatímco průměrný spád úseků s vyloučením otázek činí -2,195 ST/s, průměrný spád všech kontur, kde předpokládáme i nezáporné směrnice, je -1,962 ST/s.

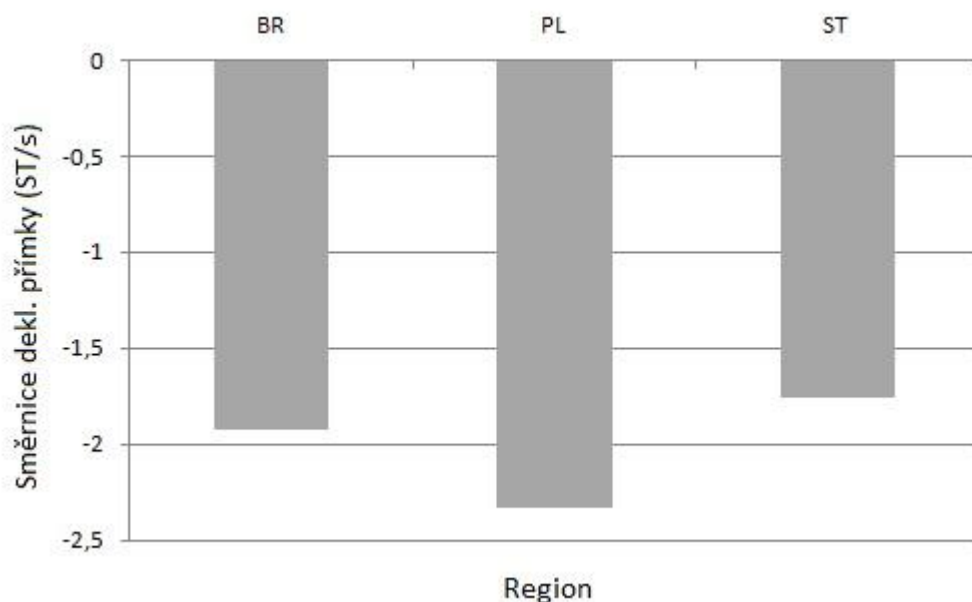
V dalším porovnávání bylo vzato v úvahu hledisko genderové. Všechny tři skupiny mluvčích jsou genderově vyvážené, jedná se vždy o 12–14 žen a 12–13 mužů v daném regionu.

Graf 4.3: Průměrné hodnoty spádu deklinační křivky pro skupinu mluvčích z Břeclavska (BR), Plzně (PL) a Štítceka (ST) po vyřazení mluvčích-žen, tj. 37 respondentů, v půltónech za sekundu.

Jak je z grafu 4.3 patrné, ve skupině mužů se nejvýraznější spád deklinační křivky projevila ve skupině mluvčích z Plzně (PL; -2,244 ST/s), zbývající regiony – Břeclavsko (BR; -1,685 ST/s) a Štítcecko (ST; -1,834 ST/s) – vykazují hodnoty nižší a znovu dost podobné, u regionu označovaného jako ST (Štítcecko) je průměrný pokles v porovnání s BR (Břeclavskem) mírně vyšší, výraznější (o 0,15 ST/s).

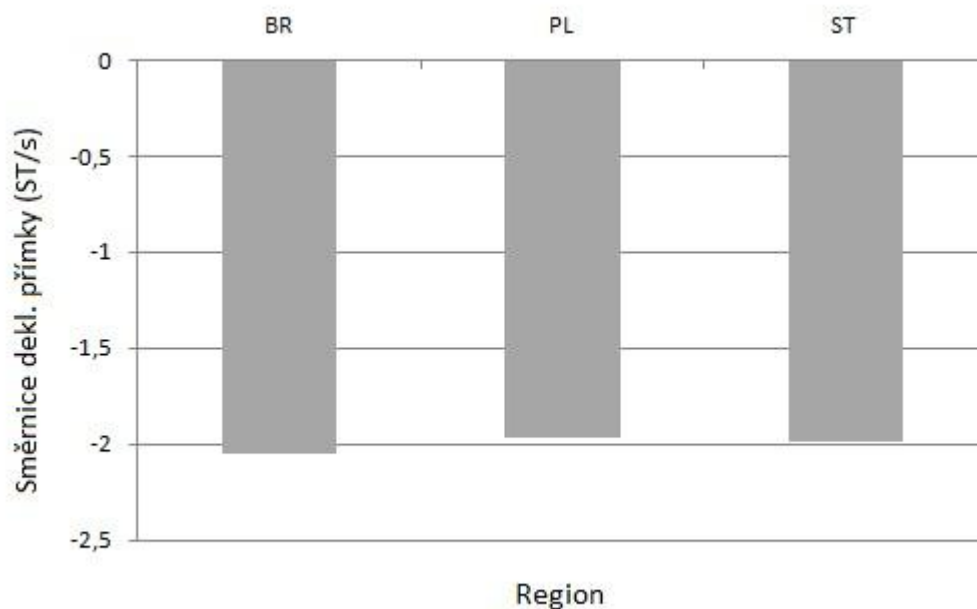
Graf 4.4: Průměrné hodnoty spádu deklinační křivky pro skupinu mluvčích z Břeclavska (BR), Plzně (PL) a Štítce (ST) po vyřazení mluvčích-mužů, tj. 40 respondentů, v půltónech za sekundu.

Z grafu 4.4 je zřejmé, že hodnoty pro tři zkoumané regiony opět nejsou stejné. Nejvýraznější pokles deklinační křivky vykazuje plzeňský region (PL; -2,320 ST/s). Hodnoty pro Břeclavsko (BR; -1,928 ST/s) a Štítecko (ST; -1,749 ST/s) jsou si relativně podobné.

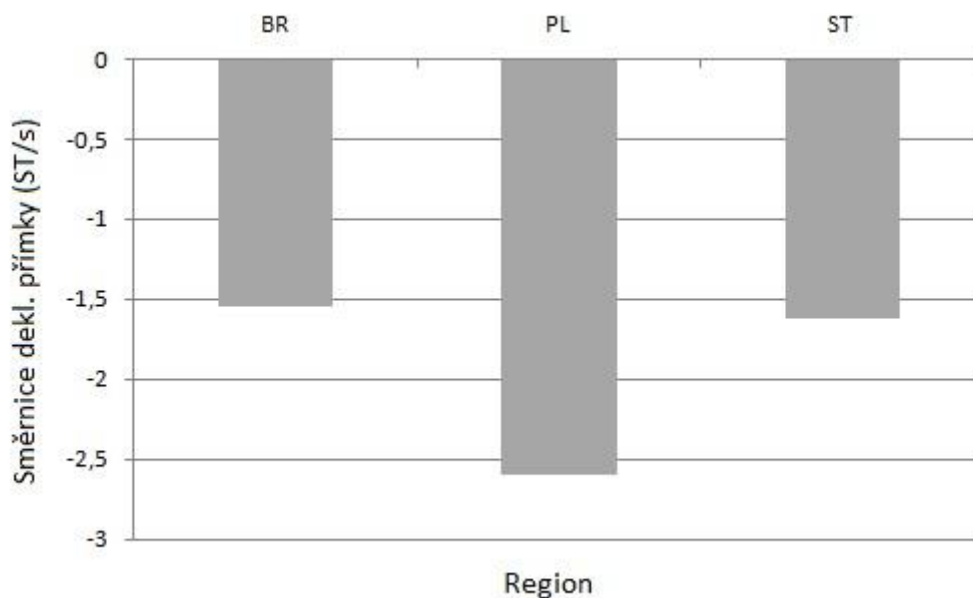
V dalším kroku bylo vzato v potaz hledisko věku. Věkově jsou všechny tři regionální skupiny taktéž vyvážené: bylo pracováno s nahrávkami, potažmo deklinačními křivkami 39 mluvčích ve věku 20 až 30 let, respektive 38 mluvčích ve věku 50 až 65 let. Nejprve byli ze skupiny mluvčích vyloučeni ti starší 50 let, posléze byly naopak porovnány mluvčí s vyloučením 20- až 30letých.

Graf 4.5: Průměrné hodnoty spádu deklinační křivky pro skupinu mluvčích z Břeclavska (BR), Plzně (PL) a Štítce (ST) po vyřazení mluvčích starších 50 let, tj. 39 respondentů, v půltónech za sekundu.

Graf 4.5 ukazuje, že v porovnání skupin breclavských (BR), plzeňských (PL) a štíteckých (ST) mluvčích mladšího věku není výraznější rozdíl. Ve všech třech případech se hodnoty spádu deklinační křivky pohybují kolem dvou půltónů za sekundu (-2,051 ST/s, -1,954 ST/s, respektive -1,972 ST/s).

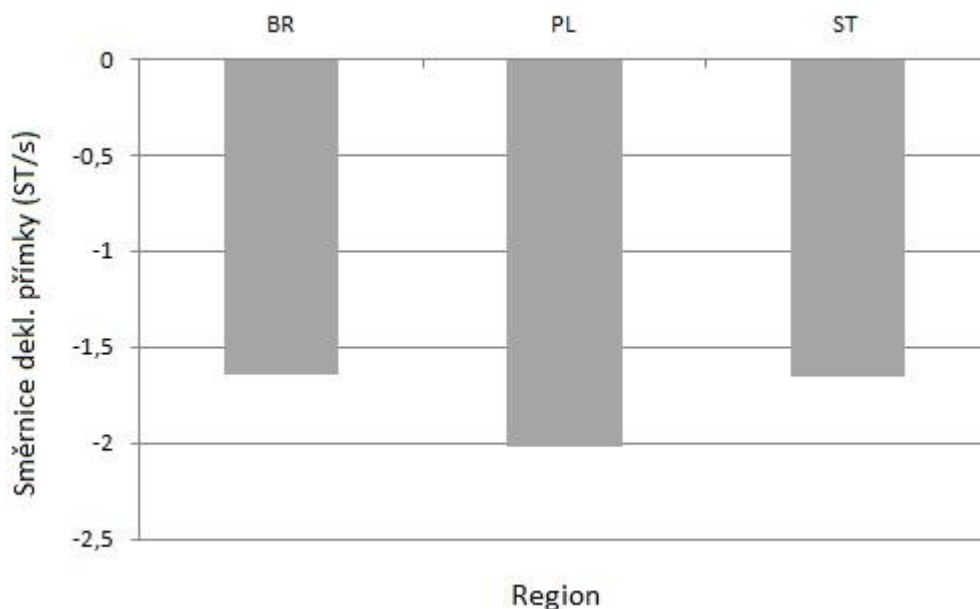
Graf 4.6: Průměrné hodnoty spádu deklinační křivky pro skupinu mluvčích z Břeclavska (BR), Plzně (PL) a Štítce (ST) po vyřazení mladší věkové skupiny, tj. 38 respondentů, v půltónech za sekundu.

Z grafu 4.6 je zřejmé, že ve skupině starších mluvčích, tj. těch ve věku 50 až 65 let, se hodnoty pro dané regiony značně liší. Vybočuje zejména plzeňský region (PL), u nějž lze pozorovat nejvýraznější spád deklinační křivky (-2,582 ST/s). Zbývající dva regiony – Břeclavsko (BR; -1,542 ST/s) a Štítecko (ST; -1,606 ST/s) – pak vypadají podobně.

Dále byly z porovnávání vyřazeny úseky kratší než tři takty včetně, což byly celkem čtyři nádechové úseky (NÚ 1, NÚ 3, NÚ 11 a NÚ 14, viz str. 35–36).

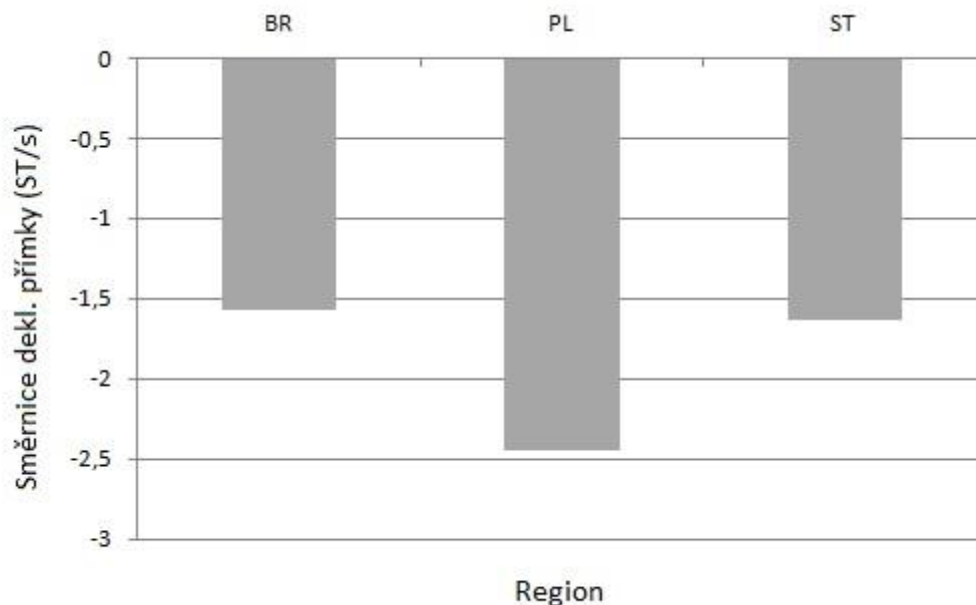
Graf 4.7: Průměrné hodnoty spádu deklinační křivky pro skupinu mluvčích z Břeclavska (BR), Plzně (PL) a Štítce (ST) po vyřazení úseků kratších než 3 takty, tj. pro 16 NÚ, v půltónech za sekundu.

Z grafu 4.7 je patrné, že hodnoty pro tři zkoumané regiony nejsou stejné. Nejvýraznější spád deklinační křivky se objevuje u vzorku plzeňských mluvčích (PL; -2,011 ST/s), regiony BR (Břeclavsko) a ST (Štítecko) vykazují hodnoty velmi podobné (-1,646 ST/s, respektive -1,640 ST/s). Je zajímavé tyto průměry znovu porovnat s průměry všech NÚ, tj. s grafem 4.1: zatímco průměrný spád úseků s vyloučením NÚ kratších než 3 takty činí -1,766 ST/s, průměrný spád všech kontur, tj. včetně NÚ kratších než 3 takty, je -1,962 ST/s (konkrétní hodnoty PL: -2,281 ST/s, BR: -1,816 ST/s, ST -1,789 ST/s). U kratších úseků jsme předpokládali jistý vliv melodému a očekávali spíše čísla právě opačná.

Dále bylo učiněno rozhodnutí prozkoumat detailněji spád deklinační křivky pro skupinu starších mluvčích (viz graf 4.6, $n = 38$). V rámci této skupiny byly totiž rozdíly mezi regiony na první pohled velmi výrazné. V rámci této skupiny byly porovnány nejprve hodnoty pro mluvčí-ženy.

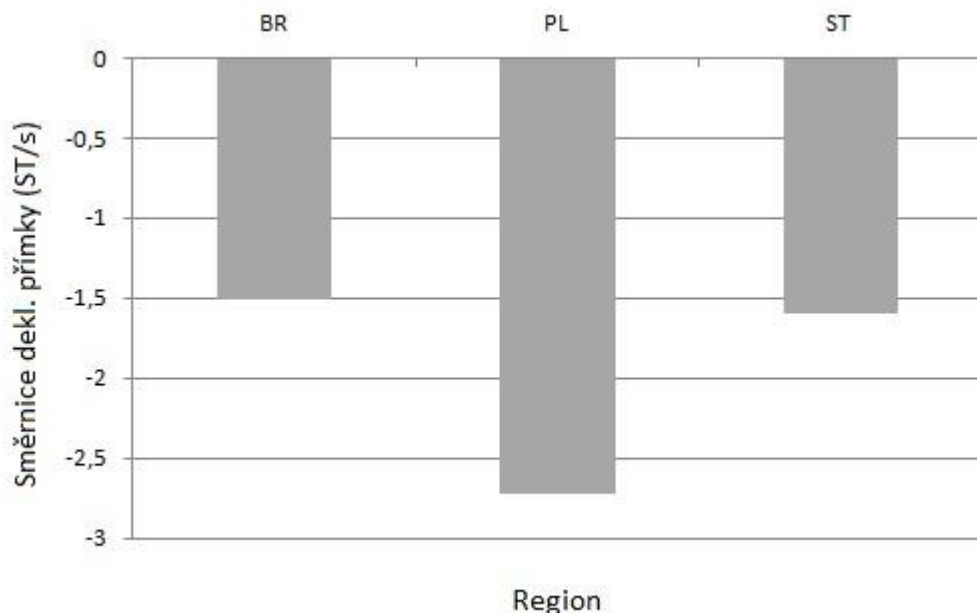
Graf 4.8: Průměrné hodnoty spádu deklinační křivky pro skupinu mluvčích z Břeclavska (BR), Plzně (PL) a Štítce (ST) starších 50 let, po vyřazení mluvčích-mužů, tj. 20 respondentů, v půltónech za sekundu.

Z grafu 4.8 je patrné, že hodnoty pro tři zkoumané regiony se do značné míry liší. Nejvýraznější spád deklinační křivky se objevuje u vzorku plzeňských mluvčích (PL; $n = 6$; $-2,435$ ST/s), regiony BR (Břeclavsko, $n = 7$) a ST (Štítecko, $n = 7$) vykazují hodnoty velmi podobné ($-1,566$ ST/s, respektive $-1,621$ ST/s).

V rámci skupiny starších respondentů všech tří regionů byly v dalším kroku porovnány hodnoty mluvčích-mužů.

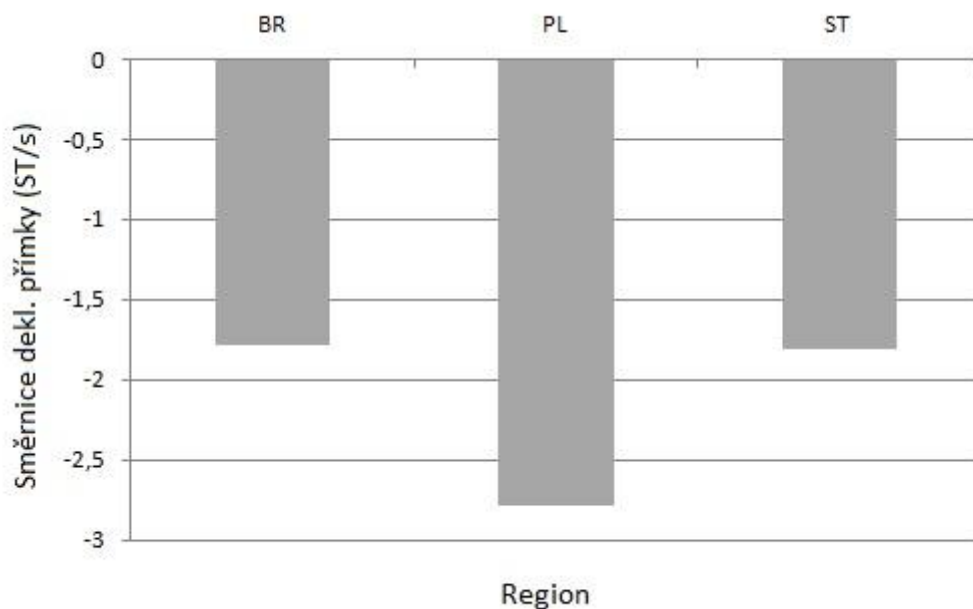
Graf 4.9: Průměrné hodnoty spádu deklinační křivky pro skupinu mluvčích z Břeclavska (BR), Plzně (PL) a Štítce (ST) starších 50 let, po vyřazení mluvčích-žen, tj. 18 respondentů, v půltónech za sekundu.

Z grafu 4.9 je zřejmé, že hodnoty spádu deklinační křivky pro popisované regiony nejsou stejné. Výrazně vybočuje zejména plzeňská skupina, kde je spád nejmarkantnější (PL; $n = 7$; $-2,709$ ST/s), zbývající dvě oblasti – Břeclavsko (BR, $n = 5$) a Štítecko (ST, $n = 6$) – vypadají podobně ($-1,507$ ST/s, resp. $-1,588$ ST/s). Jako podobný se dá označit průběh deklinačních křivek i ve vztahu k předcházejícímu grafu 4.8, jenž ilustroval situaci ve skupině starších 50 let, po vyřazení mluvčích-mužů: hodnoty pro Břeclavsko (BR) a Štítecko (ST) se pohybují kolem $-1,5$ ST/s; v případě plzeňské skupiny (PL) je spád deklinační křivky ve skupině mužů starších 50 let mírně vyšší, tj. výraznější než u skupiny stejně starých žen ($-2,709$ ST/s versus $-2,435$ ST/s).

I další srovnávání se vztahují pouze ke skupině starších mluvčích. V následujícím kroku byly z analýz znovu vyřazeny otázky (zjišťovací).

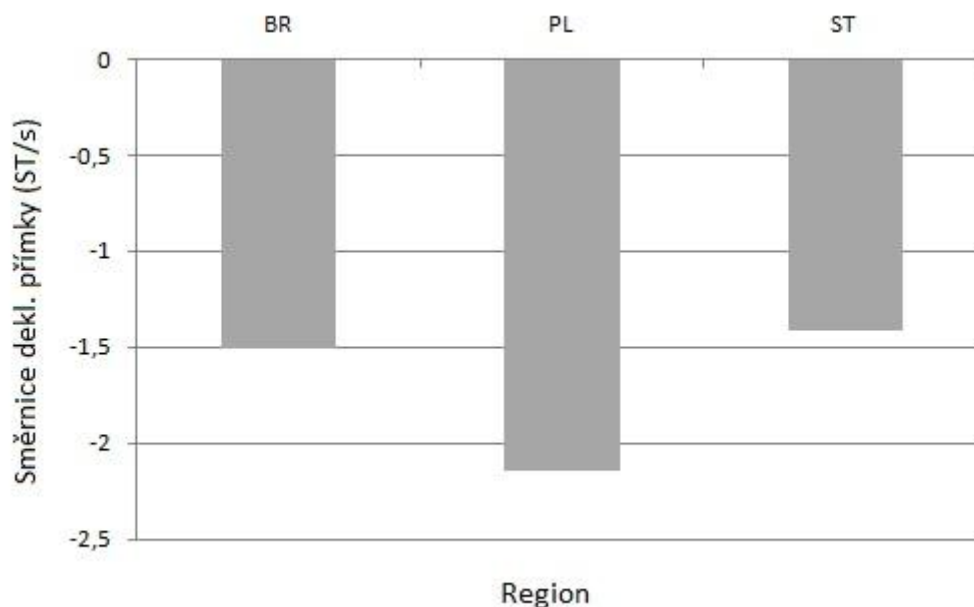
Graf 4.10: **Průměrné hodnoty spádu deklinační křivky pro skupinu mluvčích z Břeclavska (BR), Plzně (PL) a Štítce (ST) starších 50 let, bez úseků s otázkami, tj. celkem pro 18 NÚ, v půltónech za sekundu.**

Graf 4.10 dokládá, že výsledné hodnoty spádu deklinační křivky pro tři zkoumané regiony nejsou stejné. V porovnání s grafem 4.2, porovnávajícím spád deklinační křivky s vyloučením otázek, ovšem pro všechny mluvčí bez rozdílu věku, jsou odstupy mezi průměrnými hodnotami markantnější: nejvýraznější spád deklinační křivky se objevuje opět u vzorku mluvčích z Plzně (PL; -2,768 ST/s) a stejně tak zbývající regiony – Břeclavsko (BR) a Štítecko (ST) – vykazují hodnoty velmi podobné (-1,789 ST/s, respektive -1,794 ST/s). Průměrné hodnoty pro graf 4.2 přitom byly asi o dvě desetiny nižší, respektive vyšší (cca 2,5, resp. 2 ST/s).

Dále byly z porovnávání v rámci skupiny starších mluvčích vyřazeny úseky kratší než tři takty (myšleno ideální), a to včetně.

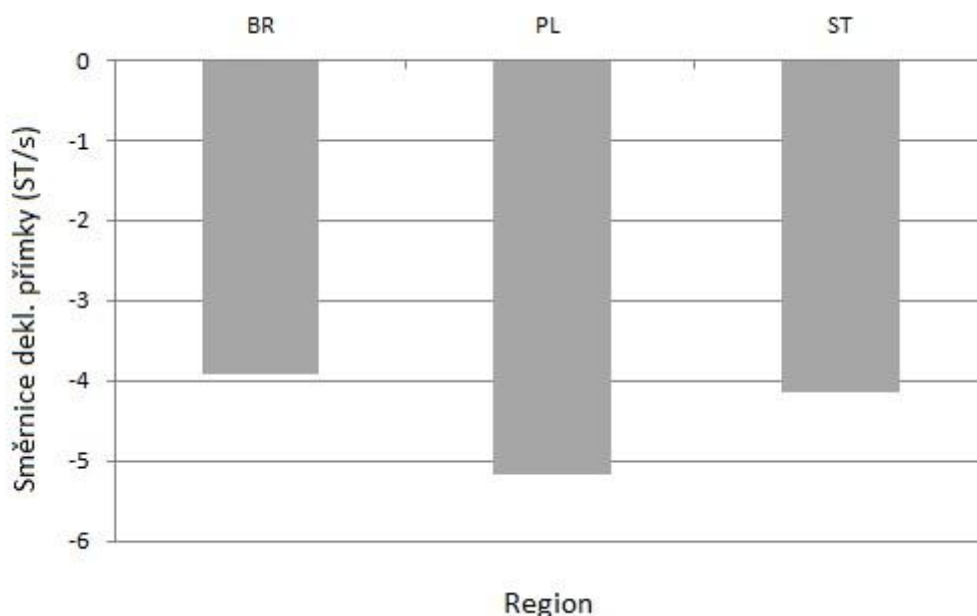
Graf 4.11: Průměrné hodnoty spádu deklinační křivky pro skupinu mluvčích z Břeclavska (BR), Plzně (PL) a Štítce (ST) starších 50 let, bez úseků kratších než 3 takty, tj. celkem pro 16 NÚ, v půltónech za sekundu.

Z grafu 4.11 je patrné, že výsledné hodnoty spádu deklinační křivky pro tři zkoumané regiony nejsou stejné. V porovnání s grafem 4.7, porovnávajícím spád deklinační křivky s vyloučením úseků kratších než tři takty včetně, ovšem pro všechny mluvčí bez rozdílu věku, se však nijak zásadně neliší. Nejvýraznější spád deklinační křivky se objevuje znovu u vzorku označeného jako PL (Plzeň; -2,131 ST/s) a stejně tak zbývající skupiny – BR (Břeclavsko) a ST (Štítce) – vykazují hodnoty velmi podobné (-1,508 ST/s, respektive -1,400 ST/s). Při porovnání s grafem 4.6, ilustrujícím průměrné hodnoty spádu deklinační křivky pro skupinu mluvčích z Břeclavska (BR), Plzně (PL) a Štítce (ST) po vyřazení mladší věkové skupiny, ovšem bez omezení co do délky NÚ, zde vychází průměrná hodnota spádu znovu spíše nižší, tj. méně výrazná (-1,962 ST/s pro graf 4.1 versus -1,68 pro graf 4.11). Vzhledem k předpokládanému vlivu melodému bychom znovu očekávali tendence spíše opačné.

V dalším kroku byly porovnány hodnoty všech mluvčích z Břeclavska, Plzeňska a Štítce pro jednotlivé nádechové úseky (NÚ 1–20).

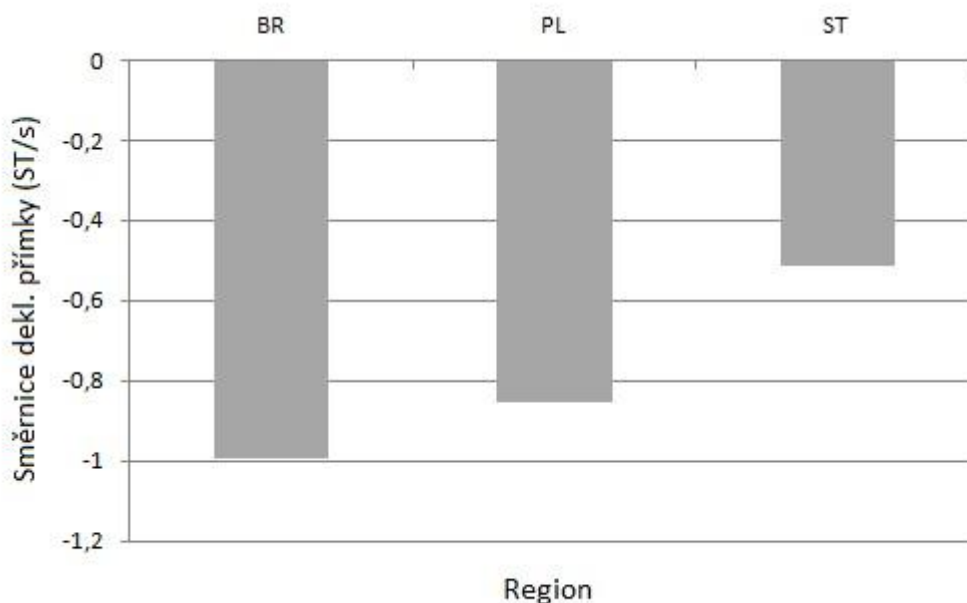
Graf 4.12: **Průměrné hodnoty spádu deklinační křivky NÚ 1 pro skupinu mluvčích z Břeclavska (BR), Plzně (PL) a Štítceka (ST), v půltónech za sekundu.**
Text NÚ 1: Maminka se zeptala Milana.

Z grafu 4.12 je zřejmé, že hodnoty pro tři zkoumané regiony se do značné míry liší. Nejvýraznější spád deklinační křivky se objevuje u vzorku mluvčích z Plzně (PL; -5,104 ST/s), regiony BR (Břeclavsko) a ST (Štítcecko) opět vykazují hodnoty do značné míry podobné (-3,928 ST/s, respektive -4,111 ST/s). Spád všech tří deklinačních křivek je kromě toho mnohem výraznější, než tomu bylo v přecházejících případech, kdy byly – s výjimkou grafů 4.7, 4.10 a 4.11 – porovnávány hodnoty z celého čteného textu.

Výslednou hodnotu spádu pro tento úsek nejvíce ovlivňuje slovo „maminka“, vysoké hodnoty spádu (-8 ST/s atp.) pak konkrétně druhá slabika tohoto slova, na níž se pravidelně objevuje výrazný melodický vzestup. Méně často lze kromě toho pozorovat vzestup i na třetí slabice daného slova. Melodický vzestup pouze na poslední slabice slova „maminka“ (případně i následujícím „se“), respektive na druhé slabice slova „Milana“ je naopak často spjat s nižším spádem deklinační křivky (o méně ST/s).

Graf 4.13: **Průměrné hodnoty spádu deklinační křivky NÚ 2 pro skupinu mluvčích z Břeclavska (BR), Plzně (PL) a Štítce (ST), v půltónech za sekundu.**
Text NÚ 2: Milánku, už máš hotový úkol?

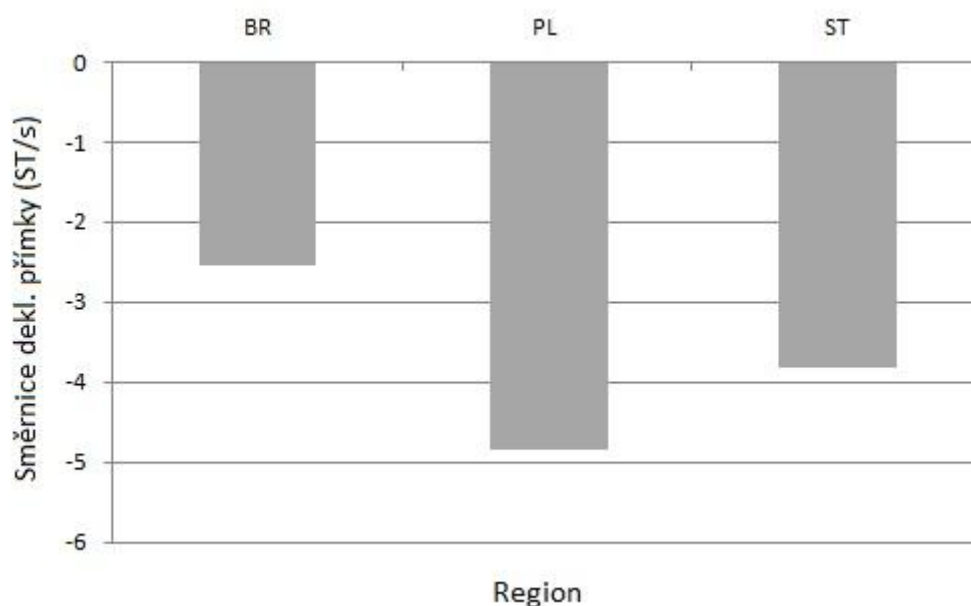

Jak je z grafu 4.13 patrné, i hodnoty pro nádechový úsek č. 2 vykazují jisté rozdíly. Nejvýraznější spád deklinační křivky se v tomto úseku projevil ve skupině mluvčích z Břeclavska (BR; -0,992 ST/s), následovaných plzeňskou skupinou (PL; -0,851 ST/s). Nejmenší spád deklinační křivky se pak objevuje ve skupině mluvčích ze Štítu a okolí (ST; -0,508 ST/s). Hodnoty pro všechny tři skupiny mluvčích jsou kromě toho výrazně nižší, než činí průměr pro celý text – spád deklinační křivky nedosahuje ani jednoho půltónu za sekundu. Vzhledem k tomu, že se jedná o zjišťovací otázku, bychom ovšem očekávali spíš dokonce nezáporné hodnoty.

Výslednou hodnotu spádu pro tento úsek obecně nejvíce ovlivňuje slovo první a poslední, konkrétně výrazný melodický vzestup na druhé slabice slova „Milánku“ a pochopitelně na poslední slabice slova „úkol“. Méně častý, avšak také relativně pravidelný je vzestup na třetí, případně druhé a třetí slabice slova „hotový“. U takto modulovaných úseků výsledná deklinační křivka více či méně stoupá, tedy směrnice není záporná.

Mezi případy, kdy křivka výrazněji klesá, tj. směrnice spádové přímky je záporná, se kromě časté exprese vyjadřující nesmlouvavost nepodařilo najít žádné pravidelnosti, jež by se daly zobecnit. Relativně často se objevuje průběh typu: vysoko posazená melodie na celém slově „Milánku“ (popř. alespoň na jeho prvních dvou slabikách), následovaná pozvolným poklesem a závěrečným méně výrazným vzestupem na poslední slabice slova „úkol“.

Graf 4.14: Průměrné hodnoty spádu deklinační křivky NÚ 3 pro skupinu mluvčích z Břeclavska (BR), Plzně (PL) a Štítce (ST), v půltónech za sekundu. Text NÚ 3: Kdy ho budeš psát?

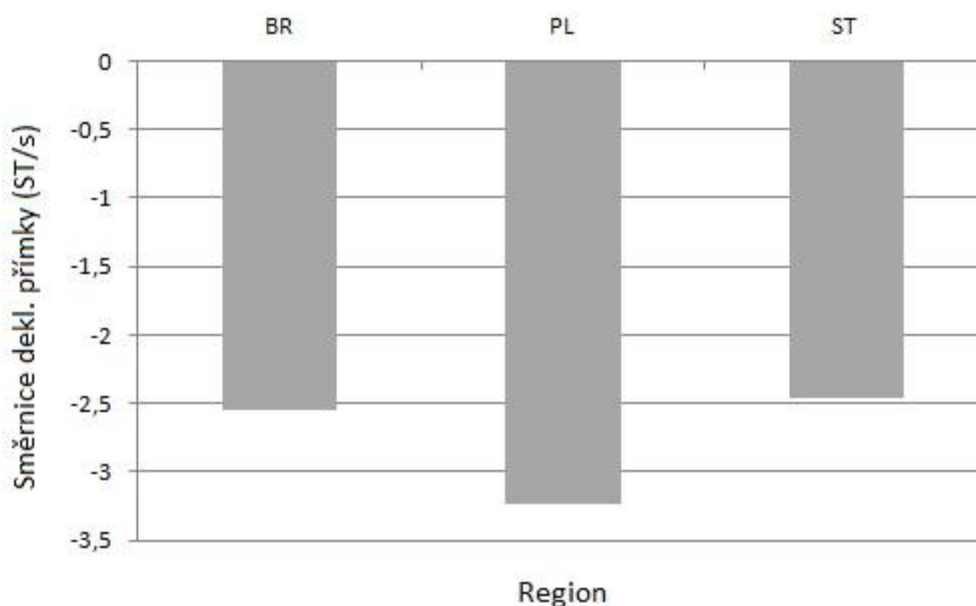

Z grafu 4.14 lze vyčíst, že hodnoty pro tři zkoumané regiony se do značné míry liší. Nejvýraznější spád deklinační křivky se objevuje u vzorku plzeňských mluvčích (PL; -4,816 ST/s), následuje Štítek (ST; -3,793 ST/s) a s ještě výraznějším odstupem pak Břeclavsko (BR; -2,543 ST/s). Všechny tři regiony vykazují výraznější spád, než činí průměr pro celý text, současně je však nutno podotknout, že dílčí čísla, tedy hodnoty spádu pro jednotlivé mluvčí, jsou značně rozkolísané a objevují se mezi nimi nemalé rozdíly. Více viz položková analýza.

V souladu s výše uvedeným ovlivňuje výslednou hodnotu spádu pro tento úsek zejména první a poslední slovo úseku: „kdy“, respektive „psát“. V případě výrazného

poklesu regresní přímky (o 14 půltónů atp.) je to vysoko posazené slovo „kdy“ a následný pozvolný pokles melodie, v případě vzestupu přímky naopak markantní vzestup na posledním slově.

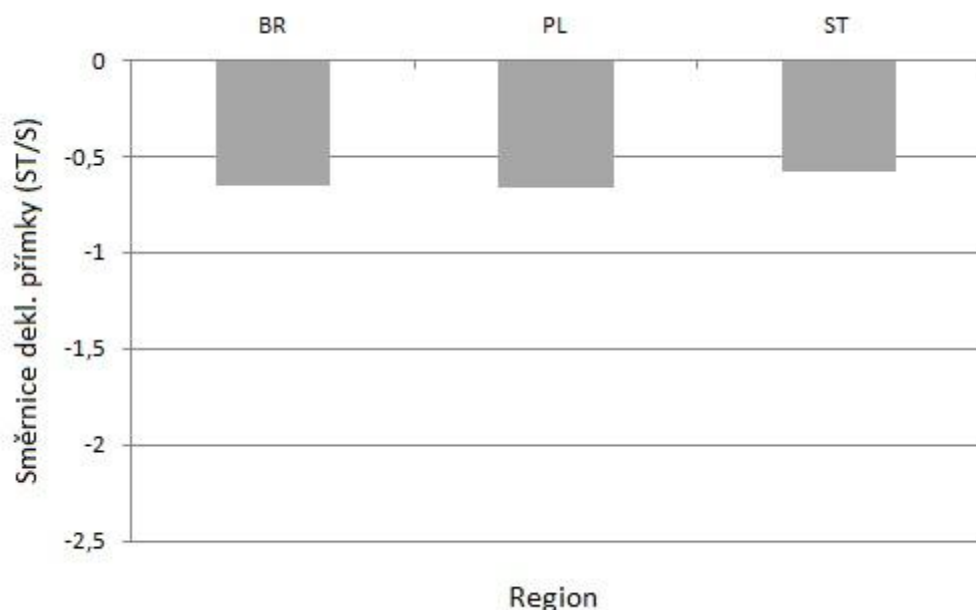
Graf 4.15: Průměrné hodnoty spádu deklinační křivky NÚ 4 pro skupinu mluvčích z Břeclavska (BR), Plzně (PL) a Štítce (ST), v půltónech za sekundu.
Text NÚ 4: Milan chvílku přemýšlel, a pak odpověděl.

Z grafu 4.15 je zřejmé, že hodnoty spádu deklinační křivky pro dané regiony nejsou stejné. Nejvýraznější spád lze pozorovat v případě plzeňského regionu (PL; -3,214 ST/s). Zbývající dvě oblasti – Břeclavsko (BR; -2,549 ST/s) a Štítek (ST; -2,453 ST/s) – pak vypadají podobně. Stejně jako v případě grafu 4.10 ukazují všechny tři směrnice na výraznější spád deklinační křivky, než činí celkový průměr.

Více o tom, která slova (slabiky) nejvíce ovlivňují výslednou hodnotu spádu pro tento úsek, viz položková analýza.

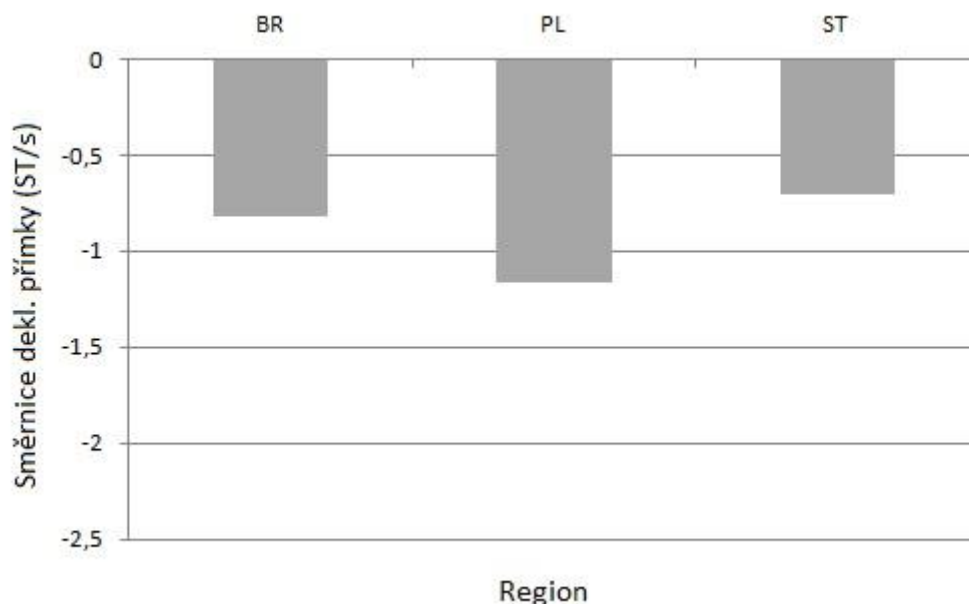
Graf 4.16: **Průměrné hodnoty spádu deklinační křivky NÚ 5 pro skupinu mluvčích z Břeclavska (BR), Plzně (PL) a Štítecka (ST), v půltónech za sekundu.**
Text NÚ 5: Já musím napsat pár souvětí na Říhovou, kde budou nějaké gramatické figle.

Graf 4.16 ukazuje, že v porovnání skupin breclavských (BR), plzeňských (PL) a štíteckých (ST) mluvčích realizujících nádechový úsek č. 5 není výraznější rozdíl. Ve všech třech případech se hodnoty spádu deklinační křivky pohybují kolem 0,6 půltónu za sekundu (-0,654 ST/s, -0,657 ST/s, respektive -0,566 ST/s), což je podstatně menší spád, než činí celkový průměr. Popisovaný úsek patří se svými osmi takty k nejdelším a převládající členění úseku vypadá následovně: Já musím napsat || pár souvětí na Říhovou || kde budou nějaké gramatické figle., resp. Já musím napsat || pár souvětí na Říhovou || kde budou nějaké || gramatické figle. Naznačené fráze jsou ve většině případů výrazně oddělené, předpokládáme tedy jistý vliv deklinačního přenastavení – daný NÚ je složen z více deklinačních úseků.

Výslednou hodnotu spádu pro tento NÚ znovu nejvíce ovlivňují slova na začátcích a koncích jednotlivých frází, nepozorovali jsme žádné další pravidelně se objevující intonační vrcholy či propady. Podobně jako v předchozím případě nebyly zaznamenány ani žádné extrémní hodnoty spádu regresní přímky.

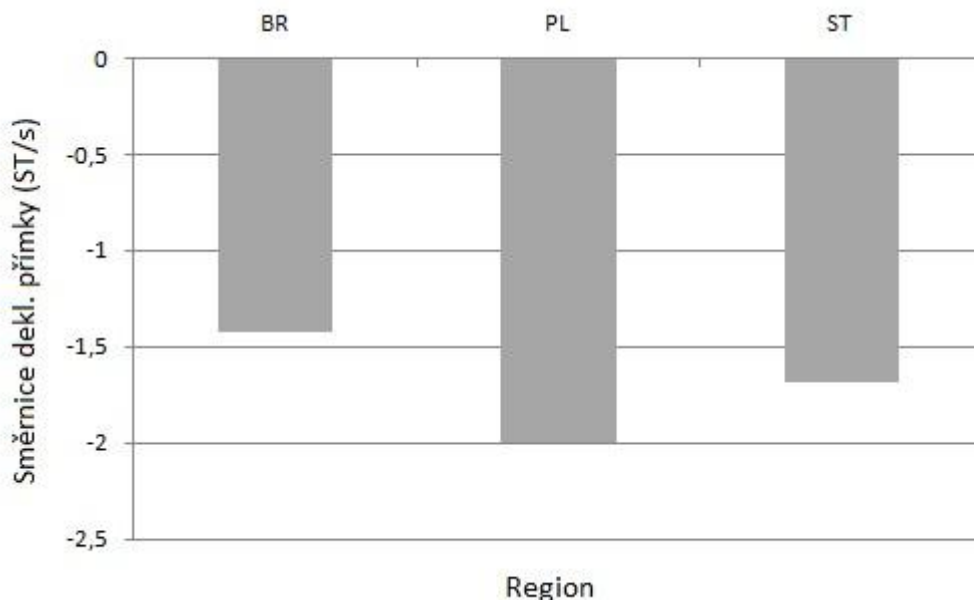
Graf 4.17: Průměrné hodnoty spádu deklinační křivky NÚ 6 pro skupinu mluvčích z Břeclavska (BR), Plzně (PL) a Štítce (ST), v půltónech za sekundu. Text NÚ 6: Například vztažné věty, čárky před „a“ a podobně.

Z grafu 4.17 je zřejmé, že hodnoty pro tři zkoumané regiony nejsou stejné, markantní rozdíl však mezi nimi není. Nejvýraznější spád deklinační křivky se objevuje u vzorku mluvčích z Plzně (PL; -1,149 ST/s), regiony BR (Břeclavsko) a ST (Štítek) znovu vykazují hodnoty do značné míry podobné (-0,824 ST/s, respektive -0,690 ST/s). Spád všech tří deklinačních křivek je kromě toho asi o jeden půltón nižší, než činí celkový průměr. Stejně jako předchozí analyzovaný úsek (viz graf 4.16) patří i NÚ 6 k těm delším a podobně jako NÚ 5 (viz str. 35) je ve všech případech složen z více deklinačních úseků. I zde tak dochází k tzv. deklinačnímu přenastavení, jež má za následek snížení průměrného gravitačního trendu.

V závislosti na členění na jednotlivé deklinační úseky se objevuje pravidelný intonační vrchol na druhé slabice slova „věty“, respektive na druhé slabice slova „čárky a na spojce „a“. Za pozornost stojí dvě různá čtení iniciálního slova/fráze „například“: pravidelně se v jeho průběhu objevuje výrazný intonační vzestup, a to buď na druhé slabice (to v případě, je-li slovo čteno jako samostatná výpověď, po níž následuje výčet), nebo na slabice poslední (je-li slovo čteno prostě jako závěrečné slovo nekoncové fráze dané výpovědi).

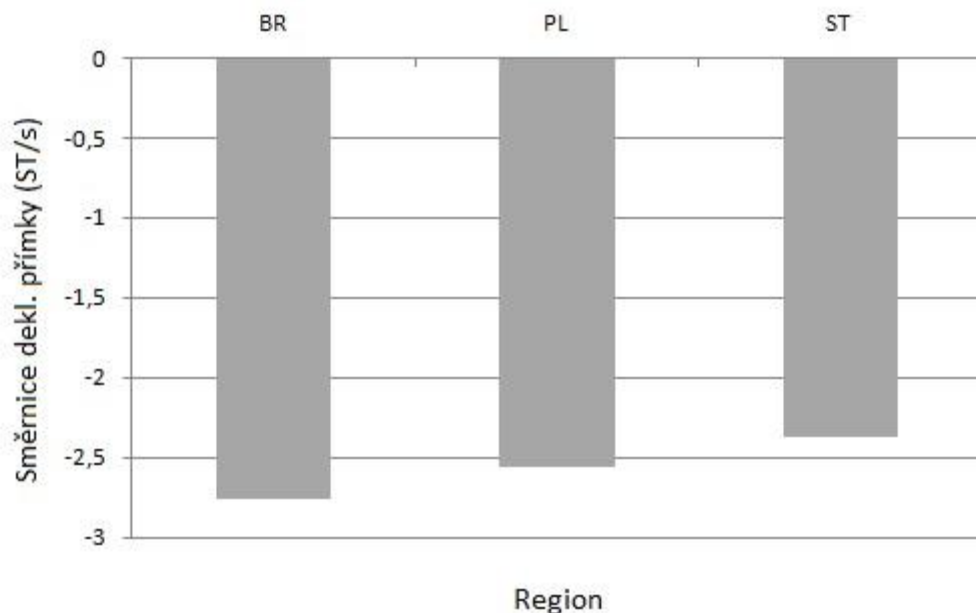
Graf 4.18: Průměrné hodnoty spádu deklinační křivky NÚ 7 pro skupinu mluvčích z Břeclavska (BR), Plzně (PL) a Štítce (ST), v půltónech za sekundu.
Text NÚ 7: Vlastně jsem tě chtěl poprosit, jestli mi s tím nepomůžeš.

Z grafu 4.18 je zřejmé, že hodnoty spádu deklinační křivky pro dané regiony nejsou stejné. Nejvýraznější spád lze pozorovat ve skupině plzeňských mluvčích (PL; -1,983 ST/s), nejméně výrazný u mluvčích z Břeclavska (BR; -1,424 ST/s). Štítecko (ST; -1,679 ST/s) se pohybuje někde mezi těmito dvěma regiony.

Výslednou hodnotu spádu pro tento úsek znovu nejvíce ovlivňují slova na začátcích a koncích jednotlivých frází, nepozorovali jsme žádné další pravidelně se objevující intonační vrcholy či propady. Až na níže popsany netypický průběh křivky v případě mluvčí označené jako BMJA nebyly zaznamenány ani žádné extrémní hodnoty spádu regresní přímky.

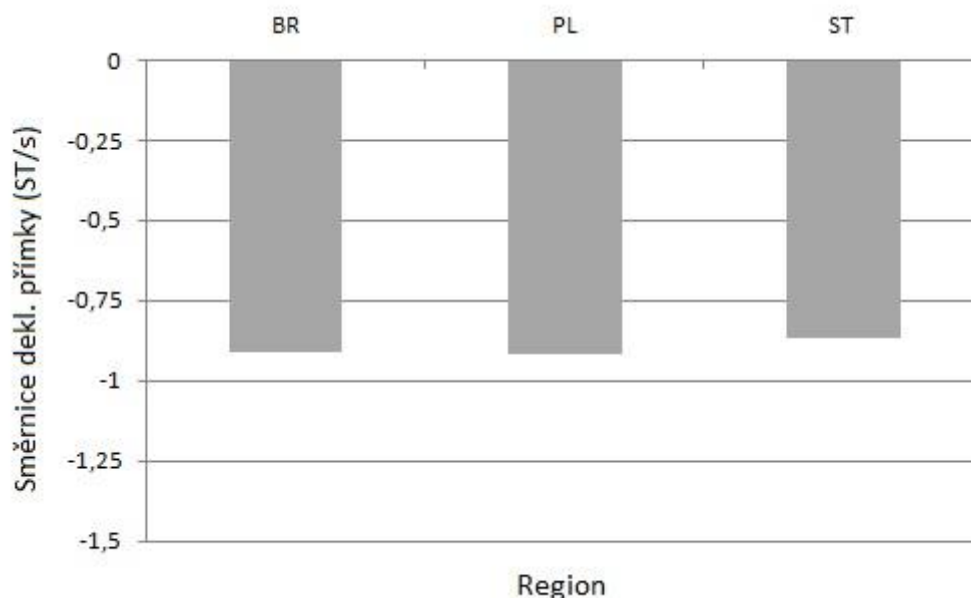
Graf 4.19: **Průměrné hodnoty spádu deklinační křivky NÚ 8 pro skupinu mluvčích z Břeclavska (BR), Plzně (PL) a Štítecka (ST), v půltónech za sekundu.**
Text NÚ 8: Můžeme se na to mrknout klidně hned, řekla maminka.

Graf 4.19 dokládá, že v porovnání skupin breclavských (BR), plzeňských (PL) a štíteckých (ST) mluvčích realizujících nádechový úsek č. 8 není výraznější rozdíl. Ve všech třech případech se hodnoty spádu deklinační křivky pohybují kolem 2,5 půltónu za sekundu (-2,755 ST/s, -2,542 ST/s, respektive -2,360 ST/s).

Zajímavé je srovnání s předcházejícím grafem 4.18: oba úseky jsou stejně dlouhé (7 taktů) a ani jeden z nich neobsahuje otázku. Přesto se v průměru liší bezmála o jeden půltón (vzhledem k relativní délce popisovaného úseku bychom zde předpokládali vliv deklinačního přenastavení, potažmo nižší a ve všech třech skupinách více srovnatelný průměrný gravitační trend, podobný např. tomu, jež ilustruje graf 4.17 či 4.23). Rozdíly jsou zřejmé i v porovnání intonačních objektů (PTs): zatímco melodický spád NÚ 8 je ve většině případů realizován jako pozvolna klesající (intonační předěl za slovem „hned“ se na výsledné kontuře nijak zvlášť nepodepisuje), křivku NÚ 7 takřikajíc táhnou nahoru nejen úvodní slova úseku (až po slovo „poprosit“, na jehož druhé a třetí slabice se obvykle objevuje pokles), ale také spojka „jestli“ uvozující druhou frázi úseku, v některých případech dokonce poslední slovo NÚ.

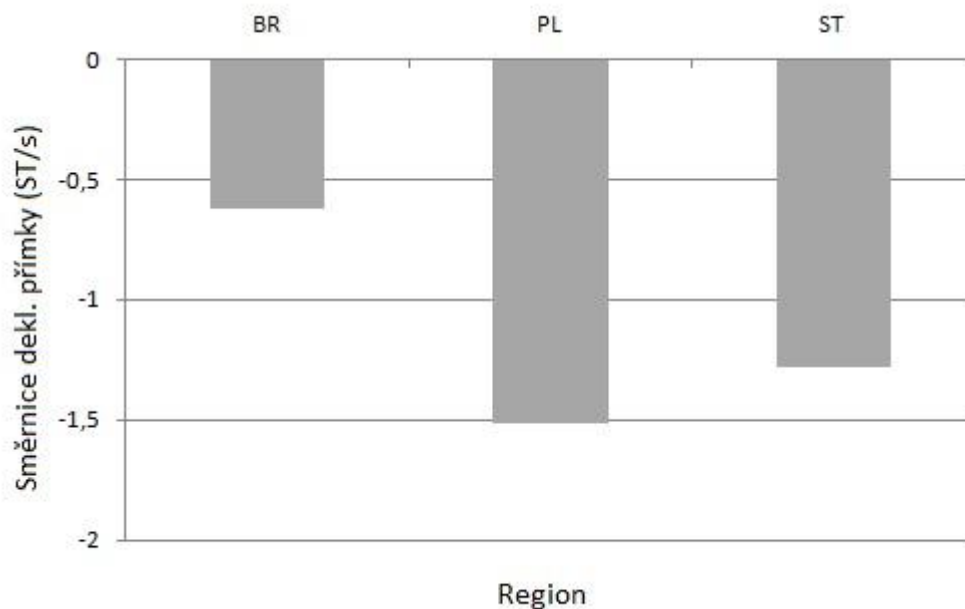
Graf 4.20: **Průměrné hodnoty spádu deklinační křivky NÚ 9 pro skupinu mluvčích z Břeclavska (BR), Plzně (PL) a Štítce (ST), v půltónech za sekundu.**
Text NÚ 9: Jen bych dala vařit vodu na čaj a podívám se, jestli máme citróny.

Graf 4.20 ilustruje, že v porovnání skupin breclavských (BR), plzeňských (PL) a štíteckých (ST) mluvčích realizujících nádechový úsek č. 9 není výraznější rozdíl. Pro všechny regiony se hodnoty spádu deklinační křivky pohybují kolem 0,9 půltónu za sekundu, ve dvou případech je dokonce totožný (-0,912 ST/s, -0,912 ST/s, respektive -0,862 ST/s). To je podstatně menší spád, než činí celkový průměr. Se svými devíti takty je daný úsek, společně s NÚ 12 a NÚ 13, vůbec nejdelší, s čímž úzce souvisí i to, že je ve všech případech složen z více deklinačních (promluvových) úseků. Jeho typická realizace vypadá takto: Jen bych dala vařit vodu na čaj || a podívám se || jestli máme citróny. Naznačené promluvové úseky (PÚ) jsou v naprosté většině případů výrazně oddělené, předpokládáme tudíž vliv deklinačního přenastavení.

S tím do jisté míry souvisí i případný vliv určitých slov, respektive slabik, na výsledný spád deklinační křivky. Kromě začátečních a koncových slov jednotlivých frází bylo možné označit pouze jedno takové: bez ohledu na region se relativně často objevuje intonační vzestup na slově „bych“.

Graf 4.21: **Průměrné hodnoty spádu deklinační křivky NÚ 10 pro skupinu mluvčích z Břeclavska (BR), Plzně (PL) a Štítce (ST), v půltónech za sekundu.**
Text NÚ 10: Jak dlouho nám ten úkol zabere?

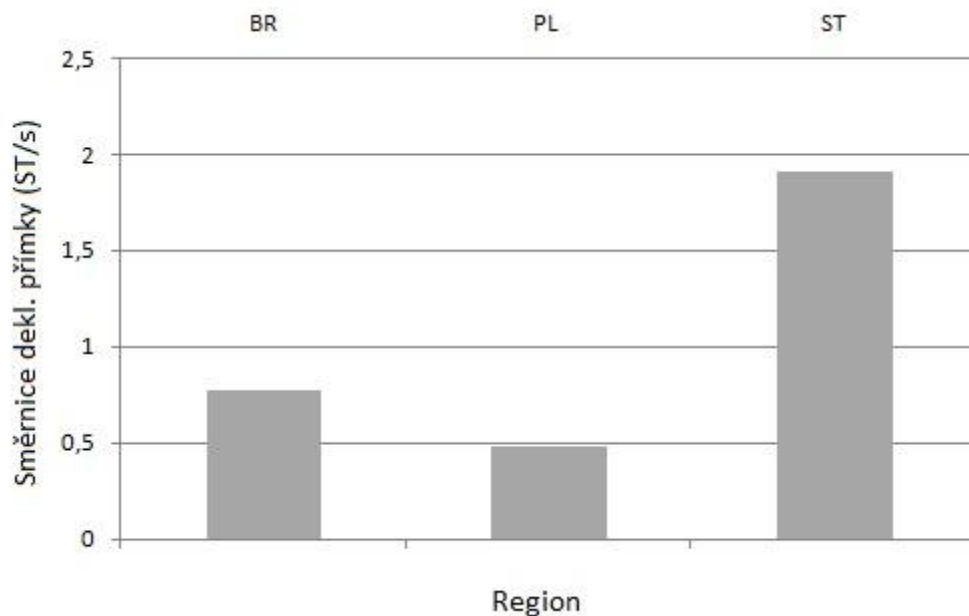

Z grafu 4.21 je zřejmé, že hodnoty spádu deklinační křivky pro dané regiony nejsou stejné. Nejvýraznější spád lze pozorovat ve skupině plzeňských mluvčích (PL; -1,508 ST/s), následuje Štítek (ST; -1,276 ST/s) a s ještě výraznějším odstupem pak Břeclav a okolí (BR; -0,624 ST/s). Spád deklinačních křivek pro všechny tři regiony je kromě toho poněkud méně výrazný, než činí průměr celého textu.

Je poučné porovnat tento graf s grafem 4.14. Graf 4.14 totiž ilustruje průměrné spády regresní přímky pro NÚ 3, tj. také doplňovací otázky, navíc srovnatelné délky, jako má tato. Oba grafy vypadají velmi podobně. Zajímavý je především poměrně výrazný rozdíl v průměrných hodnotách pro břevlavskou (BR) a štíteckou (ST) skupinu, přesněji výrazně vybočující hodnota pro břevlavskou skupinu. Více než 46 % mluvčích z Břevclavi na NÚ 10 vykazuje kladnou hodnotu spádu (v ostatních porovnávaných skupinách je to na tomto NÚ maximálně necelých 21 %).

Vedle závěrečného melodému ovlivňuje výslednou hodnotu spádu tohoto úseku především slovo „dlouho“, přesněji jeho druhá slabika: pravidelně se na ní objevuje výrazný melodický vzestup; méně často lze totéž pozorovat na slově „ten“.

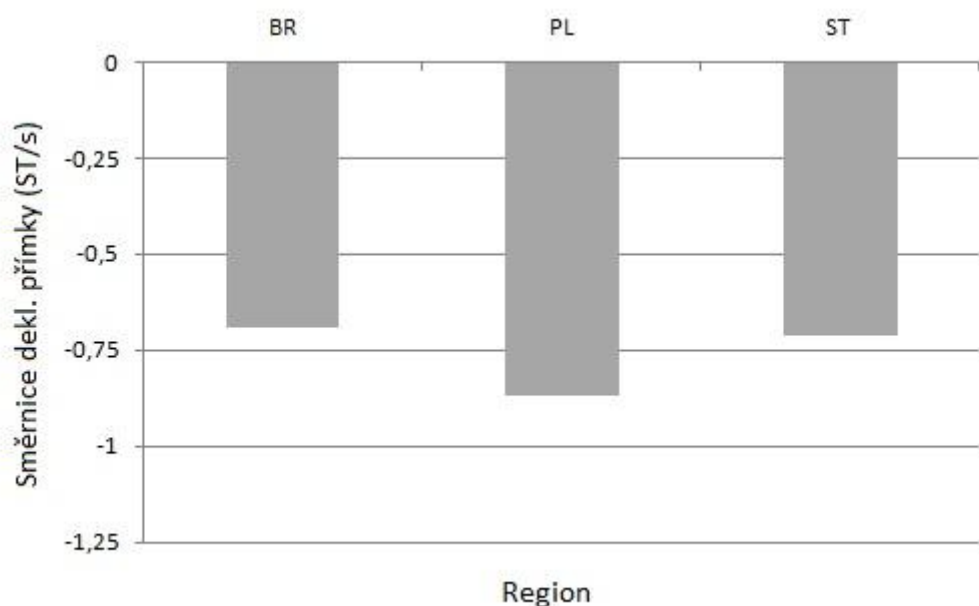
Graf 4.22: **Průměrné hodnoty spádu deklinační křivky NÚ 11 pro skupinu mluvčích z Břeclavska (BR), Plzně (PL) a Štítecka (ST), v půltónech za sekundu.**
Text NÚ 11: Bude to těžké?

Z grafu 4.22 je jasně patrné, že hodnoty spádu deklinační křivky pro zkoumané regiony nejsou stejné, ač jsou všechny tři – jako jediné v celém textu – kladné. Nejvýraznější pohyb lze pozorovat v případě štítecké skupiny (ST; 1,906 ST/s). Zbývající dvě oblasti – Břeclavsko (BR; 0,776 ST/s) a Plzeň (PL; 0,481 ST/s) – pak vypadají podobně.

Především s ohledem na délku daného úseku nelze spekulovat o slovech (slabikách), jež by se vedle koncového melodému nějak výrazněji podílely na průběhu regresní přímky.

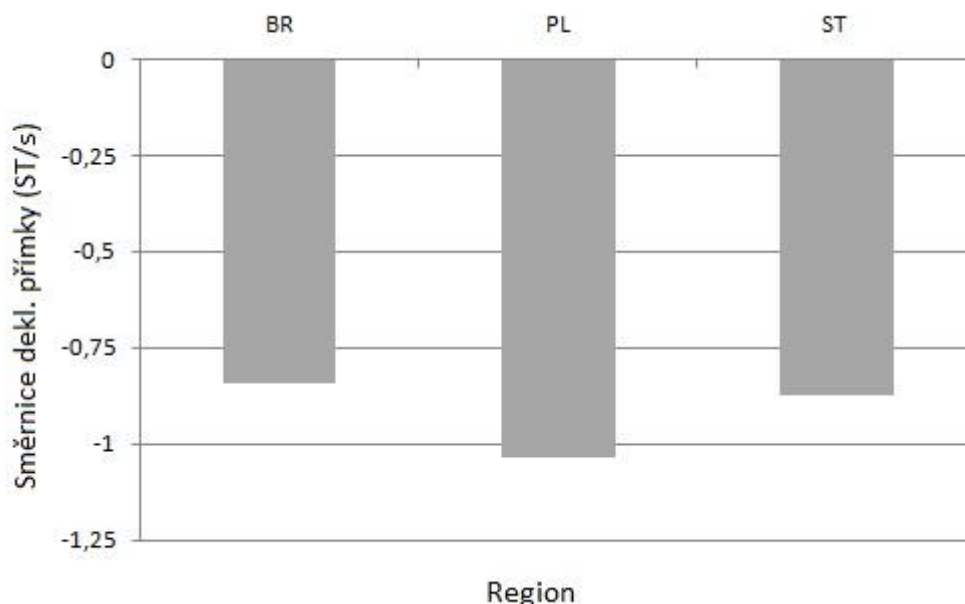
Graf 4.23: **Průměrné hodnoty spádu deklinační křivky NÚ 12 pro skupinu mluvčích z Břeclavska (BR), Plzně (PL) a Štítce (ST), v půltónech za sekundu.**
Text NÚ 12: No, mají tam být i různé příklady na zastaralou a knižní slovní zásobu.

Z grafu 4.23 vyplývá, že v porovnání skupin břeclovských (BR), plzeňských (PL) a štíteckých (ST) mluvčích realizujících nádechový úsek č. 12 není výraznější rozdíl. O něco výraznější rozdíl lze spatřovat v regionu označeném PL (Plzeň), nicméně pro všechny regiony se hodnoty spádu deklinační křivky pohybují kolem 0,75 půltónu za sekundu (-0,693 ST/s, -0,863 ST/s, respektive -0,707 ST/s). To je podstatně menší spád, než činí celkový průměr. Popisovaný úsek je se svými devíti takty – společně s NÚ 9 a 13 – vůbec nejdelší. Za slovem „no“ se kromě toho pravidelně objevuje výrazná pauza. Stejně jako v několika předcházejících případech tak předpokládáme jistý vliv deklinačního přenastavení, daný NÚ je ve všech případech složen z více deklinačních úseků.

Výslednou hodnotu spádu pro tento úsek znovu nejvíce ovlivňují slova na začátcích a koncích jednotlivých frází, nepozorovali jsme žádné další pravidelně se objevující intonační vrcholy či propady.

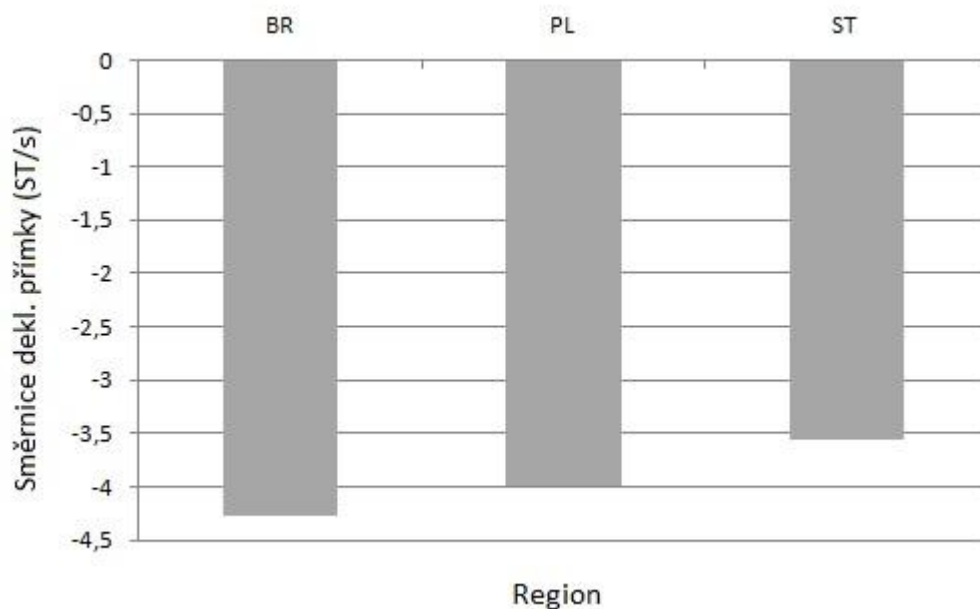
Graf 4.24: **Průměrné hodnoty spádu deklinační křivky NÚ 13 pro skupinu mluvčích z Břeclavska (BR), Plzně (PL) a Štítecka (ST), v půltónech za sekundu.**
Text NÚ 13: Skoro půlku jsem už ve škole udělal, ale moc dobře mi to nešlo.

Z grafu 4.24 je zřejmé, že hodnoty spádu deklinační křivky pro všechny tři regiony nejsou stejné, nicméně ani se nijak výrazněji neliší. Nejvýraznější spád se jako už poněkolkáté objevil u plzeňské skupiny (PL; -1,032 ST/s), zbývající dvě – Břeclavsko (BR) a Štítecko (ST) – vypadají velice podobně (-0,842 ST/s, resp. -0,866 ST/s). Průměrný spád všech tří skupin pro daný úsek je výrazně nižší, než činí celkový průměr. Popisovaný úsek je se svými devíti takty – společně s NÚ 9 a 12 – vůbec nejdelší. Podobně jako v případě NÚ 12 (viz graf 4.23) tak předpokládáme jistý vliv deklinačního přenastavení, NÚ 13 se taktéž pravidelně skládá z více deklinačních úseků.

Výslednou hodnotu spádu deklinační křivky pro tento úsek opět nejvíce ovlivňují slova na začátcích a koncích jednotlivých frází. Kromě toho se pravidelně objevuje ještě jeden z hlediska intonačního průběhu zajímavý moment: výrazný vzestup na první slabice slova „škole“ (méně často pak na celém tomto slově).

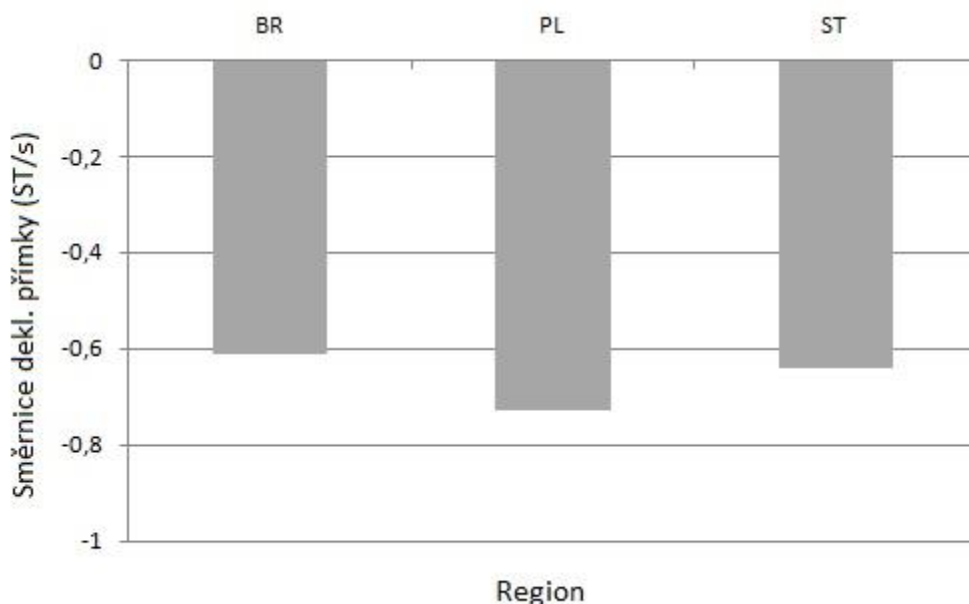
Graf 4.25: Průměrné hodnoty spádu deklinační křivky NÚ 14 pro skupinu mluvčích z Břeclavska (BR), Plzně (PL) a Štítce (ST), v půltónech za sekundu.
Text NÚ 14: Chtěl bych začít co nejdřív.

Z grafu 4.25 lze vyčíst, že hodnoty pro tři zkoumané regiony se do jisté míry liší. Nejvýraznější spád deklinační křivky se objevuje u vzorku břeclavských mluvčích (BR; -4,277 ST/s), následuje Plzeň (PL; -3,965 ST/s) a s ještě o něco výraznějším odstupem pak Štítek (ST; -3,539 ST/s). Všechny tři regiony vykazují výraznější spád, než činí průměr pro celý text.

Vzhledem k délce daného úseku (se svými třemi takty patří k nejkratším) jsme ani nepředpokládali, že by průběh regresní přímky mohly nějak výrazněji ovlivnit ještě jiné slabiky než ty nesoucí melodém.

Graf 4.26: **Průměrné hodnoty spádu deklinační křivky NÚ 15 pro skupinu mluvčích z Břeclavska (BR), Plzně (PL) a Štítce (ST), v půltónech za sekundu.**
Text NÚ 15: Až budu hotov, došel bych ti do lékárny pro ten *PNEUMOCYT*.

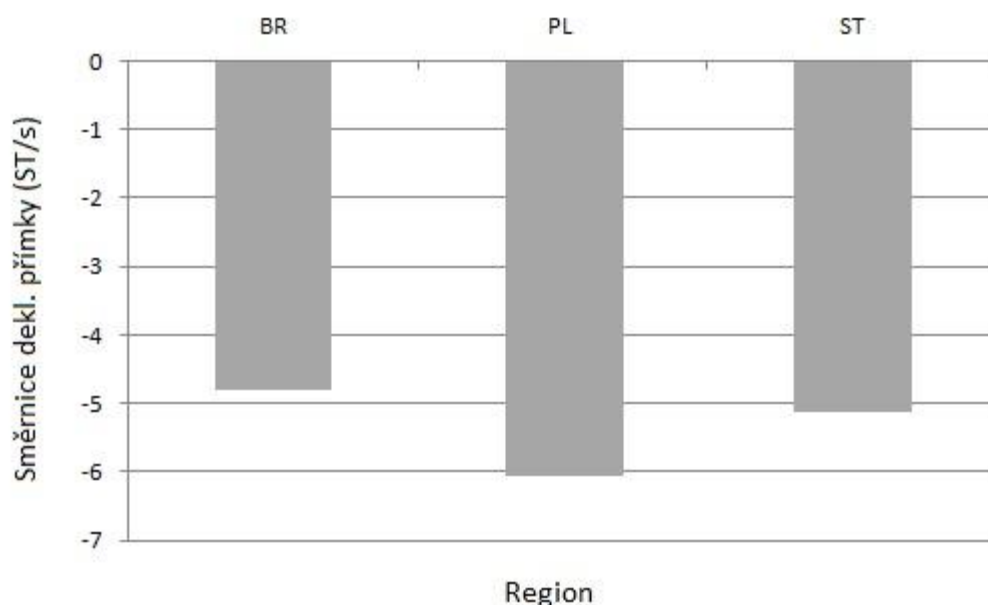

Graf 4.26 ilustruje, že v porovnání skupin breclavských (BR), plzeňských (PL) a štíteckých (ST) mluvčích realizujících nádechový úsek č. 15 není výraznější rozdíl. Pro všechny regiony se hodnoty spádu deklinační křivky pohybují kolem 0,65 půltónu za sekundu (-0,613 ST/s, -0,723 ST/s, resp. -0,637 ST/s), což je méně, než činí celkový průměr.

Výslednou hodnotu spádu i samotný průběh regresní přímky zřejmě ovlivnil jednak relativně vysoký počet (ideálních) taktů v promluvě – sedm –, jednak slovo „pneumocyt“, přesněji řečeno převažující vnitřní členění výpovědi: ve většině případů se daný NÚ rozpadal na tři až čtyři deklinační úseky – kromě předpokládatelného předělu, který by odpovídal jazykové stavbě textu (Až budu hotov || došel bych ti do lékárny pro ten *PNEUMOCYT*.), se předěl objevoval ještě před zmiňovaným slovem „pneumocyt“, respektive před předložkou „pro“ (Až budu hotov || došel bych ti do lékárny pro ten || *PNEUMOCYT*., resp. Až budu hotov || došel bych ti do lékárny || pro ten || *PNEUMOCYT*.). Ve všech případech zde zjevně docházelo k již několikrát zmiňovanému deklinačnímu přenastavení.

Vedle slov na začátcích a koncích jednotlivých frází nebyla zaznamenána další taková, jež by výrazněji a především pravidelně ovlivňovala výslednou hodnotu spádu deklinační křivky.

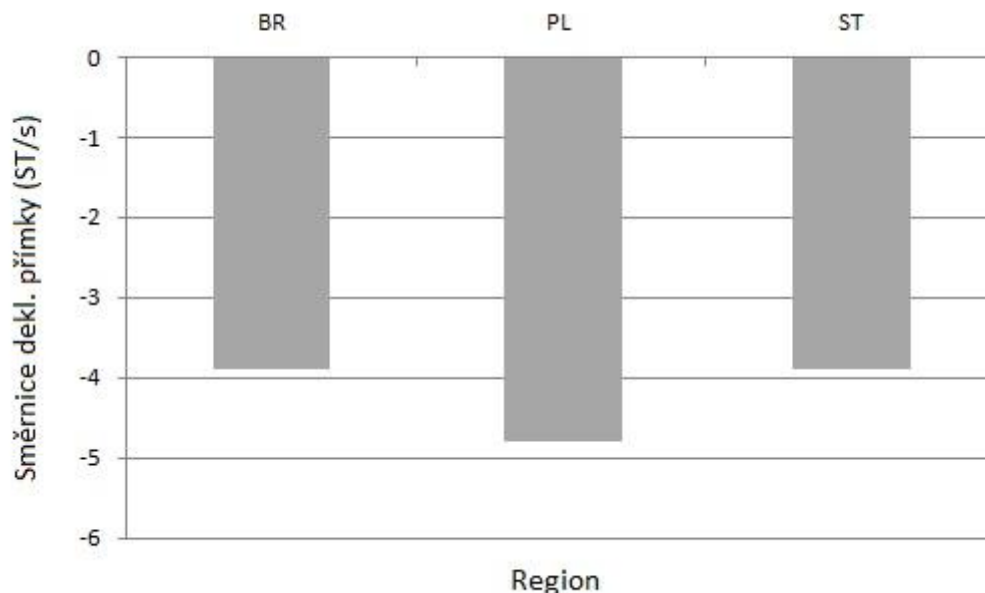
Graf 4.27: Průměrné hodnoty spádu deklinační křivky NÚ 16 pro skupinu mluvčích z Břeclavska (BR), Plzně (PL) a Štítce (ST), v půltónech za sekundu.
Text NÚ 16: A potom půjdu hrát fotbal.

Z grafu 4.27 je zřejmé, že hodnoty spádu deklinační křivky pro všechny tři regiony nejsou shodné. Nejvýraznější spád se opět objevil u plzeňské skupiny (PL; -6,036 ST/s), s odstupem téměř jednoho půltónu následuje Štítek (ST; -5,104 ST/s) a posléze Břeclavsko (BR; -4,803). Spád všech tří deklinačních křivek je kromě toho mnohem výraznější, než činí průměr celého textu.

Navzdory své délce je tento NÚ zpravidla poměrně výrazně intonačně modulován: na průběhu deklinační křivky a výsledné hodnotě jejího spádu se vedle koncového melodému podílejí i první dvě slova úseku: „a“ bývá realizováno poměrně nízko, na druhé slabice slova „potom“ se naproti tomu objevuje výrazný melodický vzestup.

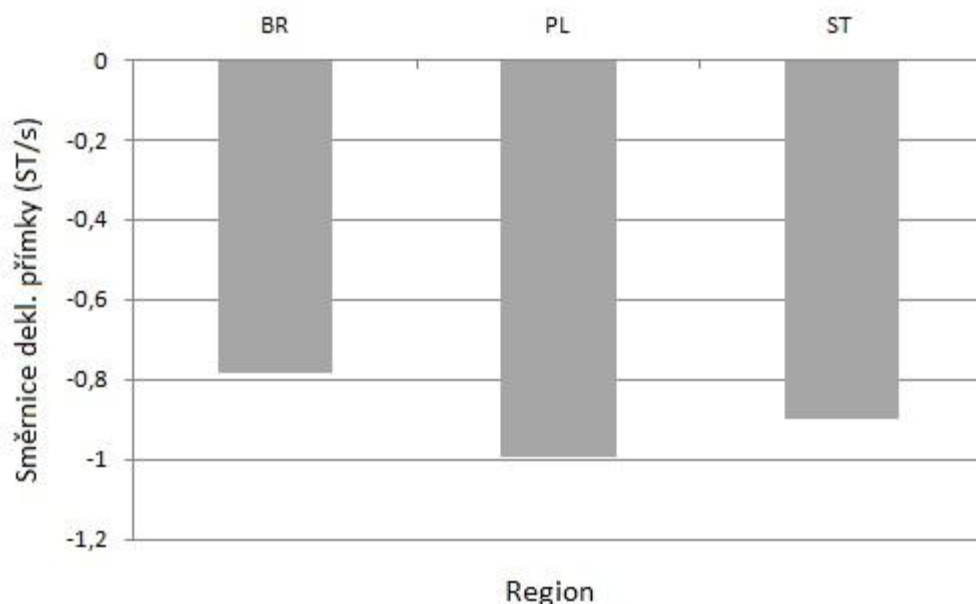
Graf 4.28: **Průměrné hodnoty spádu deklinační křivky NÚ 17 pro skupinu mluvčích z Břeclavska (BR), Plzně (PL) a Štítecka (ST), v půltónech za sekundu.**
Text NÚ 17: Včera jsem dal čtyři góly.

Z grafu 4.28 je zřejmé, že pro NÚ 17 se hodnoty pro popisované regiony liší. Vybočuje zejména plzeňský region (PL), u nějž lze pozorovat nejvýraznější spád deklinační křivky (-4,776 ST/s). Zbývající dva regiony – Břeclavsko (BR; -3,895 ST/s) a Štítecko (ST; -3,865 ST/s) – pak vypadají podobně. Stejně jako v případě grafu č. 4.25 či 4.27 je kromě toho spád všech tří křivek výraznější, než činí průměr pro celý text.

Na průběh deklinační křivky má vedle koncového melodému vliv zejména slovo „jsem“: poměrně často se na něm objevuje melodický vrchol.

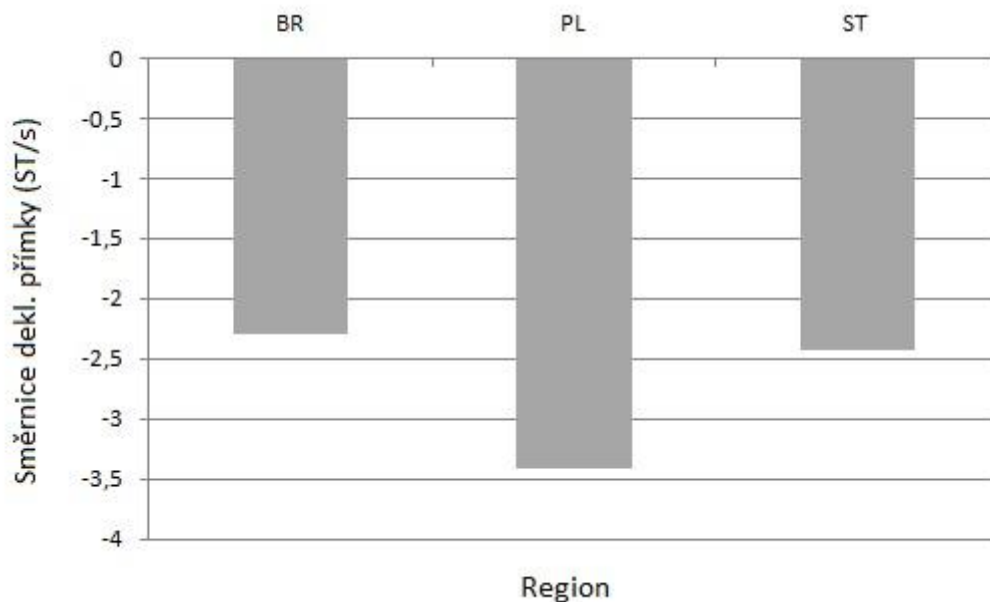
Graf 4.29: **Průměrné hodnoty spádu deklinační křivky NÚ 18 pro skupinu mluvčích z Břeclavska (BR), Plzně (PL) a Štítce (ST), v půltónech za sekundu.**
Text NÚ 18: Nebýt Lád'ových faulů, mohlo jich být víc.

Graf 4.29 ilustruje, že v porovnání skupin breclavských (BR), plzeňských (PL) a štíteckých (ST) mluvčích realizujících nádechový úsek č. 18 není výraznější rozdíl. Ve všech třech případech se hodnoty spádu deklinační křivky pohybují kolem necelého půltónu za sekundu (-0,784 ST/s, -0,988 ST/s, respektive -0,895 ST/s), což je o něco méně výrazný spád, než činí celkový průměr. Vzhledem k jasně naznačenému členění na dva deklinační úseky lze předpokládat, že na průměrný gravitační trend má i v tomto případě vliv deklinační přenastavení.

Výslednou hodnotu spádu deklinační křivky pro tento úsek opět nejvíce ovlivňují slova na začátcích a koncích jednotlivých frází.

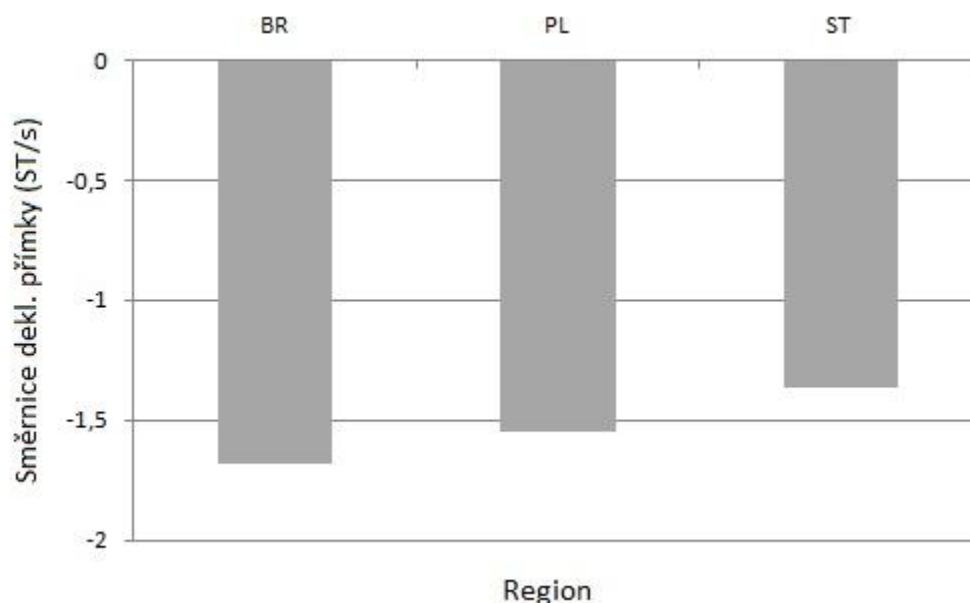
Graf 4.30: **Průměrné hodnoty spádu deklinační křivky NÚ 19 pro skupinu mluvčích z Břeclavska (BR), Plzně (PL) a Štítce (ST), v půltónech za sekundu.**
Text NÚ 19: Jen míč budu muset přifouknout.

Z grafu 4.30 je zřejmé, že hodnoty spádu deklinační křivky pro popisované regiony nejsou stejné. Nejvýraznější spád se znovu objevil u plzeňské skupiny (PL; - 3,399 ST/s), zbývající dvě – Břeclavsko (BR) a Štítce (ST) – vypadají velice podobně (-2,292 ST/s, resp. -2,409 ST/s). Až na skupinu označenou jako PL se průměrný spád pro NÚ 19 výrazněji neliší od průměru celého textu.

Na průběh deklinační křivky má vedle koncového melodému vliv zejména slovo „míč“: poměrně často se na něm objevuje melodický vrchol.

Graf 4.31: **Průměrné hodnoty spádu deklinační křivky NÚ 20 pro skupinu mluvčích z Břeclavska (BR), Plzně (PL) a Štítce (ST), v půltónech za sekundu.**
Text NÚ 20: Neboj se, dám pozor na auta.

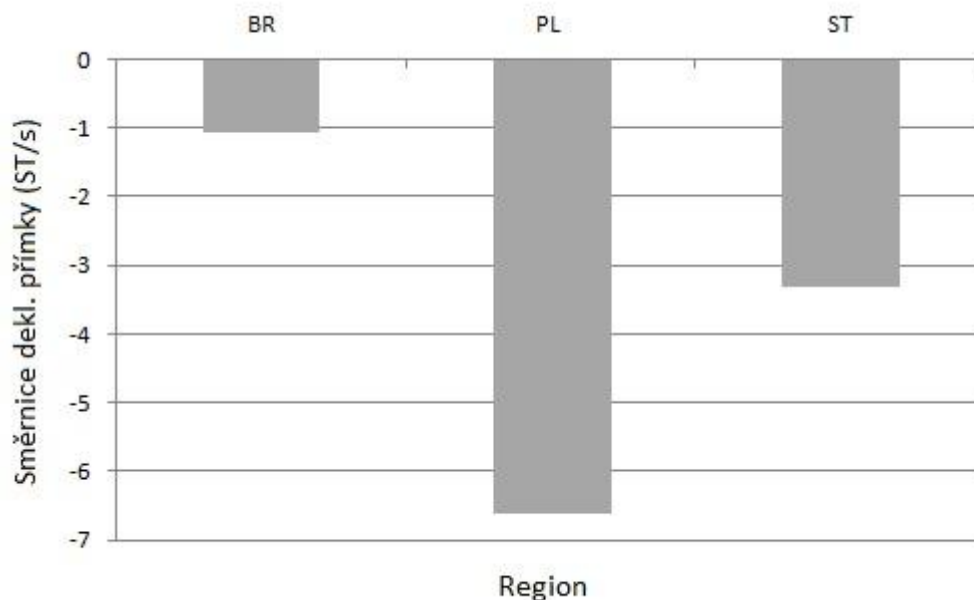

Graf 4.31 dokládá, že výsledné hodnoty NÚ 20 pro tři zkoumané regiony jsou srovnatelné a rozdíly mezi nimi jen minimální: nejvýraznější spád deklinační křivky se objevuje u vzorku mluvčích z Břeclavska (BR; -1,685 ST/s), s mírným odstupem následuje Plzeň (PL; -1,542 ST/s) a poté Štítek (ST; -1,359 ST/s). Spád všech tří deklinačních křivek je kromě toho asi o jeden půltón nižší, než činí celkový průměr.

Výslednou hodnotu spádu deklinační křivky pro tento úsek znovu nejvíce ovlivňují slova na začátcích a koncích jednotlivých frází.

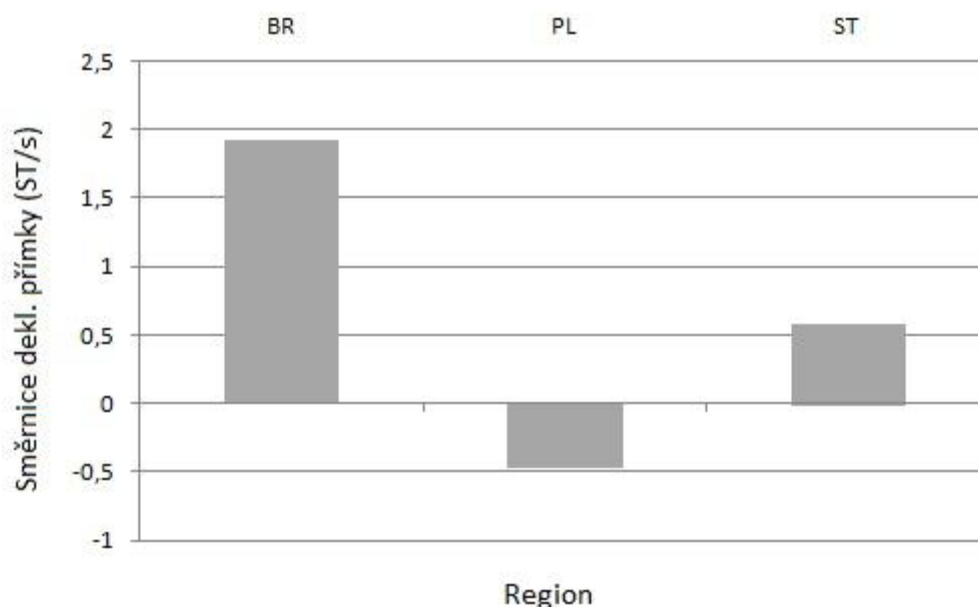
V dalším kroku byla pozornost zaměřena na do jisté míry problematický nádechový úsek č. 3, respektive NÚ 11, jednu ze dvou zjišťovacích otázek a především jediný úsek, u něž byly v celkovém srovnání všechny průměrné směrnice deklinační křivky kladné. Znovu se jedná o zúženou skupinu starších mluvčích (viz graf 4.6, $n = 38$). V rámci této skupiny byly totiž rozdíly mezi regiony na první pohled velmi výrazné.

Graf 4.32: Průměrné hodnoty spádu deklinační křivky pro skupinu mluvčích z Břeclavska (BR), Plzně (PL) a Štítceka (ST) starších 50 let, pro NÚ 3, v půltónech za sekundu. Text NÚ 3: Kdy ho budeš psát?

Z grafu 4.32 je nanejdůležitější zřejmé, že hodnoty pro tři zkoumané regiony se značně liší. Velmi výrazný spád deklinační křivky se objevuje u vzorku plzeňských mluvčích (PL; -6,588 ST/s), s odstupem více než tři půltóny následuje Štítcecko (ST; -3,296 ST/s) a posléze Břeclavsko (BR; -1,081 ST/s).

Graf 4.33: Průměrné hodnoty spádu deklinační křivky pro skupinu mluvčích z Břeclavska (BR), Plzně (PL) a Štítce (ST) starších 50 let, pro NÚ 11, v půltónech za sekundu. Text NÚ 11: Bude to těžké?

Z grafu 4.33 je patrné, že výsledné hodnoty spádu deklinační křivky pro tři zkoumané regiony nejsou stejné. Zatímco v regionech označených jako BR a ST se směrnice deklinační křivky pohybuje v kladných číslech, v případě Plzně je průměrný spád záporný. Nejvýraznější průměrnou hodnotu vyjadřující spád můžeme pozorovat u břeclavských mluvčích (BR; 1,925 ST/s), s poměrně výrazným odstupem následuje Štítek (ST; 0,575 ST/s) a konečně zmíněná Plzeň (PL; -0,457 ST/s). Kromě toho lze shrnout, že jednotlivé sloupce grafu do jisté míry a s určitým posunem kopírují ty z grafu 4.32.

V dalším kroku jsme se zaměřili na vnitřní konzistentnost mluvčích. Ze všech dvaceti NÚ byly vyloučeny otázky a velmi dlouhé úseky (delší než sedm taktů, rozpadající se na tři a více PÚ), které by zamýšlené srovnání spíše zastřely. Zbývajících jedenáct úseků (NÚ 1, 4, 6, 7, 8, 14, 16, 17, 18, 19, 20) lze považovat za srovnatelné a tento typ lze označit za majoritní; s tímto vzorkem bylo nadále pracováno a na jeho základě konzistentnost zkoumána.

Vzorek byl (prostřednictvím podmíněného formátování) kategorizován, a to do tří podskupin: na nízké, střední a vysoké hodnoty spádu deklinační křivky. Nejvyšší průměrná hodnota spádu se objevila u mluvčích PRPA (-6,187 ST/s) a POKC (-5,31 ST/s), přičemž tyto lze současně označit za vůbec nejvíc konzistentní. Za srovnatelně konzistentní lze označit mluvčí BJPC, BLKC, BSDC, PPKA, PPVC, PVKC, PVPC, SAPA, SHZA, SIPA, SJGB, SJKC, SJPC a SLPC (od majoritní podskupiny se odlišují v maximálně třech hodnotách), za méně jednoznačně, přesto uspokojivě konzistentní pak mluvčí BGAA, BHAE, BISA, BMSC, PFHC, PFIC, PJKC, SAPO, SOVA a SZPA, tyto mluvčí se od majoritní podskupiny liší ve čtyřech případech.

Naopak jako vnitřně nekonzistentní se na základě daného srovnání jeví mluvčí BANA, BHAA, BHFA, BISE, BIVA, BJIC, BJMA, BJSA, BLDA, BMJA, BMMC, BPFC, BVDA, BVVC, BZDC, PADA, PESA, PMBA, PMLC, PVLA, PZPA, PHDC, PJAA, PJNC, PSEA, PTAA, PVSC, PWAA, SJBC, SJGA, SJGC, SJHC, SMPC, SMPO, SPTC a SVVC. V rámci zkoumaného vzorku se opakovaně (vždy nejméně dvakrát) vyskytují v různých podskupinách, až na jednu výjimku dokonce vždy ve všech třech současně. Jednou tak mají výrazně nižší a jindy naopak vyšší spád oproti ostatním.

Zbývající mluvčí jsou méně vyhranění a nelze je zařadit ani do jedné z výše popsaných skupin.

Nelze říci, že jsou zkoumané regiony v rámci daných skupin – tj. mluvčích konzistentních, nekonzistentních a nevyhraněných – zastoupeny rovnoměrně: mezi konzistentními mluvčími převažují mluvčí z Plzeňska a Štítecka (9, resp. 10 respondentů z 25, resp. 26, tj. 36 %, resp. 38,5 %), respondenti z Břeclavi a okolí jsou v ní zastoupeni výrazně méně (6 z 26 respondentů, tj. 23 %). Celou polovinu konzistentních mluvčích z Břeclavska navíc tvoří oni „méně jednoznačně“ konzistentní mluvčí, tj. ti, kteří se od majoritní podskupiny liší ve čtyřech případech (v případě štítecké a plzeňské skupiny jsou to vždy tři takoví mluvčí, tj. vždy nejvýše jedna třetina příslušných konzistentních mluvčích).

Kromě toho je z našeho srovnání patrný ještě jeden trend: konzistentní mluvčí z Plzeňska spadají v 7 případech z 9 (tj. v 78 %) do tzv. červené podskupiny, tedy podskupiny s vysokými (myšleno nejvíce výraznými) hodnotami vyjadřujícími spád regresní přímky. Naproti tomu 7 z 10 (tj. 70 %) konzistentních štíteckých respondentů

patří do tzv. zelené podskupiny, tj. té s nejnižšími, nejméně výraznými hodnotami spádu. V případě břeclovské skupiny není patrný žádný takový trend, mluvčí jsou z hlediska korelace konzistentnosti a průměrné hodnoty vyjadřující spád regresní přímky nevyrovnaní: polovina konzistentních mluvčích z této skupiny spadá do červené, polovina do zelené podskupiny.

Po shrnutí souhrnných ukazatelů se budeme věnovat analýze položkové. Zaměříme se přitom na ty případy, kde:

- a) došlo k výrazným výkyvům v hodnotách u jednoho mluvčího,
- b) výrazné výkyvy se objevily v rámci jedné položky (úseku).

Následující analýzy budou prezentovány ve stejném pořadí, v němž byla představena část souhrnných ukazatelů, tj. v pořadí NÚ 1 – NÚ 20; v rámci jednotlivých úseků pak budou jednotliví mluvčí prezentováni v abecedním pořadí.

NÚ 1 Maminka se zeptala Milana.

BIVA: Hodnota vyjadřující spád regresní přímky pro tuto mluvčí (-9,364 ST/s) je druhá nejvyšší v rámci NÚ 1 a vůbec nejvyšší v rámci NÚ 1 břeclovské skupiny. Na druhé slabice slova „maminka“ se objevuje výrazný melodický vzestup (ze 180 Hz na první slabice slova na 330 Hz), přičemž finální slabika úseku má 123 Hz. Podobný průběh jako v případě mluvčí BIVA byl v rámci NÚ 1 břeclovské skupiny zaznamenán i u mluvčích BSDC či BVVC (počáteční slabika NÚ cca 120 Hz, poté vzestup na druhé slabice slova „maminka“ na cca 195 Hz, finální slabika NÚ cca 90 Hz). Mluvčí mají průměrný, respektive vyšší, myšleno výraznější, spád regresní přímky (-4,4, resp. -7,5 ST/s).

BJSA: Hodnota spádu -4,5 ST/s, tj. průměrná. Po intonačním vzestupu na druhé slabice iniciálního slova „maminka“ (z 160 na 200 Hz, o cca 40 Hz) se na slově „se“ a první slabice slova „zeptala“ objevuje výrazný pokles intonace (o více než 50 Hz, na 145 Hz). Poté intonace znovu mírně stoupne a v závěru klesá ještě o něco níž než na slově „se“ – na cca 120 Hz.

BLKC: Hodnota vyjadřující spád regresní přímky pro tuto mluvčí je nižší, méně výrazná (-2,159 ST/s). Po intonačním vzestupu na druhé slabice iniciálního slova „maminka“ (o cca 30 Hz) se objevuje ještě jeden, takřka stejně výrazný vzestup

intonace, a to na druhé slabice slova „zeptala“. Finální pokles intonace se pohybuje na úrovni první slabiky popisovaného úseku (kolem 100 Hz).

PIZA: Hodnota vyjadřující spád deklinační křivky je nadprůměrná (spadá do tzv. červené podskupiny, tj. podskupiny s výrazným spádem). Mluvčí realizuje výrazný intonační vzestup na druhé, resp. třetí slabice slova „maminka“ (z počátečních 190 na 280 Hz), v závěru úseku F0 klesá na 130 Hz. Žádný další stejně výrazný či dokonce ještě výraznější vzestup či výrazný pokles intonace na daném úseku nerealizuje. Podobný průběh intonace jako v případě mluvčí PIZA můžeme v rámci NÚ 1 plzeňské skupiny pozorovat i u mluvčích PJKC, POKC, PPKA, PVLA či PVSC s tím, že zatímco rozdíl mezi první a druhou, resp. i třetí slabikou slova „maminka“ u žen činí 60–90 Hz, v závěru vůči tomuto intonačnímu vrcholu klesne až o cca 130 Hz.

SJGB: Na NÚ 1 jsme u tohoto mluvčího zaznamenali takřka totožný průběh jako v případě mluvčí BJSA (viz výše), i hodnota spádu je srovnatelná (-2,868 ST/s). U nikoho z plzeňské skupiny tento průběh nebyl zaznamenán.

SJKC: Na NÚ 1 jsme u této mluvčí zaznamenali takřka totožný průběh jako v případě mluvčí BIVA, PIZA aj. (viz výše), srovnatelná je i hodnota spádu, jež patří k nejvýraznějším (-8,091 ST/s).

NÚ 2 Milánku, už máš hotový úkol?

BLDA: Mluvčí vykazuje v rámci daného úseku nejvýraznější, ovšem zápornou hodnotu (-3,637 ST/s). Daný úsek nerealizuje jako otázku (myšleno zjišťovací). Na poslední slabice slova hotový jde i na své poměry s intonací velmi nízko – na 132 Hz, přičemž průměrně se pohybuje kolem 250 Hz.

BJSA: Hodnota spádu -3,219 ST/s, tj. znovu nadprůměrná hodnota, jedna z nejvýraznějších záporných hodnot v rámci daného úseku. Mluvčí úsek nerealizuje jako otázku (myšleno zjišťovací), intonační úsek se však od výše popsané mluvčí BLDA liší: intonační vrchol se objevuje už na druhé slabice slova „Milánku“ (207 Hz), přičemž po zbytek úseku se pohybuje kolem 150 Hz. Kromě toho mluvčí daný úsek realizuje značně expresivně, jakoby nesmlouvavě, přísně až káravě; jako by adresáta vybízela k tomu, jít „úkol“ hned udělat.

BSDC: Opět výrazně nadprůměrná hodnota vyjadřující spád deklinační křivky (-3,382 ST/s). Výrazný intonační vzestup se v tomto případě objevuje na poslední slabice slova „Milánku“ (o cca 100 Hz, ze 115 na 211 Hz). I když má úsek v podání této

mluvčí funkci otázky a melodie se v závěru úseku pohybuje kolem 150 Hz, trend křivky zůstává záporný.

BVDA: Hodnota spádu znovu nadprůměrná, myšleno výrazná, ovšem záporná (-2,558 ST/s). Mluvčí úsek realizuje jako otázku, s ukončujícím stoupavým melodémem, současně však také s výraznou pauzou za iniciálním slovem úseku, na poslední slabice iniciálního slova kromě toho melodie výrazně klesá (z 270 na 140 Hz). Dochází zde tudíž k tzv. přenastavení (viz str. 16). Na takřka stejné hodnoty (270, resp. 130 Hz) se tato mluvčí dostává při realizaci finálního slova NÚ, tedy melodému, v tomto případě přirozeně v opačném pořadí – melodie zde stoupne ze 130 na 270 Hz).

PJKC: Mluvčí daný úsek realizoval takřka totožně jako mluvčí BJSA (viz výše), i hodnota spádu je srovnatelná (-2,313 ST/s).

PPKA: Nejvýraznější melodický vzestup se objevuje na druhé slabice iniciálního slova (o cca 60 Hz, z 214 na 270 Hz), poté následuje ještě výraznější pokles melodie, na 165 Hz, což je vůbec nejnižší v rámci daného NÚ. Po zbytek realizace úseku se mluvčí pohybuje kolem hodnoty 200 Hz (180 až 220 Hz), závěrečný ukončující stoupavý melodém je jen málo výrazný.

NÚ 3 Kdy ho budeš psát?

Předně je třeba zmínit, že v rámci tohoto úseku jsme získali data značně rozkolísaná – objevují se zde hodnoty kolem -14 ST/s, stejně jako 9 ST/s. Vedle toho se jedná o jeden z nejkratších NÚ, které jsme analyzovali.

BISE: Velmi výrazný melodický pokles, druhý nejvyšší, myšleno nejvýraznější v rámci daného NÚ vůbec (-14,166 ST/s). V závěru úseku klesá mluvčí i na své poměry velice nízko, na 136 Hz, přičemž průměrně se pohybuje kolem 220 Hz (podobně např. i PIZA či PVLA).

BVVC: Znovu velmi výrazná, zde ovšem kladná hodnota vyjadřující spádový trend (v tomto případě spíše melodický vzestup): 8,827 ST/s. Melodie v průběhu úseku prakticky neustále pravidelně stoupá (z počátečních cca 100 na 180 Hz), mluvčí úsek nerealizuje jako doplňovací otázku. Vedle toho daný NÚ pronáší dosti expresivně – kárávě, přísně až imperativně, jako by se spíše ptala: „Začneš už ten úkol konečně psát?“ (Velmi podobný melodický průběh, výrazně kladnou hodnotu „spádu“ (více než 4 ST/s) i stejnou funkci výpovědi můžeme pozorovat i u mluvčí BJPC.)

BVDA: Melodický průběh a vyjádřenou emoci lze znovu velmi dobře srovnat s mluvčí BVVC, srovnatelná je i hodnota vyjadřující „spád“, zde vzestup (7,423 ST/s).

PIZA, PJKC, PPKA, PPVC, PVLA: Velmi výrazná hodnota vyjadřující spád deklinační křivky. Mluvčí daný úsek realizují značně expresivně, obvykle spíše s funkcí příkazu než doplňovací otázky. Všech pět spadá do skupiny respondentů starších 50 let.

SPKC: Znovu velmi podobná realizace úseku jako v případě mluvčí BVVC či BVDA (včetně exprese), i když melodický vzestup je poněkud méně výrazný: F0 stoupá ze 100 na cca 150 Hz; výsledná hodnota 4,5 ST/s.

NÚ 4 Milan chvilku přemýšlel, a pak odpověděl.

BJPC: Mluvčí na tomto úseku vykazuje jednu z nejnižších, tj. nejméně výrazných hodnot. Na poslední slabice slova „přemýšlel“ se objevuje výrazný intonační vzestup (na cca 200 Hz), poté kontura prudce klesá a v závěru úseku se pohybuje kolem 120 Hz.

PIZA: Mluvčí daný úsek realizuje bez pauzy, s výrazným melodickým vzestupem na druhé slabice slova „Milan“ a první slabice slova „chvilku“ (rozdíl 100 Hz, z počátečních 190 vzestup na 290 Hz), poté následuje ještě výraznější pokles (cca na 170 Hz na druhé slabice slova „chvilku“ a první slabice slova „přemýšlel“) a křivka ilustrující průběh F0 pak víceméně pozvolna klesá až do konce (na finálních 125 Hz).

PHDC: Realizaci úseku, stejně jako hodnotu vyjadřující spád deklinační křivky (-4,392 ST/s) lze velmi dobře srovnat s mluvčí PIZA.

PVKC: Znovu srovnatelná hodnota jako v případě předchozích dvou mluvčích, tj. velmi výrazná, nadprůměrná. Zde se ovšem melodický průběh od předchozích liší: za zmínku stojí především výrazný melodický pokles na poslední slabice úseku – na 70 Hz, což je velmi nízko i na poměry tohoto mluvčího. Mluvčí daný úsek realizuje skutečně definitivně, jako by nevozoval další větu, tj. jako by nekončil dvojtečkou, nýbrž tečkou.

PESA: Velmi podobný průběh i hodnota vyjadřující spád jako v případě PVKC.

PRPA: Pro danou mluvčí je nejen v rámci tohoto úseku typické zvýšené tempo řeči a velmi výrazné, tj. vysoké hodnoty spádu.

NÚ 5 Já musím napsat pár souvětí na Říhovou, kde budou nějaké gramatické figle.

V rámci NÚ 5 nedošlo k výrazným výkyvům v hodnotách.

NÚ 6 Například vztažné věty, čárky před „a“ a podobně.

V rámci daného úseku také nedošlo k výraznějším výkyvům v hodnotách, několik zajímavých příkladů jsme zaznamenali především u břevlanské a plzeňské skupiny.

BGAA: Tuto mluvčí na tomto místě zmiňujeme proto, že právě hodnota pro NÚ 6 (-0,755 ST/s) zřejmě stojí za poněkud vyšší směrodatnou odchylkou dat této mluvčí. Respondentka realizuje slovo například jako ukončující klesavý melodém. Tento způsob ovšem nicméně můžeme označit za legitimní a nikoli výjimečný, v několika případech jsme jej pozorovali i u plzeňské a štítecké skupiny (mj. mluvčí PJKC či SAPA).

BVDA: Z projevu mluvčí je zřejmé, že textu na tomto místě (především pak označení spojky „a“ v něm) zcela neporozuměla: hranici promluvového úseku klade před slovo podobně.

PPKA: Mluvčí NÚ 6 realizuje ve zvýšeném tempu, podobně i PRPA či PTAA.

NÚ 7 Vlastně jsem tě chtěl poprosit, jestli mi s tím nepomůžeš.

BMJA: Mluvčí vykazuje na daném úseku velice pozoruhodnou – kladnou hodnotu (2,501 ST/s). Za slovem „vlastně“ realizuje výrazný intonační předěl, intonace pak skokově stoupá na slově „chtěl“ a konečně – a především – koncovou frází úseku („jestli mi s tím pomůžeš“) moduluje jako otázku (totéž můžeme mimochodem pozorovat i u mluvčí PMBA, hodnota spádu je i v tomto případě kladná).

POKC: Mluvčí naproti tomu na daném úseku vykazuje výraznou, nadprůměrnou hodnotu zastupující spád regresní přímky. V závěru NÚ se objevuje výrazný intonační pokles (až na 65 Hz). Totéž viz mj. PPKA (145 Hz).

PTAA: Znovu výraznější hodnota spádu. Pro danou mluvčí je na tomto úseku příznačné zvýšené tempo a prakticky nulová pauza.

NÚ 8 Můžeme se na to mrknout klidně hned, řekla maminka.

V rámci NÚ 8 nebyly pozorovány žádné výraznější výkyvy hodnot.

NÚ 9 Jen bych dala vařit vodu na čaj a podívám se, jestli máme citróny.

V rámci NÚ 9 také nedošlo k výrazným výkyvům v hodnotách.

NÚ 10 Jak dlouho nám ten úkol zabere?

BMJA: Mluvčí na daném úseku vykazuje pozoruhodnou – protože kladnou – hodnotu spádu (1,546 ST/s). Úsek je realizován jako zjišťovací otázka, navíc jakoby s obavami v hlase.

BHAA: Viz NÚ 10 – BMJA. Vedle srovnatelné hodnoty spádu se obě mluvčí vyznačují i velmi podobným intonačním průběhem úseku, resp. vyjádřenou emocí.

BJPC: Mluvčí na daném úseku vykazuje podobnou hodnotu jako právě popsaná dvojice, ovšem provedení se liší: Úvodní slovo úseku je z hlediska průběhu F0 velmi nízko (cca 120 Hz), následuje výrazný vzestup (na 180 Hz), v rámci melodému až na 200 Hz, poté křivka znovu klesá na 120 Hz.

NÚ 11 Bude to těžké?

BLDA: Mluvčí na daném úseku vykazuje výrazně jinou, ovšem zápornou hodnotu vyjadřující spád regresní přímky (-10,762 ST/s, což je vůbec největší skutečný spád v rámci NÚ 11). Můžeme konstatovat, že mluvčí daný úsek nerealizovala jako zjišťovací otázku, finální melodém je ukončující klesavý. Kromě toho mluvčí daný úsek pronáší značně expresivně – jako postěžování si, povzdech.

BJDC, BJPC, BMJA: Tito mluvčí se vyznačují naopak vysokými, výraznými kladnými hodnotami, jež shrnují deklinační trend v rámci úseku (6,815, 6,655, resp. 9,643 ST/s). Melodický průběh u nich vypadá následovně: melodie v porovnání s předchozím průběhem NÚ mírně klesá na první slabice slova „těžké“ a poté výrazně stoupne (až na 280 Hz v případě mluvčí BMJA).

BMSC: Srovnatelná hodnota spádu jako výše popsaná BLDA. Mluvčí úsek znovu nerealizuje jako zjišťovací otázku, melodém je ukončující klesavý. V tomto případě bychom však o vyjádřené emoci spíše spekulovali.

PJAA: Mluvčí na poslední slabice NÚ realizuje výrazný intonační vzestup (F0 stoupne o 100 Hz, z cca 240 Hz na předposlední slabice NÚ na 346 Hz na slabice finální). Hodnota vyjadřující spád (zde výrazný vzestup) křivky je 10,866 ST/s.

PMBA, PVKC, PZPA: I pro tyto mluvčí jsou v rámci daného úseku příznačné výrazné záporné hodnoty, -4,331 ST/s, -3,126 ST/s, resp. -6,092 ST/s. Melodický průběh se ale od předchozích dost liší: výrazný vzestup (a současně intonační vrchol v rámci daného NÚ) můžeme pozorovat na slově „to“, které předchází melodému (oproti předcházejícímu slovu, přesněji slabice činí tento vzestup asi 25 Hz u mužů, 35 u žen); následuje zhruba stejně velký pokles a finální vzestup, který však nedosahuje

hodnoty prvního intonačního vrcholu. Všichni tři mluvčí patří do starší poloviny respondentů.

SPKC: Průběh intonační křivky lze přirovnat k tomu mluvčí BLDA či BMSC na tomto NÚ, je ovšem poněkud méně výrazný a tomu odpovídá i výsledná hodnota vyjadřující spád deklinační křivky: -4,735 ST/s.

NÚ 12 No, mají tam být i různé příklady na zastaralou a knižní slovní zásobu.

V rámci NÚ 12 nedošlo k výrazným výkyvům v hodnotách.

NÚ 13 Skoro půlku jsem už ve škole udělal, ale moc dobře mi to nešlo.

PRPA: Mluvčí daný úsek realizuje bez pauz, kromě toho je pro ni (nejen zde) příznačné zvýšené tempo.

PPKA: O této mluvčí můžeme říci totéž co o výše zmíněné PRPA – daný úsek realizuje bez pauz, kromě toho ve zvýšeném tempu.

NÚ 14 Chtěl bych začít co nejdřív.

BVVC: Výrazná hodnota vyjadřující spád regresní přímky (-9,304 ST/s). Mluvčí úsek začíná i na své poměry velmi vysoko – na 200 Hz.

POKC: V rámci daného úseku můžeme u tohoto mluvčího pozorovat vůbec nejvyšší, tj. nejvýraznější hodnotu spádu (více než 11 ST/s). Mluvčí s melodií velmi výrazně, a to i na své poměry, klesá na poslední slabice úseku, dostává se k 65 Hz, obvykle se pohybuje kolem hodnoty 120 Hz.

PVLA: Znovu velmi výrazná, výrazně nadprůměrná hodnota vyjadřující spád deklinační křivky (-8,258 ST/s). Za pozornost stojí především výrazný vzestup intonace na slově „bych“.

SJPC: Mluvčí na daném úseku vykazuje málo výraznou, podprůměrnou hodnotu spádu (-0,916 ST/s). Z opakovaného poslechu nejen tohoto, ale i dalších NÚ v podání daného respondenta vyplývá, že mluvčí jako by měl problémy se čtením, s plynulostí projevu. Fráze nepřirozeně „seká“, časté jsou změny tempa (ale i délky jednotlivých hlásek), přičemž se tak neděje tam, kde by tyto změny podpořily členění úseků, jejich dynamiku apod., nýbrž spíše naopak. Dodáváme, že daný mluvčí byl vyhodnocen jako konzistentní, s nižším průměrným spádem regresní přímky.

SVVC: Velmi málo výrazná, naopak dokonce kladná hodnota „spádu“ křivky (1,335 ST/s). Mluvčí se při realizaci úseku nejprve pohybuje na úrovni 100 Hz,

melodický vrchol se objevuje na slově „co“ a první slabice slova následujícího, tj. „nejdřív“ (cca 120 Hz). Následuje výrazný melodický pokles, na cca 70 Hz. Kromě toho slovo „co“ velmi výrazně vybočuje i dynamicky a mluvčí celá úsek realizuje značně expresivně – naléhavě, až netrpělivě, současně však prosebně.

NÚ 15 Až budu hotov, došel bych ti do lékárny pro ten PNEUMOCYT.

V rámci NÚ 15 nebyly pozorovány žádné výraznější výkyvy hodnot.

NÚ 16 A potom půjdu hrát fotbal.

BPFC: Mluvčí na daném úseku vykazuje málo výraznou, značně podprůměrnou hodnotu spádu (-1,946 ST/s). Mluvčí se téměř po celou dobu trvání NÚ pohybuje kolem 190 Hz (v rozmezí 180 až 200 Hz), výrazně klesá až na poslední slabice úseku, na 80 Hz. Vedle toho lze zmínit relativně nízké tempo (2 s).

PIZA: Daný úsek realizuje ve spíše vyšším artikulačním tempu: 1,65 s. Hodnota spádu velmi vysoká, výrazná: -9,036 ST/s. Na druhé slabice slova „potom“ se objevuje melodický vrchol; F0 stoupne o více než 100 Hz v porovnání s předcházejícími slabikami (ze 175 na 290 Hz), v samotném závěru úseku se pohybuje kolem 140 Hz.

PPVC: Znovu pro tento úsek značně nadprůměrná hodnota vyjadřující spád regresní přímky – bezmála -11 ST/s. Intonační průběh lze dobře přirovnat k právě popsanému úseku, tj. NÚ 16 mluvčí PIZA: na druhé slabice slova „potom“ se objevuje výraznější vzestup intonace (zde z cca 130 na 190 Hz), v závěru mluvčí klesá na samotnou spodní hranici svého rozsahu, zde na 70 Hz. Obdobnou situaci jsme pozorovali i u dalších, nejen plzeňských respondentů: PRPA, BISE, SEPA aj.

SZPA: Mluvčí vykazuje v rámci úseku druhou nejnižší, myšleno nejméně výraznou hodnotu v spádu (-1,853 ST/s). Z opakovaného poslechu nejen tohoto, ale i dalších NÚ v podání dané mluvčí se zdá, jako by měla jisté potíže se čtením, s plynulostí projevu, frázi nepřirozeně „seká“, realizuje časté a nepřiměřeně dlouhé pauzy apod.

NÚ 17 Včera jsem dal čtyři góly.

BLKC: Velmi málo výrazná hodnota spádu, v rámci skupiny břeclavských mluvčích vůbec nejnižší. Mluvčí daný úsek realizuje jako neukončenou výpověď (podobně i PJKC, PJNC, PMBA, SMTA ad.).

BSDC: Mluvčí na daném úseku přísluší dosti vysoká, výrazná hodnota vyjadřující spád regresní přímky (-9,125 ST/s). Kromě výrazného intonačního vrcholu

na slově „jsem“ (vzestup z iniciálních 160 na více než 200 Hz), se zcela v závěru úseku F0 výrazně klesá (88 Hz).

POKC: Tento mluvčí vykazuje vůbec nejvýraznější hodnotu spádu v rámci daného úseku -10,044 ST/s. Kromě nadprůměrně vysokého tempa (1,5 s) je pro něj příznačný víceméně pravidelný, pozvolný pokles melodie v rámci celého úseku (z počátečních 125 na finálních 66 Hz, což je i spodní hranice jeho rozsahu).

PPVC: Znovu výrazná hodnota vyjadřující spád (-8 ST/s) a vysoké tempo (1,6 s). Intonační průběh se však v porovnání s výše popisovaným NÚ 17 mluvčího POKC liší: mluvčí se sice na finálním slově úseku dostává taktéž dosti nízko (90 Hz; hranice tohoto mluvčího ovšem leží až někde mezi 65–70 Hz, ve finálních slovech se na ni dostává relativně často), ovšem na druhé slabice tohoto slova melodie znovu stoupá, i když mírně (na cca 100 Hz). Daný úsek je realizován jako neukončená výpověď.

PSEA, PWAA: Obě mluvčí vykazují spád více než 7 ST/s. Spojuje je i znovu výrazný intonační pokles na poslední slabice NÚ (z 250 Hz, kolem nichž se F0 pohybuje na začátku úseku, na finálních cca 100 Hz).

NÚ 18 Nebýt Lád'ových faulů, mohlo jich být víc.

BMJA, PHDC: Velmi málo výrazná, dokonce kladná hodnota vyjadřující spád. Mluvčí daný úsek realizují značně expresivně – domýšlivě, jako by se chvástali. Melodický vrchol se objevuje na první (BMJA), respektive druhé (PHDC), slabice slova „faulů“. Kromě toho udělali oba mluvčí v druhé části úseku chybu, říkají „mohlo bych jich být víc“ (BMJA), respektive „mohlo by jich být víc“ (PHDC); jednu slabiku si tedy oba přidali.

PIZA, PRPA: Pro obě mluvčí je na tomto NÚ znovu příznačné zvýšené tempo a absence deklinačního přenastavení.

SZPA: Velmi málo výrazná, dokonce kladná hodnota vyjadřující „spád“ (zde vzestup) křivky. Mluvčí má jisté potíže s plynulostí projevu, úsek nepřírozeně „seká“, realizuje časté a relativně dlouhé pauzy a poklesy melodie. S tím je spjato i již několikrát zmíněné deklinační přenastavení.

NÚ 19 Jen míč budu muset přifouknout.

BJPC: Mluvčí v rámci úseku vykazuje velmi nízkou, myšleno málo výraznou hodnotu vyjadřující spád deklinační křivky (-0,24 ST/s). První slovo je přitom posazeno velmi nízko (123 Hz) na tuto hladinu se mluvčí nedostane ani v závěru NÚ (zde cca

127 Hz). Při popisu intonace vedle toho stojí za zmínku výrazný vzestup na slově „míč“ (195 Hz). Tempo je spíše nižší: 2,24 s.

BVVC: Mluvčí daný úsek realizuje jako neukončenou výpověď (hodnota „spádu“ dokonce kladná, 0,263 ST/s, velmi podobný intonační průběh jako v případě BJPC, viz výše).

BPEC: I mluvčí BPEC realizuje úsek podobně jako právě popsání BJPC či BVVC, ovšem s méně výraznými „skoky“, výkyvy (minimum 135 Hz, tj. iniciální slovo, maximum 155 Hz, tj. na slově „míč“). Za slovem „míč“ mluvčí kromě toho realizuje relativně výraznou pauzu, celkově je tempo dosti nízké (2,3 s; podobně nízké tempo má na tomto úseku např. i BJPC).

PIZA, PVSC: Poměrně výrazná hodnota spádu a zvýšené artikulační tempo (1,67 s).

PMBA: Hodnota spádu je v tomto případě naopak podprůměrná, málo výrazná (-1,343 ST/s). U mluvčí se vyskytly jisté potíže se správnou, plynulou realizací úseku: za slovem „jen“ se objevuje poměrně výrazná, více než sekundová pauza (celkové trvání NÚ 3,3 s).

PPVC: U této mluvčí se objevuje nadprůměrná, myšleno výrazná hodnota spádu regresní přímky (více než 7 ST/s). Mluvčí v samotném závěru s intonací velmi výrazně klesá (65 Hz, po předchozí část NÚ se F0 pohybovala kolem 150 Hz).

PRPA, PTAA: U těchto mluvčích můžeme pozorovat dosti výrazný pokles intonace na poslední slabice (mluvčí se zde dostávají na hodnoty kolem 170 Hz, přičemž v předcházející části NÚ se pohybovaly kolem 250 Hz. Příznačně je pro ně i zvýšené tempo (1,7 s).

PZPA: Poměrně výrazná hodnota vyjadřující spád regresní přímky (bezmála 5 ST/s). Mluvčí realizuje úsek jakoby neúčastně, znuděně. Kromě toho stojí za zmínku relativně vysoké tempo: 1,75 s.

SJHC: Málo výrazná hodnota vyjadřující regresi, tempo průměrné (trvání úseku: 1,9 s). Melodický vrchol se zde objevuje až na druhé slabice slova „muset“. V závěru melodie klesá znovu velmi nízko (90 Hz, vrchol 194 Hz).

SJGB: Mluvčí vykazuje jednu z nejméně výrazných hodnot v rámci daného úseku (-0,916 ST/s). Z opakovaného poslechu vyplývá, že mluvčí jako by měl problémy se čtením, s plynulostí projevu, frázi nepřirozeně „seká“, dochází k opakování slova „míč“ apod.

NÚ 20 Neboj se, dám pozor na auta.

BIVA: Hodnota spádu pro tuto mluvčí na daném úseku činí 0,533. Melodický vrchol byl zaznamenán na slově „dám“ (vzestup F0 na 300 z původních 150 Hz), které je zdůrazněno i dynamicky (nese tzv. větný přízvuk). Kromě toho zní daný úsek v podání této mluvčí bezstarostně až rozverně. Prakticky totéž můžeme o tomto úseku říci i v případě mluvčí PIZA, srovnatelná je i hodnota vyjadřující regresi (zde vzestupný trend).

BMJA: Hodnota spádu pro tuto mluvčí na daném úseku činí 0,401. Mluvčí daný úsek realizuje ve shodě s jeho komunikativní funkcí, ovšem dosti otráveně, až arogantně, povýšeně.

BMSC: Znovu kladná hodnota „spádu“ (0,175 ST/s). Intonační vrchol se objevuje na slově „pozor“ (150 Hz), následuje poměrně výrazný pokles (finální slabika: 90 Hz). Vedle toho jsme zaznamenali nižší artikulační tempo.

BSDC: Hodnota spádu -3,88 ST/s, tj. značně nadprůměrná hodnota, jedna z nejvýraznějších záporných hodnot v rámci daného úseku. Mluvčí realizuje výrazný intonační vrchol na slově „se“ (přesněji druhé slabice slova „neboj“ a na slově „se“, F0 stoupá ze 100 na 162 Hz), následuje stejně výrazný pokles v samotném závěru melodie klesne ještě o něco víc (85 Hz). Příznačné je i zvýšené tempo – 1,7 s – a celkové vyznění projevu: mluvčí při projevu působí dojmem „už abych to čtení měla za sebou“.

BSFC: Mluvčí v rámci úseku vykazuje velmi výraznou hodnotu vyjadřující spád deklinační křivky (-5,947 ST/s). Vedle toho, že na slově „se“ melodie stoupá, mluvčí vokál „e“ značně protahuje, projev pak především díky tomu vyznívá světácky a bezstarostně.

BVVC: Ačkoli se hodnota spádu od mluvčí BSDC, viz výše, nijak zásadně neliší (-4,552 ST/s), melodický průběh úseku vypadá jinak: z vysoko posazené druhé slabiky slova „neboj“ melodie na slově „se“ prudce klesá (112 Hz), následuje opět výraznější melodický vzestup (150 Hz), který už ovšem nedosáhne hranice prvního intonačního vrcholu, a pozvolný pokles až k finální slabice úseku (100 Hz).

PPVC: Podobný průběh F0 i hodnota vyjadřující spád regresní přímky jako v případě NÚ 20 mluvčí BVVC.

PVKC: Tento mluvčí vykazuje jednu z nejvýraznějších hodnot v rámci daného úseku (-4,532 ST/s). Nedochází zde k přenastavení, melodický vrchol se nachází na druhé slabice iniciálního slova úseku (127 Hz), poté už jen melodie víceméně pozvolna

klesá (finální slabika: 71 Hz). Kromě toho mluvčí na daném úseku vykazuje relativně vysoké tempo.

SJGA: Zaznamenali jsme zde podobnou emoci jako u NÚ 20 mluvčí BMJA, mluvčí úsek realizuje znuděně, neúčastně. Kromě toho zde dochází k protažení poslední slabiky obou deklinačních úseků (tj. slabik „se“ a „-ta“ ve slově „auta“).

SJGB: Tento mluvčí vykazuje jednu z nejméně výrazných hodnot v rámci daného úseku (-0,05 ST/s). Můžeme shrnout, že mluvčí jako by měl problémy se čtením, plynulostí projevu. S tím souvisí i delší trvání: 3,3 s.

7 Diskuse

Výsledky této práce přinesly následující zjištění: skupina označená jako PL (mluvčí z Plzně a okolí) obvykle vykazuje nejvyšší, tj. nejvýraznější průměrný deklinační spád, mluvčí z Břeclavska a Štítceka lze označit za srovnatelné (v jejich porovnání nelze spatřovat jasný trend, jednou se výraznější spád projevuje u jedné, jindy u druhé skupiny). Položková analýza vyloučila, že by daný trend způsobovalo několik respondentů.

Od tohoto hlavního trendu se odlišují především:

- a) mladší věková skupinu respondentů (viz graf 4.5)
- b) většina velmi dlouhých úseků (tj. delších než 7 taktů, rozpadajících se na tři a více PÚ; viz graf 4.16, 4.19 a 4.20)
- c) zjišťovací otázky (viz graf 4.13 a 4.22)

Ad a): Vysvětlení toho, proč se průměrné hodnoty vyjadřující spád regresní přímky v rámci mladší věkové skupiny prakticky neliší (respektive proč se ve starší věkové skupině liší výrazněji než ve srovnání celkových průměrů), spatřujeme ve výše popsané problematice tzv. městské mluvy (viz str. 31–33), respektive stále masivnější komunikaci prostřednictvím internetu, který mladší věková skupina ke komunikaci využívá velmi často. Lidé velmi ochotně přijímají a napodobují (nejen intonační) vlivy, jimž jsou vystaveni, a narůstající mobilita lidí a komunikace prostřednictvím internetu s sebou, zejména u mladších generací, nesou zjevné důsledky tohoto mezinárodního styku. Ty se pak pochopitelně projevují nejen ve městech, ale i na venkově.

Ad b): Je normální, že v rámci dlouhých nádechových úseků dochází díky deklinačnímu přenastavení k vyrovnávání regresní přímky a rozdíly mezi mluvčími se stírají. Jak říká Volín (2008a), vedle délky jednotky má ovšem na deklinační křivku vliv i řečový styl, struktura textu a v neposlední řadě i postoj mluvčího a právě těmito okolnostmi si vysvětlujeme skutečnost, proč u některých NÚ (typicky NÚ 12 *No, mají tam být i různé příklady na zastaralou a knižní slovní zásobu*. Graf 4.23) k nivelizaci spádu nedošlo a hlavní trend odlišující zkoumané tři regiony, tedy výše popsaný výrazně vyšší průměrný deklinační spád plzeňské skupiny, zůstal zachován. Více viz níže v diskusi.

Ad c): Od výše popsaného hlavního trendu zásadně vydělují i obě zjišťovací otázky, tj. NÚ 3 a NÚ 11, viz str. 35–36. Ve všech porovnávaných skupinách zde můžeme pozorovat výrazně rozkolísané hodnoty. U NÚ 3 (*Milánku, už máš hotový úkol?* Graf 4.13) se skupina BR (Břeclav a okolí) tak markantně vyděluje i proto, že ji „táhne dolů“ několik respondentů s výrazně zápornou hodnotou směrnice, kteří daný úsek nerealizovali jako otázku. V rámci NÚ 11 (*Bude to těžké?* Graf 4.22) se od zbývajících dvou skupin výrazně vyděluje region Štíty a okolí. Průměrnou hodnotu spádu břeclovských a plzeňských mluvčích znovu snižuje několik respondentů s výrazně zápornou hodnotou směrnice, ovšem zatímco pro skupinu břeclovských mluvčích zde můžeme zopakovat, co již bylo řešeno výše v tomto odstavci, tj. že daný úsek nerealizovali jako otázku, na relativně málo výrazný průměrný trend směrnice plzeňských respondentů měla s největší pravděpodobností vliv i tzv. plzeňská otázka, respektive plzeňské zpívání (viz str. 24–25).

V návaznosti na právě popsaný trend můžeme shrnout, že průměrný spád deklinační křivky po vyřazení úseků s vyloučením otázek byl výraznější (-2,195 ST/s) než průměrný spád všech kontur, kde jsme předpokládali i nezáporné směrnice (-1,962 ST/s).

Mezi další souhrnné ukazatele, jimž se v analýzách věnovali, patřilo hledisko genderové či případný vliv finálního melodému:

Genderové hledisko má na průměrnou hodnotu spádu popisovaných tří skupin mluvčích jen minimální vliv: průměrné hodnoty pro všechny tři regiony v rámci mluvčích-mužů i v rámci mluvčích-žen lze považovat za srovnatelné s celkovými průměrnými hodnotami.

Vzhledem k jistému vlivu melodému na výslednou regresní přímku (viz str. 16) jsme předpokládali, že po vyřazení úseků kratších než 3 takty budou průměrné hodnoty pro všechny tři zkoumané regiony vyšší, myšleno výraznější, než byly celkové průměry. Získali jsme však data právě opačná (viz graf 4.7), průměrný spád úseků s vyloučením NÚ kratších než 3 takty, tj. celkem pro 16 NÚ, byl méně výrazný (-1,766 ST/s) než průměrný spád všech 20 kontur (-1,962 ST/s). Vysvětlujeme si to – silnějším – vlivem velmi dlouhých (tj. celkem 9) NÚ, v rámci nichž dochází k vyrovnávání regresní přímky. Jinými slovy předpokládáme, že relativní délka NÚ, respektive počet dlouhých

NÚ, v tomto případě převážily nad případným vlivem melodému (počtem velmi krátkých NÚ).

Protože se v rámci skupiny starších mluvčích (50–65 let) objevily na první pohled velmi výrazné rozdíly mezi zkoumanými regiony, bylo učiněno rozhodnutí detailněji prozkoumat spád deklinační křivky pro skupinu starších respondentů (viz graf 4.6, $n = 38$). Výsledky do značné míry kopírují celkové trendy deklinačního spádu těchto tří skupin. I s ohledem na to, co bylo naznačeno výše v této kapitole (tj. že průměrné hodnoty vyjadřující spád regresní přímky v rámci mladší věkové skupiny se prakticky neliší), jsou však rozdíly mezi zkoumanými regiony mnohem hlubší. Plzeňský region tak vykazuje průměrný spád křivky $-2,582$ ST/s, což je asi o tři desetiny výraznější spád než činil celkový průměr mluvčích z Plzně, starších i mladších. Hodnoty pro zbývající dva regiony – Břeclavsko a Štítecko – jsou adekvátně tomu nižší než celkové průměry ($-1,542$ ST/s, resp. $-1,606$ ST/s, oproti celkovým $-1,816$ ST/s, resp. $-1,789$ ST/s). V podrobnějších analýzách starší skupiny mluvčích všech tří regionů, tedy porovnání starších 50 let s vyřazením mužů, respektive žen, bez úseků s otázkami a po vyřazení úseků kratších než 3 takty, se tento trend – až na jednu výjimku – s adekvátním odstupem od celkového průměru opakoval. Onou výjimkou jsou průměrné hodnoty spádu deklinační křivky pro tři skupiny mluvčích starších 50 let bez úseků kratších než 3 takty (viz graf 4.11): mluvčí všech tří regionů zde vykazují srovnatelné průměrné hodnoty spádu, jaké vykazovaly ve stejné omezené porovnání, tj. po vyřazení úseků kratších než 3 takty, ovšem bez omezení z hlediska věku. Znovu se nabízí vysvětlení silného vlivu velmi dlouhých NÚ, v rámci nichž dochází k deklinačnímu přenastavení, a tím k vyrovnávání regresní přímky a jistému zastření rozdílů mezi mluvčími, potažmo regiony.

V dalším kroku jsme se, s využitím položkové analýzy, věnovali porovnávání průměrných hodnot směrnic breclavské, plzeňské a štítecké skupiny mluvčích pro NÚ 1–20. I tato srovnání potvrdila, že zdánlivě jednoznačný trend, tj. že skupina označená jako PL (mluvčí z Plzně a okolí) obvykle vykazuje nejvyšší, myšleno nejvýraznější průměrný deklinační spád, zatímco mluvčí z Břeclavska a Štítecka lze označit za srovnatelné (přičemž z dat není možné vyčíst jednoznačný trend, že by jeden ze dvou zbývajících regionů měl být mírně vyšší či nižší spád oproti druhému), je při podrobnějším zkoumání mnohem komplikovanější. Na tomto místě shrneme ty nejzajímavější výsledky, jimž jsme se nevěnovali v první části této kapitoly:

Pro NÚ 3 (NÚ 3: *Kdy ho budeš psát?*) je typická extrémně vysoká rozkolísanost dat: vedle hodnot přes 14 ST/s se zde objevují výrazně kladné hodnoty (9 ST/s apod.). Vysoká variabilita dat je přitom na tomto úseku příznačná pro všechny zkoumané regiony. Nejvýraznější spád deklinační křivky se objevuje u vzorku plzeňských mluvčích (-4,816 ST/s), následuje Štítecko (-3,793 ST/s) a s ještě výraznějším odstupem pak Břeclavsko (-2,543 ST/s). Výrazný rozdíl především mezi břeclavskou a plzeňskou skupinou připisujeme právě výrazným kladným hodnotám, jež se objevují především ve skupině břeclavských mluvčích, těchto několik extrémů „táhne“ průměrný spád celé skupiny (ve skupině plzeňských mluvčích jsem takovou mezní hodnotu zaznamenali jen jednu: PLUC, 6,771 ST/s). Několik břeclavských respondentů kromě toho daný úsek realizuje jako zjišťovací otázku, můžeme spekulovat, že tak činili pod vlivem předcházejícího NÚ – zjišťovací otázky (NÚ 2: *Milánku, už máš hotový úkol?*). Zejména starší mluvčí z Plzně naopak úsek realizovali dosti pravidelně s výraznou regresí (kladná hodnota se v rámci toho vzorku objevuje pouze jednou a je jen málo výrazná – PVPC), často expresivně, s funkcí spíše příkazu než doplňující otázky. To by vysvětlovalo průměrné hodnoty spádu deklinační křivky pro tři skupiny mluvčích starších 50 let, pro NÚ 3, jež ilustruje graf 4.32. Plzeň se zde od zbývajících regionů liší ještě mnohem výrazněji než v případě výše popsaného srovnání, které zahrnuje i mladší věkovou skupinu.

Hodnoty pro NÚ 6 (NÚ 6: *Například vztažné věty, čárky před „a“ a podobně.*) jsou pro všechny tři regiony relativně vyrovnané. Na tomto místě se úseku věnujeme zejména proto, že jsme se zde často setkávali s jistými potížemi s porozuměním NÚ, a z toho plynoucími chybami ve členění na promluvvé úseky. Přestože byli respondenti na tuto pasáž výslovně upozorňováni a měli možnost si text předem i několikrát přečíst, opakovaně zde docházelo zejména k neporozumění „zdvojené“ spojce „a“.

V případě NÚ 7 (NÚ 7: *Vlastně jsem tě chtěl poprosit, jestli mi s tím nepomůžeš.*) můžeme nejvýraznější spád pozorovat ve skupině plzeňských mluvčích (-1,983 ST/s), nejméně výrazný u mluvčích z Břeclavska (-1,424 ST/s). Štítecko (-1,679 ST/s) se pohybuje někde mezi těmito dvěma regiony. Na základě podrobnějších analýz můžeme říci, že skupina břeclavských a štíteckých mluvčích by nejspíš vykazovala hodnoty srovnatelné, nebýt mluvčí BMJA, která na tomto úseku znovu „táhne“ průměrnou hodnotu spádu nahoru, do méně výrazných čísel. Průměrné spády regresní

přímky pro NÚ 7 vedle toho ovlivnily ještě dvě skutečnosti: mluvčí ze Štítů a z Břeclavi na tomto úseku realizují mnohem více pauz, plzeňští mluvčí naproti tomu daný úsek často pronášeli ve zvýšeném tempu a pauzám se spíše vyhýbali.

Mezi průměrnými hodnotami pro NÚ 10 (NÚ 10: *Jak dlouho nám ten úkol zabere?*) vyniká zejména ta pro břeclavskou skupinu: nejvýraznější spád lze pozorovat ve skupině plzeňských mluvčích (-1,508 ST/s), následuje Štítecko (-1,276 ST/s) a s ještě výraznějším odstupem právě Břeclav a okolí (-0,624 ST/s). Více než 46 % mluvčích z Břeclavi přitom na NÚ 10 vykazuje kladnou hodnotu spádu (v ostatních porovnávaných skupinách je to na tomto NÚ maximálně necelých 21 %), daný úsek je jimi totiž často realizován opět jako zjišťovací otázka, vyjádřená kladnou hodnotou „spádu“.

Výrazně odlišné hodnoty břeclavské a plzeňské skupiny ve srovnání se skupinou štíteckou na NÚ 11 (NÚ 11: *Bude to těžké?*) zřejmě ovlivnili někteří respondenti břeclavské skupiny, kteří daný úsek nerealizovali jako otázku (myšleno zjišťovací; ve zmíněných skupinách nebyly výjimkou ani hodnoty kolem minus deseti půltónů za sekundu), respektive mluvčí z Plzně, u nichž jsme zde zaznamenali tzv. plzeňské zpívání (viz str. 24–25).

Všichni tito plzeňští mluvčí přitom patří do starší skupiny mluvčích, tímto netypickým a do jisté míry nivelizačním melodickým průběhem si tak vysvětlujeme i hodnoty, jež ilustruje graf 4.33 (hodnoty spádu deklinační křivky pro tři skupiny starších 50 let pro NÚ 11, kde se v regionech Břeclav a Štíty směrnice deklinační křivky pohybuje v kladných číslech, v případě Plzně je průměrný spád záporný). Kromě toho se na této průměrné – záporné – hodnotě spádu nepodílela mluvčí PJAA, která patří mezi mladší respondenty a jež na NÚ 11 vykazuje hodnotu 10,866 ST/s. Nejvýraznější zápornou hodnotu břeclavské skupiny (bezmála -11 ST/s), která do jisté míry táhla hodnoty pro NÚ 11 v porovnání všech mluvčích bez rozdílu věku, přitom znovu nese mluvčí z mladší věkové skupiny. Průměrný „spád“ (ve výsledku vlastně vzestup) regresní přímky pro starší věkovou skupiny tak opět do značné míry ovlivnila i ona, respektive její nepřítomnost v této skupině.

Na NÚ 14 (NÚ 14: *Chtěl bych začít co nejdřív.*) se nejvýraznější spád deklinační křivky objevuje u vzorku břeclavských mluvčích (-4,277 ST/s), následuje Plzeň (-3,965 ST/s) a s ještě o něco výraznějším odstupem Štítecko (-3,539 ST/s). Nejméně výraznou

průměrnou hodnotu štíteckého regionu připisujeme mj. několika mluvčím, kteří na tomto úseku měli jisté problémy s plynulostí, NÚ dělili na více deklinačních úseků, a i u tak krátkého úseku tak docházelo k tzv. přenastavení (viz str. 16). U mluvčích ze Štítů a okolí se v rámci tohoto NÚ neobjevují hodnoty překračující -7,5 ST/s, zatímco u ostatních skupin jsme zaznamenali i hodnoty přes -11 ST/s; tyto pak zbylé dva regiony táhnou k výraznější průměrné hodnotě.

I průměrné hodnoty NÚ 17 (NÚ 17: *Včera jsem dal čtyři góly.*) do značné míry ovlivnilo několik extrémů, velmi vysoké, tj. výrazné hodnoty (-7 ST/s a víc) se objevily zejména ve skupině plzeňských respondentů (s takto výraznou hodnotou jich je zde celkem 7), zatímco ve skupině ze Štítů a z Břeclavi jsme takové mluvčí napočítali jen tři, respektive jednoho. Zmíněné plzeňští mluvčí (často ženy) se v závěru tohoto úseku dostávají velmi rychle velmi nízko (u žen pokles F0 představuje i více než 150 Hz, z 250 Hz na slově „začít“ na finálních 100 Hz). Nemůžeme tedy říci, že by plzeňští mluvčí úsek obvykle začínali výš než ostatní, v řadě případů se ale v závěru dostávají níž než ti ze Štítů a Břeclavi. Vedle toho hraje u tohoto regionu (PL) znovu značnou roli zvýšené tempo několika respondentů, respektive nižší tempo mluvčích ze zbývajících oblastí.

NÚ 20 (NÚ 20: *Neboj se, dám pozor na auta.*) se podobně jako některé předchozí vyznačoval dosti rozkolísanými daty, i velice podobné hodnoty přitom za sebou skrývají výrazně jiný melodický průběh. Můžeme shrnout, že za nižšími hodnotami spádu (myšleno málo výraznými) pravidelně stojí pauzy a členění úseku na dvě víceméně samostatné deklinační jednotky (obě zakončené ukončujícím klesavým melodémem), častěji se zde objevují i již několikrát zmíněné potíže s plynulostí projevu, a to především ve štítecké skupině. Podobné hodnoty byly pozorovány i u úseků, které se vyznačovaly výrazným melodickým vzestupem na slově „dám“.

Na základě výše řečeného lze shrnout, že kratší úseky vycházejí z našich analýz jako mnohem víc rozkolísané, můžeme u nich pozorovat větší rozptyl hodnot. Jen částečně se tak potvrdilo to, co říká Gussehoven, 2004, a totiž že čím je promluva kratší, tím je celkový pokles strmější. Vedle výrazných hodnot vyjadřujících strmý spád regresní přímky se totiž objevily i hodnoty mnohem méně výrazné, mnohdy blížící se nule či dokonce kladné. Roli zde zřejmě hrál závěrečný melodém, který jsme z analýz

regresní přímky nevypouštěli, respektive kontext – stejně jako v řeči spontánní v něm tato tendence může být méně zřejmá.

Naopak se potvrdilo, co říká Volín (2008a), totiž že vedle délky jednotky má na deklinační křivku vliv i řečový styl, struktura textu a v neposlední řadě i postoj mluvčího.

Potvrdila se též teze Vaissièrové (1983), tj. že normální rozsah variace F0 (v rámci něhož dochází k lokáním vzestupům a poklesům) se obecně zužuje jako funkce času – lokální maxima a minima se v jednoduché oznamovací větě od počátku do konce snižují, přičemž hodnoty lokálních maxim klesají strměji než hodnoty lokálních minim. Jak jsme již uvedli výše, toto snižování se objevuje nejen v „jednoduchých oznamovacích větách“, jak uvádí Vaissièrová, ale i v otázkách a složitějších syntaktických konstrukcích – pokud jsou normálně členěny na jednotky významově spojené.

Vedle toho, že jsme v předchozí kapitole shrnuli souhrnné ukazatele a podrobněji zkoumali položky, kde došlo k výrazným výkyvům v hodnotách u jednoho mluvčího, respektive se takové výkyvy objevily v rámci jedné položky (úseku), jsme se zde zabývali i konzistentností mluvčích a jejich zastoupením ve zkoumaných třech regionech. Došli jsme k závěru, že jsou zkoumané regiony v rámci konzistentních, nekonzistentních a nevyhraněných mluvčích zastoupeny rovnoměrně: mezi konzistentními mluvčími převažují mluvčí z Plzeňska a Štítce (36 %, resp. 38,5 %), respondenti z Břeclavi a okolí jsou v ní zastoupeni výrazně méně (23 %). Celou polovinu konzistentních mluvčích z Břeclavska navíc tvoří „méně jednoznačně“ konzistentní mluvčí, tj. ti, kteří se od majoritní podskupiny liší ve čtyřech případech (v případě štítecké a plzeňské skupiny je to vždy nejvýše jedna třetina příslušných konzistentních mluvčích).

Kromě toho jsme zjistili, že konzistentní mluvčí z Plzeňska spadají v 78 % do tzv. červené podskupiny, tedy podskupiny s vysokými (nejvíce výraznými) hodnotami vyjadřujícími spád regresní přímky. Naproti tomu 70 % konzistentních štíteckých respondentů patří do tzv. zelené podskupiny, tj. té s nejnižšími, nejméně výraznými hodnotami spádu. V případě břeclavské skupiny není patrný žádný takový trend. K tomu je ovšem nutno dodat ještě dvě skutečnosti:

a) Některé analyzované mluvčí ze Štítecka lze z hlediska plynulosti a přirozenosti projevu označit za poněkud problematické: jako by měli při čtení jednotného textu potíže se zrakem, pochopením textu; docházelo u nich k častým změnám tempa, obvykle k jeho snižování, častěji realizovali delší pauzy atp.

b) Naproti tomu někteří plzeňští mluvčí měli tempo prakticky v rámci všech NÚ nadprůměrné, jako extrémní se v tomto ohledu jeví mluvčí PRPA (mladší věková skupina, konzistentní, s velmi výrazným průměrným spádem). Jak již bylo naznačeno výše, sama ovšem hlavní trend vyplývající z našich analýz (tedy že nejvýraznější průměrný deklinační spád vykazují mluvčí z Plzeňska) nezpůsobila – viz srovnání mladších podskupin respondentů ze všech tří zkoumaných oblastí: zde by se tato eventualita nutně projevila.

Lze tedy shrnout, že hlavní trend vyplývající z výsledků této práce, tedy že skupina označená jako PL (mluvčí z Plzně a okolí) obvykle vykazuje nejvyšší, tj. nejvýraznější průměrný deklinační spád, zatímco mluvčí z Břeclavska a Štítecka lze označit za srovnatelné, jsme mohli uspokojivě vysvětlit teprve poté, co jsme jednotlivé položky podrobili detailnější analýze (tedy prozkoumali, co přesně se děje „v těle“ intonačních frází, jak jednotlivé NÚ skutečně znějí, případně jakou mají funkci). Původní předpoklad zněl, že za výraznějším spádem regresní přímky plzeňské skupiny stojí relativně jednoznačný a pravidelný trend typický pro tuto skupinu, např. že mluvčí z Plzně a okolí obvykle začínají NÚ relativně vysoko posazenou melodií, případně že v závěru s melodií výrazně (výrazněji než ostatní respondenti) klesají. Položkovou analýzou se toto nepotvrdilo, alespoň ne v takové míře, abychom o tomto jevu mohli mluvit jako o rozšířeném a pravidelném. Ukázalo se však, že někteří plzeňští mluvčí text realizovali ve zvýšeném, občas doslova zběsilém tempu (vyšším než zbývající dvě skupiny mluvčích), naopak u štítecké skupiny docházelo spíše ke snižování průměrného tempa, což přisuzujeme zejména několika mluvčím ze Štítů a okolí, kteří vykazovali jisté potíže s četbou a pochopením textu, častěji docházelo k přechůdkům a následným opravám, NÚ byly přerušované pauzou, členěny na několik deklinačních úseků apod. V rámci skupiny břeclavských mluvčích se zase relativně často objevovaly neukončující melodémy tam, kde si text žádal pokles melodie. Častěji než mluvčí ve zbývajících regionech také břeclavští respondenti otázky (myšleno zjišťovací) nerealizovali jako otázky, nýbrž obvykle jako neutrální věcnou výpověď s finálním ukončujícím melodémem klesavým.

S trochou nadsázky bychom tak na základě výše řečeného mohli říci, že mluvčí z Plzně a okolí ve svém projevu realizovali méně chyb, především prozodických, než zbývající dvě skupiny respondentů. Ukázalo se, že nahrávané osoby nejsou zcela vyrovnané a bezvýhradně srovnatelné: starší věková skupina plzeňských mluvčích je například v průměru mladší než odpovídající skupiny z Břeclavi a Štítů (v rámci starších plzeňských mluvčích se např. objevuje jen jeden šedesátník, zatímco v břeclavské a štítecké jich je 5, respektive 3). Za tím s největší pravděpodobností stojí fakt, že zatímco v Plzni autorka bydlí a má zde široký okruh přátel a známých, z nichž mohla respondenty vybírat, ve Štítech a Břeclavi byla při jejich výběru odkázána na pomoc rodičů, respektive přátel, a většinu z nich až do okamžiku samotného nahrávání neznala.

Z právě řečeného vyplývají i největší omezení předkládané studie: prvním z nich je relativně malý vzorek respondentů. Ač se celkových 74 osob nemusí jevit jako malé číslo, štěpením s ohledem na věk, pohlaví a další faktory jeho přesvědčivost klesá (viz např. graf 4.33, který v součtu srovnává pouhých 38 položek). Vedle toho by se případná další zkoumání měla soustředit spíše na starší respondenty – zatímco u mladší věkové skupiny se průměrné hodnoty vyjadřující spád deklinační křivky pro všechny tři regiony srovnaly, u starších mluvčích byly velmi výrazné.

8 Závěr

Z bohatých prozodických jevů jsem si pro svou práci vybrala oblast intonace, konkrétně gravitační intonační jevy. Tyto jsem se rozhodla zkoumat s ohledem na geografický původ mluvčích. Jmenovitě jsem se zaměřila na tři české regiony: Plzeňsko, Štítecko a Břeclavsko.

V úvodních pasážích práce jsou vysvětleny základní koncepty týkající se intonace, intonační variability a gravitačních jevů v intonaci. Vedle toho je zde přehled literatury věnující se dialektologickému popisu tří zkoumaných nářečních oblastí a výběrový dialektologický popis těchto regionů. Dostupné dialektologické popisy se přitom věnují především segmentální rovině jazyka, případně lexiku, oblast intonace až na výjimky zcela opomíjejí.

Po nastudování a zpracování literatury týkající se zkoumaného problému jsem přímo v terénu pořídila zvukové záznamy čteného textu. Z každé ze tří zkoumaných oblastí byly pořízeny dva vzorky řečového materiálu: jedna skupina spadala do věkového pásma 20–30 let, druhé 50–65 let. Tento materiál byl následně označován s ohledem na syntakticko-sémantickou strukturu a připraven k extrakci parametrů gravitačních intonačních jevů. Získaná data byla analyzována především s ohledem na rozdíly mezi jednotlivými nářečními oblastmi. Nálezy byly dále přehledně prezentovány (především prostřednictvím grafů) a okomentovány.

Výsledky práce přinesly následující zjištění: skupina mluvčích z Plzně a okolí obvykle vykazuje nejvyšší, tj. nejvýraznější průměrný deklinační spád, mluvčí z Břeclavska a Štítecka lze označit za srovnatelné. Vedle toho bylo zjištěno, že od hlavního trendu se odlišuje především mladší věková skupinu respondentů, většina velmi dlouhých úseků a zjišťovací otázky. Pravděpodobné příčiny těchto zjištění byly podrobně vysvětleny v diskusi; pokud bychom je měli stručně shrnout, lze říci, že položková analýza vyloučila, že by popsany hlavní trend způsobovalo několik respondentů, skupina plzeňských mluvčích byla vyhodnocena jako relativně konzistentní a vyrovnaná. Naopak u štítecké skupiny docházelo k častým výkyvům hodnot: někteří zdejší mluvčí vykazovali jisté potíže s četbou a pochopením textu,

následkem čehož u nich častěji docházelo k přerokům a následným opravám, NÚ byly přerušované pauzou, členěny na několik deklinačních úseků apod. V rámci skupiny břeclovských mluvčích se zase například relativně často objevovaly neukončující melodémy tam, kde text předepisoval melodém ukončující klesavý.

Z právě řečeného vyplývají i největší omezení předkládané práce: prvním z nich je relativně malý vzorek respondentů. Celkových 74 osob bylo s ohledem na věk, pohlaví a další faktory štěpeno na relativně málo početné skupiny mluvčích. Vedle toho by se případná další zkoumání měla soustředit spíše na starší respondenty – zatímco u mladší věkové skupiny nevykazovaly průměrné hodnoty vyjadřující spád regresní přímky mezi zkoumanými regiony žádný rozdíl, u starších mluvčích byly rozdíly mnohem nápadnější. Tito (starší) respondenti by ovšem s ohledem na konzistentnost a srovnatelnost vzorku měli být vybíráni pečlivěji, než tomu bylo v případě této práce.

9 Seznam použité literatury

Balhar, J. & Jančák, P. & kol. (1992–2002). Český jazykový atlas 1 – 4. Praha: Academia.

Bělič, J. (1972a). Nástin české dialektologie. Praha: SPN.

Bělič, J. (1972b). K předhistorickým nářečním rozdílům v oblasti českého jazyka. Přednášky v XV. běhu LŠSS v roce 1971. Praha: SPN.

Bělič, J. (1972c). Některé výtěžky zkoumání městské mluvy v oblasti českého jazyka. Přednášky z XV. běhu LŠSS v roce 1971. Praha: SPN.

Bělič, J. (1988). Přehled nářečí českého jazyka, Praha: FF UK.

Čechová, M. & kol. (1997). Stylistika současné češtiny. Praha: ISV.

Dialektologie. Retrieved from http://kcjl.upol.cz/zshml/dialektologie_prednaska.pdf. 29. 3. 2014.

Gussenhoven, C. (2004). The Phonology of Tone and Intonation. Cambridge: Cambridge University Press, s. 97–122.

Havránek, B. (1934). Nářečí česká. Československá vlastivěda III. – Jazyk. Praha: Sfinx, s. 84–218.

Hirst, D. & Di Cristo, A. (1998). Intonation Systems: A Survey of Twenty Languages. In: Intonation systems. Cambridge: Cambridge University Press, s. 1–44.

Chloupek, J. (1971). Aspekty dialektu. Brno: Universita J. E. Purkyně.

Jančák P. (1966). Západočeský intonační typ, tzv. „plzeňské zpívání“. Acta Universitatis Carolinae – Philologica, sv. 1–3. Slavica Pragensia, sv. 8., s. 107–121.

Krčmová, M. (1997). Současná běžná mluva v českých zemích. In: F. Daneš (Ed.), Český jazyk na přelomu tisíciletí. Praha: Academia.

Michálková, V. (1971). Studie o východomoravské nářeční větě. Praha: Academia.

- Palková, Z. (1992). Fonetika a fonologie češtiny. Praha: Karolinum, s. 148–169 a 269–319.
- Palková, Z. (1997). Neutrální a příznaková intonace v češtině. Přednášky z XL. běhu LŠSS. Praha: Karolinum.
- Roach, P. (1983). English Phonetics and Phonology. Cambridge: CUP, s. 133–181.
- Šembera, V. A. (1964). Základové dialektologie československé. Vídeň: vlastním nákladem 1864, s. 66–67.
- Terken, J. (1991). Fundamental frequency and perceived prominence of accented syllables. *Journal of the Acoustical Society of America*, 89, s. 1768–1776.
- Utěšený, S. (1960). Nářečí přechodného pásu česko-moravského. Praha: ČSAV.
- Vaissière, J. (1983). Language-Independent Prosodic Features. In: A. Cutler & D. R. Ladd (Ed.), *Prosody: Models and Measurements* (s. 53–66). Berlin: Springer-V.
- Volín, J. (2008a). Downtrends in Standard British English Intonation, *Forum Phonicum* 74, Frankfurt am Main: Hector.
- Volín, J. (2008b). Z intonace čtených zpravodajství: výška první slabiky v taktu. *Čeština doma a ve světě* 3–4/2008, s. 89–96.
- Volín, J. (2009). Extrakce základní hlasové frekvence a intonační gravitace v češtině. *Naše řeč* 92, č. 5, s. 227–239.
- Voráč, J. (1976). Jihozápadočeská podskupina. In: A. Lamprecht & kol., *České nářeční texty*. Praha: SPN, s. 40–68.
- Voráč, J. (1992). Nářečí. In: L. Klimeš & kol., *Západočeská vlastivěda – Jazyk*. Plzeň: Západočeské nakladatelství.

10 Seznam obrázků

Obr. 1 Rozdíl mezi deklinací a katatezí

Obr. 2 Kontura F0 se dvěma regresními přímkami zachycujícími gravitační trend

Obr. 3 Základní rozdělení českých nářečí

11 Seznam příloh

- Příloha 1 Stručný přehled respondentů s údaji o pohlaví, věku a případných cizích jazycích, jimiž hovoří
- Příloha 2 Text „MILÁNEK“
- Příloha 3 Konzistentnost mluvčích v rámci srovnatelných NÚ a kategorizace vzorku do tří podskupin: na nízké, střední a vysoké hodnoty vyjadřující spád regresní přímky

Příloha 1

Přehled respondentů s údaji o pohlaví, věku a případných cizích jazycích, jimiž hovoří

Mluvčí	Oblast	Pohlaví	Věk	Cizí jazyky
BHFA	Břeclav	F	29	
BLKC	Břeclav	M	26	
BLDA	Břeclav	F	27	
BISA	Břeclav	F	25	
BISE	Břeclav	F	29	
BZDC	Břeclav	M	23	AJ
BJIC	Břeclav	M	28	AJ
BPEC	Břeclav	M	22	AJ
BGAA	Břeclav	F	25	AJ
BJMA	Břeclav	F	24	
BMMC	Břeclav	M	22	
BSDC	Břeclav	M	30	
BHAA	Břeclav	F	25	AJ, NJ
BPFC	Břeclav	M	30	
BJDC	Břeclav	M	55	
BANA	Břeclav	F	65	
BVVC	Břeclav	M	64	
BBFA	Břeclav	F	63	
BSFC	Břeclav	M	61	
BVDA	Břeclav	F	51	
BIVA	Břeclav	F	51	NJ
BJSA	Břeclav	F	55	
BMJA	Břeclav	F	56	
BHAE	Břeclav	F	50	
BMSC	Břeclav	M	52	
BJPC	Břeclav	M	64	
PADA	Plzeň	F	21	AJ
PJAA	Plzeň	F	23	AJ
PRPA	Plzeň	F	25	NJ, RJ, AJ
PTAA	Plzeň	F	22	AJ
PFIC	Plzeň	M	27	NJ
PHPC	Plzeň	M	30	NJ
PJNC	Plzeň	M	28	AJ, NJ
PLUC	Plzeň	M	27	AJ, NJ
PHDC	Plzeň	M	23	AJ
PVSC	Plzeň	M	29	AJ, NJ
PWAA	Plzeň	F	21	AJ
PSEA	Plzeň	F	21	AJ

Mluvčí	Oblast	Pohlaví	Věk	Cizí jazyky
PZPA	Plzeň	F	52	
POKC	Plzeň	M	61	
PESA	Plzeň	F	50	
PVKC	Plzeň	M	51	
PFHC	Plzeň	M	50	
PMBA	Plzeň	F	58	
PPKA	Plzeň	F	52	
PMLC	Plzeň	M	55	
PIZA	Plzeň	F	50	
PVPC	Plzeň	M	53	
PPVC	Plzeň	M	52	AJ, NJ
SJBC	Štítý	M	23	AJ, NJ
SMTA	Štítý	F	25	
SPTC	Štítý	M	30	NJ
SJKC	Štítý	M	24	AJ, NJ, SVE
SEZA	Štítý	F	24	AJ, FR
SOVA	Štítý	F	24	AJ
SZKA	Štítý	F	22	NJ, AJ
SMVA	Štítý	F	26	NJ, RJ
SEPA	Štítý	F	22	AJ, NJ
SLPC	Štítý	M	24	NJ
SMPO	Štítý	F	28	NJ
SJGC	Štítý	M	20	AJ
SMPC	Štítý	M	30	AJ
SIPA	Štítý	F	50	
SZPA	Štítý	F	65	NJ
SJGA	Štítý	F	51	
SHZA	Štítý	F	51	NJ
SPKC	Štítý	M	61	NJ
SAPA	Štítý	F	51	
SAPO	Štítý	F	50	
SLPB	Štítý	M	56	
SJHC	Štítý	M	53	
SJPC	Štítý	M	51	
SEJA	Štítý	F	54	
SVVC	Štítý	M	61	FR
SJGB	Štítý	M	52	

Příloha 2

Text „MILÁNEK“

Maminka se zeptala Milana:

„Milánku, už máš hotový úkol? Kdy ho budeš psát?“

Milan chvilku přemýšlel, a pak odpověděl:

„Já musím napsat pár souvětí na Říhovou, kde budou nějaké gramatické figle. Například vztažné věty, čárky před ‚a‘ a podobně. Vlastně jsem tě chtěl poprosit, jestli mi s tím nepomůžeš.“

„Můžeme se na to mrknout klidně hned,“ řekla maminka. „Jen bych dala vařit vodu na čaj a podívám se, jestli máme citróny. Jak dlouho nám ten úkol zabere? Bude to těžké?“

„No, mají tam být i různé příklady na zastaralou a knižní slovní zásobu. Skoro půlku jsem už ve škole udělal, ale moc dobře mi to nešlo. Chtěl bych začít co nejdřív. Až budu hotov, došel bych ti do lékárny pro ten *PNEUMOCYT*.

A potom půjdu hrát fotbal. Včera jsem dal čtyři góly. Nebýt Láďových faulů, mohlo jich být víc. Jen míč budu muset přifouknout. Neboj se, dám pozor na auta.“

Příloha 3

Konzistentnost mluvčích v rámci srovnatelných NÚ a kategorizace vzorku do tří podskupin: na nízké, střední a vysoké hodnoty vyjadřující spád regresní přímky

mluvci	NU 1	NU 4	NU 6	NU 7	NU 8	NU 14	NU 16	NU 17	NU 18	NU 19	NU 20		prumer	smodch
BANA	-3,171	-2,075	-0,922	-1,316	-3,325	-6,616	-4,251	-4,079	-0,823	-3,777	-1,414		-2,888	1,780
BBFA	-4,600	-1,887	-0,267	-1,487	-2,794	-2,755	-5,687	-3,126	-0,300	-1,931	-2,552		-2,49	1,633
BGA	-5,162	-3,366	-0,755	-2,435	-2,904	-6,472	-4,843	-4,139	-2,140	-3,536	-2,892		-3,513	1,583
BHAA	-4,655	-3,591	-0,199	-1,395	-3,659	-5,099	-5,408	-5,236	-0,265	-1,129	-0,908		-2,868	2,105
BHAE	-2,266	-2,397	-0,290	-1,126	-2,438	-3,766	-2,663	-2,887	-0,713	-1,413	-0,801		-1,887	1,084
BHFA	-5,718	-2,365	0,149	-1,150	-1,182	-1,513	-2,850	-4,053	-0,623	-1,615	-2,393		-2,119	1,649
BISA	-6,170	-2,576	-1,079	-2,315	-3,424	-5,050	-4,867	-6,022	-2,118	-2,471	-1,918		-3,455	1,770
BISE	-3,409	-2,778	-0,422	-1,319	-1,995	-5,748	-4,095	-3,229	-0,512	-3,840	-0,789		-2,537	1,707
BIVA	-9,364	-2,906	-1,925	0,327	-3,179	0,917	-7,449	-1,433	-1,784	-3,737	0,533		-2,727	3,225
BJDC	-1,573	-2,622	-0,614	-1,416	-2,022	-1,718	-5,720	-3,476	-0,659	-0,349	-0,942		-1,633	1,889
BJIC	-6,423	-3,005	-1,385	-1,053	-3,730	-4,410	-5,676	-2,324	-0,304	-3,288	-1,500		-3,009	1,946
BJMA	-3,090	-3,573	-1,936	-2,251	-2,757	-2,086	-3,908	-4,857	-0,951	-3,066	-0,649		-2,777	1,248
BJPC	-1,958	-0,720	-0,537	-1,124	-2,756	-3,060	-1,463	-3,417	-0,349	-0,240	-0,928		-1,505	1,132
BJSA	-4,506	-2,888	-0,548	-1,760	-3,468	-2,693	-4,100	-2,417	-1,238	-1,672	-3,153		-2,586	1,212
BLDA	-5,320	-2,098	-1,480	-2,682	-3,659	-5,636	-5,673	-4,998	-0,566	-2,405	-1,411		-3,266	1,875
BLXC	-2,159	-1,901	-0,863	-1,111	-2,465	-3,190	-2,694	-1,379	0,836	-1,757	-0,928		-1,601	1,101
BMJA	-3,275	-1,944	-0,477	2,501	-2,952	-0,617	-5,507	-4,564	0,540	-3,884	0,401		-1,798	2,474
BMMC	-2,733	-2,559	-1,025	-1,455	-2,636	-5,026	-5,761	-4,855	-0,333	-2,449	-1,795		-2,784	1,738
BMSC	-3,389	-1,172	-0,354	-0,737	-1,923	-3,545	-3,862	-5,435	-0,698	-2,136	0,175		-2,031	1,758
BPEC	-1,283	-1,077	-0,411	-1,150	-2,238	-3,503	-4,585	-3,233	-0,474	-1,263	-1,461		-1,967	1,347
BPFCE	-3,217	-2,735	0,027	-1,473	-1,599	-5,082	-10,343	-1,946	-0,710	-4,148	-0,672		-2,076	2,912
BSDC	-4,436	-3,067	-2,646	-2,987	-3,900	-6,207	-8,059	-9,125	-1,669	-2,448	-3,880		-4,525	2,400
BSFC	-3,166	-2,865	-0,652	-2,035	-4,655	-7,550	-6,895	-5,268	-0,866	-3,709	-5,947		-3,964	2,319
BVDA	-2,721	-4,327	-1,140	-2,218	-1,141	-5,639	-3,123	-5,247	-0,803	-1,412	-1,044		-2,619	1,760
BVVC	-7,476	-4,383	-0,633	-2,561	-1,957	-9,304	-6,203	-2,239	-2,087	0,263	-4,552		-3,739	2,955
BZDC	-4,031	-1,408	-1,051	-1,302	-2,879	-4,415	-5,959	-3,025	-0,995	-2,175	-2,399		-2,694	1,584
PADA	-2,294	-1,614	-1,484	-1,886	-1,895	-0,200	-4,895	-3,433	-1,488	-2,982	-1,621		-1,725	1,236
PESA	-4,803	-4,652	-0,447	-0,683	-1,356	-2,325	-4,637	-2,174	-1,138	-1,699	-1,362		-2,213	1,637
PFHC	-2,820	-2,016	-0,203	-1,305	-2,448	-2,676	-4,460	-3,180	-0,384	-1,269	-1,424		-2,017	1,263
PFIC	-4,229	-1,811	-0,642	-0,593	-1,491	-1,948	-2,923	-2,963	-1,075	-1,340	-1,613		-1,875	1,102
PIZA	-5,798	-4,296	-1,584	-3,348	-2,349	-1,538	-9,036	-2,457	-3,064	-5,372	-1,146		-3,427	2,679
PJKC	-7,589	-3,572	-0,879	-1,583	-1,364	-4,827	-6,589	-7,557	-1,439	-4,157	-2,989		-3,868	2,511
PMBA	-4,671	-2,368	-0,443	0,088	-1,607	-1,217	-1,839	-6,489	0,519	-1,343	-1,975		-1,941	2,043
PMLC	-3,365	-1,577	-1,078	-2,149	-2,345	-3,602	-3,150	-5,418	-1,640	-3,782	-3,773		-2,898	1,272
POKC	-10,5112	-2,979	-1,340	-3,336	-4,172	-11,235	-6,007	-10,044	-1,686	-4,470	-2,632		-5,31	3,639
PPKA	-8,253	-4,539	-2,621	-2,814	-3,433	-8,256	-6,021	-0,990	-2,888	-2,632			-4,433	2,443
PPVC	-4,690	-2,229	-1,872	-2,578	-3,340	-5,499	-10,927	-8,070	-2,770	-7,215	-3,362		-4,777	2,881
PVVC	-5,303	-4,832	-1,179	-0,980	-3,996	-5,002	-4,903	-8,025	-1,191	-2,781	-4,532		-3,884	2,168
PVLA	-6,360	-2,897	-0,111	-1,768	-3,358	-8,258	-6,070	-5,087	-0,726	-1,603	-0,119		-3,305	2,777
PVPC	-6,238	-3,431	-1,320	-0,779	-2,654	-5,921	-6,468	-4,856	-1,681	-2,983	-2,106		-3,494	2,059
PZPA	-4,998	-2,715	-0,992	-2,535	-3,210	-2,703	-6,186	-2,160	-0,963	-4,758	-2,162		-3,007	1,650
PHDC	-4,968	-4,392	-2,149	-2,222	-2,997	-5,955	-0,993	-4,527	2,016	-4,205	-1,498		-3,677	2,258
PHPC	-4,233	-2,927	-1,167	-2,251	-2,619	-4,777	-4,512	-5,415	-1,517	-4,326	-0,758		-3,19	1,601
PJAA	-6,515	-3,382	-0,438	-1,566	-1,271	0,758	-1,849	-2,892	0,611	-4,446	-1,094		-1,629	2,180
PJNC	-3,444	-2,049	-0,838	-3,840	-2,003	-5,711	-5,189	-1,971	-0,826	-4,566	-2,450		-2,086	1,678
PLUC	-3,756	-2,433	-0,682	-1,086	-2,630	0,309	-5,457	-2,631	-1,003	-4,687	-0,983		-2,228	1,798
PRPA	-8,809	-7,768	-2,805	-5,521	-3,414	-7,475	-11,415	-9,337	-2,135	-4,807	-4,316		-6,187	2,995
PSEA	-2,263	-1,526	-0,793	-1,661	-2,579	-5,696	-4,503	-7,660	-0,638	-4,927	-1,116		-2,515	2,316
PTAA	-4,590	-3,507	-2,417	-2,080	-3,006	-2,867	-7,154	-4,492	0,186	-5,048	-2,031		-2,974	1,931
PVSC	-7,169	-3,880	-0,504	-2,213	-2,023	-4,194	-7,665	-3,527	-0,608	-5,168	-0,106		-3,197	2,583
PWAA	-3,753	-4,026	-0,731	-2,146	-2,095	-4,837	-4,270	-7,254	-1,077	-5,288	-0,109		-3,085	2,193
SAPA	-4,078	-2,158	-0,283	-0,896	-1,759	-3,008	-2,721	-2,752	-0,561	-1,503	-1,686		-1,946	1,143
SAPD	-2,784	-1,820	-0,724	-0,736	-1,469	-3,445	-2,058	-3,747	-1,006	-1,514	-0,834		-1,834	1,075
SEIA	-3,627	-1,007	-0,597	-1,415	-1,981	-4,783	-5,335	-4,415	-1,036	-3,096	-2,058		-2,668	1,669
SEPA	-3,224	-2,201	-1,032	-1,409	-1,713	-3,327	-2,773	-3,624	-0,966	-1,521	-2,325		-2,192	0,943
SEZA	-5,125	-2,418	-1,293	-3,029	-2,985	-3,933	-4,449	-7,242	-1,808	-2,283	-3,477		-3,458	1,691
SHZA	-5,288	-3,890	-1,238	-2,541	-2,950	-5,088	-4,875	-5,432	-2,095	-3,297	-1,258		-3,45	1,576
SIPA	-2,806	-1,978	-0,486	-0,779	-1,446	-1,434	-5,275	-2,359	-0,425	-1,829	-0,209		-1,73	1,443
SJBC	-2,137	-3,729	-0,902	-0,924	-3,101	-2,113	-6,253	-4,707	-0,406	-2,354	-2,685		-2,665	1,740
SJGA	-5,321	-0,749	-0,026	-1,540	-2,093	-3,099	-4,623	-1,007	-1,390	-2,635	0,947		-1,958	1,877
SJGB	-2,868	-0,673	0,205	-0,673	-1,401	-3,605	-2,859	-4,033	-0,666	-0,916	-0,049		-1,594	1,480
SJGC	-6,068	-3,707	-0,669	-1,999	-2,674	-3,586	-8,408	-1,462	-2,992	-0,741			-3,018	2,407
SJHC	-6,004	-2,458	-1,104	-1,928	-3,219	-2,856	-8,792	-0,094	-0,353	-0,266	-0,731		-3,05	2,707
SJKC	-8,091	-4,914	-1,661	-3,858	-4,351	-6,046	-8,101	-9,562	-0,361	-4,497	-4,371		-5,074	2,758
SJPC	-3,618	-1,628	-0,503	-0,828	-1,476	-2,516	-3,586	-0,449	-1,224	-1,788			-1,915	1,204
SLPB	-3,649	-2,386	-0,303	-0,843	-1,543	-3,325	-5,113	-4,475	-0,557	-1,823	-1,211		-2,294	1,633
SLPC	-2,580	-1,096	-0,313	-1,305	-1,550	-3,823	-3,810	-1,456	0,642	-2,207	-1,217		-1,291	1,350
SMPC	-0,766	-5,130	0,307	-1,962	-1,840	-7,287	-3,100	-2,544	-3,743	-5,788	-1,837		-3,063	2,261
SMPO	-2,403	-2,584	-1,018	-2,163	-3,580	-4,021	-7,614	-2,292	-1,218	-4,982	-0,815		-2,972	2,005
SMTA	-4,107	-1,797	-0,934	-1,459	-1,950	-3,591	-5,540	-1,619	-0,583	-1,672	-2,458		-2,337	1,490
SMVA	-3,456	-1,662	-0,728	-1,053	-1,887	-3,059	-3,049	-3,189	-1,057	-2,072	-1,006		-2,02	1,014
SOVA	-4,855	-3,827	-1,208	-2,281	-2,100	-4,383	-5,270	-3,181	-1,964	-3,085	-1,579		-3,067	1,372
SPKC	-4,277	-2,261	-0,567	-1,417	-1,819	-3,489	-4,524	-2,164	-0,470	-0,947	-0,398		-2,03	1,493
SPTC	-6,164	-2,974	-0,270	-3,585	-4,209	-7,580	-7,638	-5,475	0,657	-3,334	-2,217		-3,89	2,707
SVVC	-6,135	-2,149	-1,234	-1,755	-3,466	2,335	-11,353	-9,906	-1,278	-5,841	-1,277		-3,824	4,098
SZKA	-3,397	-2,359	-1,223	-1,774	-2,284	-2,847	-2,951	-0,883	-1,993	-1,717			-2,299	0,909
SZPA	-4,046	-2,235	-0,134	-1,501	-2,523	-2,098	-1,853	-2,052	0,158	-0,970	-0,850		-1,646	1,181

Ad Příloha 3:

Ve sloupci zcela vlevo je přehled analyzovaných respondentů v pořadí Břeclav, Plzeň, Štítý. Barvou písma je vyznačena jejich konzistentnost: tmavě zelená = konzistentní bez výhrad, světle zelená = uspokojivě konzistentní, červená = nekonzistentní. Ostatní mluvčí byli z hlediska konzistentnosti vyhodnoceni jako nevyhranění.

Za srovnatelné bylo považováno 11 NÚ z celkových 20 (blíže viz str. 71, respektive str. 35–36). Na těchto úsecích byla konzistentnost zkoumána. Hodnoty v tabulce pro jednotlivé mluvčí a NÚ vyjadřují příslušný spád regresní přímky. Ve druhém sloupci zprava je průměrný spád pro jednotlivé mluvčí, zcela vpravo pak vypočítaná směrodatná odchylka dat.

Barevným semaforem je naznačena kategorizace vzorku do tří podskupin: na nízké, tj. málo výrazné (zelená ikona), střední (žlutá ikona) a vysoké, tj. výrazné (červená ikona) hodnoty vyjadřující spád deklinační křivky.